

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

TEO CHIRIAC: „SCRISOARE NE/DESCHISĂ CĂTRE GRIGORE VIERU”

„(...) această scrisoare nu e de laudă și nici de adorare. E un cuvânt de mulțumire și de iertare. E precum o rugăciune, o rugăciune la masa de scris; o rugăciune spusă cu fața prăbușită la pământ, ca după o viață ratată; o rugăciune cu ochii spre cer, ca după mai multe încercări, neizbutite, de înălțare. E o rugăciune făcută în limbajul sufletului, pentru a ajunge la sufletele semenilor mei de sus, la sufletul dumitale, la sufletul Lui. Această lucrare (...) este un tip de supraliteratură, de scriere cu tine însuți, cu sufletul rănit și însingurat.” (P. 4)

RĂZVAN VONCU DESPRE „OPIUL SCRIITURII” LA LITERAȚII ROMÂNI

„Opiul scriiturii mi se pare drogul care amortește curajul estetic al scriitorului român. Situația sa mi se pare că poate fi comparată cu cea a scriitorului sud-american. Și acesta dispune de o limbă fabuloasă, dar preferă (Llosa, bunăoară) nebuloasele sufletului omenesc: cruzimea, patologicul, sublima abjecție.” (P. 6)

„UN EXERCITIU DE HIGIENĂ SOCIALĂ”

Ghenadie Nicu despre „puterea discreționară de influență” pe care trebuie să o concedem elitelor. (P. 15)

PORTRET ÎN SEPIA | PETRU CĂRARE

„Petru Cărare a intrat în conștiința publicului ca un senior al umorului, ca un neîntrecut spadasin și mânuitor al floretei de argint, validat și înnobilit de trecerea timpului, în jurul căruia s-a configurat o întreagă falangă de scriitori ce profesează acest gen, recunoscută

și foarte cotate astăzi pe ambele maluri ale Prutului. Nu vom exagera prea tare dacă vom spune că în spațiul intelectual basarabean numele său este aproape sinonim cu parodia și epigrama, cu poanta și butada, cu vorba de duh – în-

totdeauna scilicitoare, savuroasă, memorabilă. [Petru Cărare] reprezintă și astăzi simbolul rezistenței prin scris, exemplul scriitorului nonconformist, care refuză să se închine în fața mai marilor zilei.”

„PIJAMAUA SATINATĂ”

„(...) i-am sărutat mâna cu buricele degetelor
avea moarte catifelată și caldă arcuită
cutanat între trup și văzduh
și câteva însemne neclare împrejurul
acelui zâmbet de adio”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

MIRADOR – P. 5

ION POP, DESPRE MORALA CONVINGERII ȘI CEA A RESPONSABILITĂȚII

REFLEXE – P. 7

ANA BLANDIANA: „ELIBERAREA MODELELOR”

CRONICI LITERARE – P. 10, 11

DE MIRCEA V. CIOBANU ȘI DUMITRU CRUDU

NARATORI ȘI NARAȚIUNI - P. 14

MARIA ȘLEAHTIȚCHI, DESPRE PROZA MIHAELEI PERCIUN

VOX CLAMANTIS – P. 23

GRIGORE CHIPER: „POEZIA REALISTĂ”

CUPRINS

EDITORI:
**UNIUNEA SCRITORILOR
din Moldova
UNIUNEA SCRITORILOR
din România | Filiala Chișinău**

ANUL 3 | NUMĂRUL 2 (16) | FEBRUARIE | 2017

**16 O EVOCARE: ANDREI SÂRBU, ARTISTUL
AUTENTIC, BOEMUL ABSOLUT**

**03 „LITERATURA CA
REZONANȚĂ” (II)**

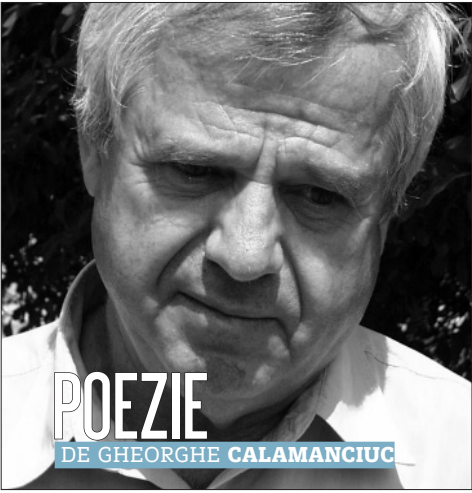
19 „CREDO”

**04 TEOFANII
ÎN FORMAT A4
„SCRISOARE NE/DECHISĂ
CĂTRE GRIGORE VIERU”
DE TEO CHIRIAC**

**05 MIRADOR
„CELE DOUĂ MORALE”
DE ION POP**

**06 BASARABIA
LITERARĂ
„OPIUL SCRITORII”
DE RĂZVAN VONCU**

**07 REFLEXE
„ELIBERAREA MODELELOR”
DE ANA BLANDIANA**

**13 „ODĂ ANGOASELOR”,
“LA ÎNCEPUT”, „ALFABETUL
ÎNSTRĂINĂRII”, „AȘTEPTAREA
NIMICULUI”, „UITAREA, TATĂ”**

**08 SYNTHESIS
„«CRUDA TAINĂ» EXISTENȚIALĂ
EMINESCIANĂ” (II)
DE MIHAI CIMPOI**

**10 CÂMPUL ALB,
OILE NEGRE
„«URĂTA» DE RADMILA
POPOVICI”
DE MIRCEA V. CIOBANU**

**11 CRONICĂ
LITERARĂ
„POEZIA DE PÂNĂ LA BIG BANG”
DE DUMITRU CRUDU**

**14 NARATORI ȘI
NARAȚIUNI
„UNIVERSUL PROZEI M.PERCION”
DE MARIA ȘLEAHTIȚCHI**

**15 DECUPAJE
„UN EXERCITIU DE HIGIENĂ
SOCIALĂ”
DE GHENADIE NICU**

**18 (IM)PACTUL
AUTOBIOGRAFIC
„PRIVIND LA VIAȚĂ PESTE UMĂR” (II)
DE IOAN MÂNĂSCURTĂ**

**20 ROZA VÂNTURILOR
„JURNAL DE ITALIA” (XVI)
DE LEO BUTNARU**

**22 SCRISORI DIN
DIASPORA
„MESAGER BUCOVINEAN”
DE ARCADIE SUCEVEANU**

Revista Literară

Director: Arcadie Suceveanu
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Secretar de redacție: Grigore Chipier

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă,
Eugen Lungu, Leo Butnaru, Mircea V. Ciobanu,
Matei Vișniec (Paris), Răzvan Voncu (București),
Ion Pop (Cluj), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Cassian
Maria Spiridon (Iași), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015
Numărul de înregistrare: 297
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 1000 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

 MINISTERUL PENTRU ROMÂNII DE PRETUTINDENI
Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Ministerului
pentru Românii de Pretutindeni – www.mrp.gov.ro.

 **INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN**
Această revistă apare cu sprijinul
Institutului Cultural Român – www.icr.ro.

Toate textele și imaginile inserate în paginile
publicației *Revista literară* nu pot fi reproduse și nici
distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 7 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Conținutul publicației „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a Ministerului pentru Românii de
Pretutindeni sau a Institutului Cultural Român.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

SENECA DESPRE CUM SĂ EVITĂM FRAMÂNTAREA ZADARNICĂ

“Mai înainte de orice, să nu trudim pentru lucruri fără preț, sau care nu aduc niciun folos. Să nu râvnim ce nu putem atinge, căci vom pricepe prea târziu că am dobândit deșertăciune. Cu alte cuvinte, să nu ne istovim zadarnic fără niciun câștig, sau pentru un câștig mai prejos decât truda noastră. Fără îndoială, ne-ar îndurera o înfrângere sau o biruință de care ne este rușine. Să te ferești de a te amesteca printre oamenii care își fac de lucru prin teatre sau for. Ei iau parte la treburile altora, părănd veșnic ocupați. Întreabă pe unul din aceștia, pe când iese din casă: „Încotro? Ce planuri ai?” Ți va răspunde: „Pe Hercule! Habar n-am, dar voi întâlni pe careva și am să găesc ceva de făcut.” În felul acesta ei hoinăresc fără rost, mereu cu ochii după vreo treabă. Nu înfăptuiesc niciodată ceva după o hotărâre, ci așa cum se nimerește. Alergătura lor nechibzuită și nefolositoare e aidoma cu a furnicilor, care foiesc pe copaci din vârf până-n poale, fără rost. Mulți duc același fel de trai, de fapt o neliniștită trândăvie. Ți stârnesc mila când îi vezi cum dau buzna ca la un incendiu: se lovesc unii de alții, îi imbrâncesc pe cei ce le ies în cale. Ei străbat atâta drum în goană doar ca să salute pe cineva care nu le răspunde, ori să conducă pe ultimul drum vreun necunoscut. Uneori însoțesc la judecată vreun ins înverșunat în nesfârșite procese, sau duc la altar o femeie ce schimbă des bărbații. Altădată ei urmează o lectică și nu se dau în lături să pună și umărul la ea. În sfârșit, ajunși acasă, sleiți de o osteneală zadarnică, se jură că n-au habar pentru ce au ieșit de acasă și unde au fost. A doua zi o pornesc pe aceleași cărări. Prin urmare, orice strădanie a noastră să se îndrepte spre un țel precis. Pe acești oameni fără astâmpăr nu îi frământă atingerea unei ținte adevărate, ci niște pricini închipuite. Nici măcar nebunii nu se agită fără temei, ci îi stârnește o închipuire a cărei zădărnicie n-o înțelege mintea lor înfierbântată. La fel, aceste biete ființe care ies din casă doar pentru a îngroșa gloata sunt târate pe străzi din pricini deșarte și amăgitoare. Cu toate că nu au nicio treabă, zorii zilei le grăbesc pașii. Izbindu-se de multe uși, după ce a tot împărțit în gol saluturi sclavilor nomenclatori, izgonit de mulți, n-ai putea găsi totuși un altul care să stea mai anevoie acasă. Această pacoste este izvorul unei cumplite metehne: aceea de a trage cu urechea și a iscodi orice noutate, cu cât mai tănuită.”

(Seneca, Scrieri filozofice alese, antologie și prefață de Eugen Cizek, București, Editura Minerva, BPT, 1981)

LITERATURA CA REZONANȚĂ (II)

LECTURA UNUI TEXT BULGAKOVIAN PRECUM „INIMĂ DE CÂINE” SPUNE MAI MULTE DESPRE RESORTURILE ORGANISMULUI NOSTRU COMUNITAR DECÂT TOATE CĂRȚILE BASARABENE LA ACEST SUBIECT.

În prezent, literatura pare mai aproape de „realitate” ca oricând. Scriitorii, în special cei care au debutat după 1995, preferă cotidianul nefiltrat, pe care îl observă într-o manieră directă, adică nemediată de convențiile literarului. Autorii nu mai poetizează realitatea și nici nu o deconstruiesc sau reconstruiesc poetic. Cel mult, încearcă să surpindă „poezia”/„romanul” din jur, dar fără a interveni în textura faptelor sau în percepția obiectelor. Îi interesează expresivitatea lucrurilor în sine, talentul rezultând din ajustarea ochiului la „poezia” involuntară, contingentă a acestora. De unde și îmbinarea, la prima vedere inopinată, a discursivității, a abundenței lexicale (sau, mai curând... flexionare) cu notația zgârcită, frustă a obiectelor. Fraza pare să fixeze totul de-a valma, în timp real și în ritmul trăirii, dar numărul mare de cuvinte nu reprezintă tot atâtea semnificații: în esență, scriitorii nu nuanțează nimic, doar caută cu înverșunare acel fragment din realitatea observată care va vorbi de la sine, care va avea, aici și acum, „darul” expresiei. E ca și cum ai trage într-un stol de păsări fără a le ochi, după o lege a probabilității cu atât mai funcțională cu cât aglomerația e mai mare. Cei mai buni intervin însă în această lege, știu să „tragă”, nu neapărat „în ceva anume”, cât „unde anume”.

Literaturii de acest gen nu i se poate refuza autenticitatea. Dimpotrivă, autenticitatea este marca asumată de scriitorii săi. Într-adevăr, ce poate fi mai autentic decât să spui tot ce vezi și cum vezi? Trăducând nemijlocit în cuvinte sensibilitatea și reacțiile intelectului la realitate, arta se rezumă la a lăsa în text „traducerile” care par relevante, liniile de forță și de culoare ale peisajului retipărit, „expresivitatea” involuntară a acestuia. E o fenomenologie pură în acest „minimalism” efectiv al intervenției în real, lăsat să se producă prin ochiul (nu este un oximoron!) „ascultător” al scriitorului-stenograf și eliberat de convențiile obișnuite ale literaturii. Spontani, „minimaliștii” intuiesc totuși că traducerea perfectă a realității în artă este la fel de utopică ca și traducerea perfectă a unui text dintr-o limbă în alta și că efortul de selectare a fragmentelor relevante din fluxul percepției nu este de ajuns pentru a face, de exemplu, o poezie. De aceea, unii depășesc cadrul strict, totalitar al autenticității absolute și introduc în text figuri. Cea mai răspândită și mai inocentă este comparația. Cu ajutorul acesteia se produc poantele finale și cele mai reușite definiții poetice (un exemplu strălucit este „orgasmul ca specie lirică”). Paradoxul este că, din toa-

tă strădania „autenticistă”, se rețin doar fragmentele în care recuzita tradițională a literaturii e folosită conform destinației.

În proză, scriitorii nu se simt obligați să facă prea multă literatură „obișnuită”, spre deosebire de poezia care le solicită încă niște „efecte” estetice. De aceea, romanul și proza scurtă de azi sunt mai aproape de dezideratul transcrierii fidele a realului. Fără pretenția de a face literatură „obiectivă”, dar și fără a fi scriitori „angajați”, după cum erau prolecultiștii de cândva sau mai sunt încă cei care luptă pentru cauza națională în și prin literatură, prozatorii „minimaliști” sunt preocupați de problemele concrete și triviale ale vieții de zi cu zi, de actualitatea (lor) imediată, în orice caz – trăită, demult sau recent. Descrierea într-o proză de acest gen funcționează ca aparatul de fotografiat instalat într-un birou de acte civile: obiectivul său focalizează precis, asigurând, invariabil, același tip de imagine. Narațiunea este mai curând un reportaj deghizat în ficțiune decât o poveste cu meandre imprevizibile. Portretele sunt file de dosar întocmite după același tipic. Istoriile pot fi interesante sau captivante în sine, dar nu e nicio diferență dacă le citești într-un roman de acest fel sau le afli dintr-o discuție privată sau de la televizor.

Privind cu ochi răi la neurochirurgiile sofisticate ale literaturii moderne, tinerii scriitori de azi preferă o chirurgie de război, septică, dar nu mai puțin eficientă, salvatoare și, pe undeva, eroică. Într-o lume grăbită, dar copleșită de aceleași multiple probleme existențiale și dileme morale, scriitorul nu-și mai poate permite luxul de a opera în mănuși și programa intervențiile pentru clipele lui de grație sau inspirație. Ostil anesteziilor literare, acesta își sacrifică intelectul și cultura superioare în numele mesajului, direct și simplu, fundamental, dar și lipsit de ambiguități, pe care trebuie să-l comunice tuturor într-o manieră cât mai urgentă și accesibilă.

Discursul care decurge dintr-o asemenea abordare a literaturii ar putea părea, în prezent, modalitatea cea mai indicată de comunicare a adevărului în și prin cărți. Într-o societate atât de marcată de nevoile primare, precum cea basarabeană, atât de departe de cultură și de satisfacțiile morale sau estetice pe care ți le poate procura aceasta, limbajul noii proze, dar și al noii poezii – dacă se mai găsesc, desigur, amatori de gen liric –, își poate croi mult mai ușor drumul spre cititor decât, spre exemplu, intertextualitatea și spiritul ludic postmodern. Cărți, în general oneste și generoase, despre experiențe familiare majorității basarabenilor (traumatismul

migrației, mizeria și corupția morală, degradarea ansamblului comunitar, trecutul „național” și „revoluționar”, dar și restaurațiile recente, „paradisul”, dar și „iadul sovietic” etc.) apar cu regularitate, la Chișinău sau la edituri din România. Unele volume sunt apreciate, beneficiind de o primire mult mai călduroasă decât cele ale generațiilor precedente. E drept că sunt apreciate pentru ceea ce urmăresc și reușesc cu adevărat să furnizeze: un mesaj de interes public, un subiect de dezbatere la modă, „eroi ai timpurilor noastre” ce se înscriu în orizontul de așteptare al cititorului de azi. Un cititor care vede în literatură continuarea mediilor, acea avalanșă de senzational și palpitant, de angoase colective și pălăvrăgeală generalizată cu centrul peste tot și circumferința nicăieri, în care etica a fost substituită de teorii ale corectitudinii, ontologia – de deontologii, iar bunul-simț de apologia simțurilor.

Actuale și accesibile, în acord perfect cu *zeitgeistul*, nici aceste cărți nu izbutesc să aibă, deocamdată, rezonanța de altădată a unor volume care au fost și rămân de referință. Explicația e cea pe care am dat-o în prima parte a acestui text: pentru a avea rezonanță socială, a solidariza o comunitate, a imprima o idee în conștiința publică, a furniza un reper valoric și un stindard moral maselor, literatura nu trebuie să fie angajată și nici să câștige, prin diversiuni stilistice sau subterfugii marketologice, mai mulți cititori. Trebuie să fie pur și simplu bine scrisă, să se constituie prin mijloace proprii artei scrise și nu unor strategii de succes, de natură mai curând mediatică decât literară, să aibă o valoare estetică pe care să nu o poată contesta nimeni. Scriitori de azi, precum M. Cărtărescu sau A. Blandiana, sunt ascultați nu (atât) pentru că sunt citați, ci pentru că valoarea lor e o axiomă, un fapt instituționalizat de instanțe culturale credibile, inclusiv de acelea care nu le împărtășesc ideile literare și estetice. De aici și rezonanța firească a tot ce fac și spun acești scriitori în spațiul public.

În lipsa unor cărți capabile să genereze asemenea repere valorice, basarabenilor nu le rămâne decât să se întoarcă la niște clasici care nu le aparțin, dacă vor să înțeleagă cauzele profunde ale disoluției lor sociale și istorice. Astfel, cred că lectura unui text bulgakovian precum *Inimă de câine* spune mai multe despre resorturile organismului nostru comunitar decât toate cărțile basarabene la acest subiect. De asemenea, dacă vrem să conștientizăm cu adevărat impactul terorii staliniste, nu avem o carte mai bună decât *Povestiri din Kolâma*.

© N. RĂILEANU

TEOFANII ÎN FORMAT A4

SCRISOARE NE/DESCHISĂ CATRE GRIGORE VIERU

DE TEO CHIRIAC

Nene Grig, bună ziua! Au trecut opt ani de când ai plecat la Domnul. La „Domnul cel de pasăre măiastră”, la „Domnul cel de nemurirea noastră”. Nu ți-am scris imediat pentru că știam: drumul către nemurire e lung, iar vămile cerului sunt multe și aglomerate. Mult mai multe și mai aglomerate decât cele de la Sculeni și Albița. Ai plecat când la Chișinău, vreme de opt ani, se lăfăiau comuniștii. Le suportai cu greu nerușinarea, fărâdelegile și prostia.

Puneai speranțe mari în tinerii liberali și democrați care își anunțau venirea cu surle și chimvale. Cei mai mulți dintre ei aveau studii făcute pe la universitățile din Țară. Tot acolo, unii și-au continuat cursurile începute la Moscova. La acea dată, cei mai întreprinzători dintre ei aveau deja o experiență în domeniul afacerilor corporative și de stat. Dar, ca să pună mâna pe întreaga a/facerea „statul Republica Moldova”, ei aveau nevoie de un slogan anticomunist și de un berbec electoral indeajuns de puternic pentru penetrarea și demolarea zonei de interese economice și politice rusești. Ei știau, de asemenea, că nu poți câștiga în viitoarele alegeri fără un grup de sacrificiu cu vederi proromânești. Mai mult. Ținând cont de sfatul unor vechi nomenclaturiști, probabil, „ai noștri tineri” au înțeles că pe electoratul basarabean îl poate trezi „din somnul cel de moarte” doar o mare tragedie. Se impunea în mod imperios o jertfă. Acum, nene Grig, știi cine a fost distribuit în rolul central – cel de jertfă – în acel spectacol sinistru.

Iar atunci – hărțuit, chinuit, grav bolnav – urcai în scenă și recitai tot mai trist, tot mai stins: „Nu am, moarte, cu tine nimic/ Eu nici măcar nu te urăsc”. De urât n-ai urât-o, e adevărat, dar o relație cu ea, una mai mult decât intimă, ai avut totuși. Chiar dacă, aparent, nu făceai decât să-ți urmezi destinul personal, să-ți îndeplinești o previziune rimată, cu mulți ani în urmă, în poezia *Legământ*: „Știu: cândva, la miez de noapte,/ Ori la răsărit de soare/ Stinge-mi-s-or ochii mie /Tot deasupra cărții Sale.” În aparență, așadar, nimic întâmplător: „Clipa cea repede” din ultimul poem eminescian te-a străfulgerat, în miez de noapte, când te întorceai acasă de la un eveniment omagial dedicat Lui. Te întorceai, de fapt, din marea băătălie pentru Limba Română. Te întorceai din *linia întâi* ca să-ți tragi sufletul, să ațipești. Pentru ca, în ziua următoare,

să urci din nou pe forturile de apărare a unității românești.

Nene Grig, moartea dumitale n-a fost nici mitică și nici legendară. Nici, măcar, eroică n-a fost, precum în filmele sovietice despre revoluție, colectivizare sau cucerirea cosmosului, filme ale copilăriei și adolescenței noastre. Moartea dumitale a fost una „simplă”, cauzată de un „simplu” accident rutier. La fel de „simplă”, provocată de un accident la fel de „simplu”, ca și în cazul lui Ion și al Doinei, bunii noștri prieteni. Se întorceau și ei acasă, tot la miez de noapte, și tot din *linia întâi*. (Nene Grig, în paranteză fie spus, *linia întâi* trece nu doar prin Bălți și Orhei, Chișinău și Cahul, ci și prin Timișoara și Alba Iulia, prin Iași și București!) Să ne amintim cât de „simplu” a fost și accidentul din care a supraviețuit ca prin minune Dumitru Matcovschi... Dar, toate aceste „simple coincidențe”, ortografiate cu ghilimelele de rigoare, nu vor fi niciodată în stare să profaneze sensul pe care l-ai pus în epitaful: „*Sunt iarbă. Mai simplu nu pot fi*”.

Dar, nene Grig, moartea nu e sfârșitul! De fapt, contează mai puțin cât de mareț e apusul vieții (cu adevărat marețe pot fi doar nașterea, începutul, răsăritul!) – important e cât de luminoase, de memorabile, de omenești sunt clipele trăite. De-a lungul vieții dumitale, nene Grig, ai trăit multe asemenea clipe. Legate de dumneata, pe unele din ele memoria mea le păstrează cu sfințenie. Apoi, nu cred că aș putea să-ți uit vreodată gesturile de o mare noblețe.

De exemplu, întâlnirea noastră, într-o dimineață, la intersecția străzilor Șciusev și Maria Cebotari. M-ai întrebat de ce sunt abătut și eu ți-am povestit, pe scurt, ce mi se întâmplase, în ajun, la Consulatul de pe Vlaicu Pârcălab. Era ziua în care soția și fiica noastră minoră, Andreea, urma să depună actele pentru redobândirea cetățeniei române, zi programată cu mult timp înainte și pe care familia noastră o aștepta ca pe o mare sărbătoare. După câteva minute, am fost invitați, cu delicatețe diplomatică, să părăsim imediat Consulatul. Motivul? Într-un act de stare civilă lipsea semnul diacritic de pe litera „a”. Brusc, bucuria ne căzu în scârbă. Andreea începu să plângă, iar de mila ei – plângea și mai că-sa. Auzind toate astea, nene Grig, ți se umeziseră ochii. La despărțire, aveam promisiunea dumitale de a încerca să faci ceva. În seara aceleiași zile, am fost sunați la domiciliu de un angajat al Ambasadei României care ne aducea

la cunoștință ziua și data când soția și fiica pot merge la Consulat să depună repetat dosarul. În anul trecut, Andreea a atins majoratul. Ea are cetățenie română, dispune de acte de identitate românești, precum părinții, bunicii, rudele ei de sânge.

Altădată, în 1996, după lansarea volumului de versuri *Critica irațiunii pure* la sediul Editurii Cartea Românească, unde au participat scriitori și editori din București, am intrat într-o librărie *Humanitas*. M-ai îndemnat: „Ia-ți toate cărțile necesare. Plătesc eu!” Atunci, mi-ai cumpărat un raft de cărți importante, semnate de autori tot unul și unul. Îmi amintesc, ai scos și ai achitat cu indemnizația de membru de onoare al Academiei Române.

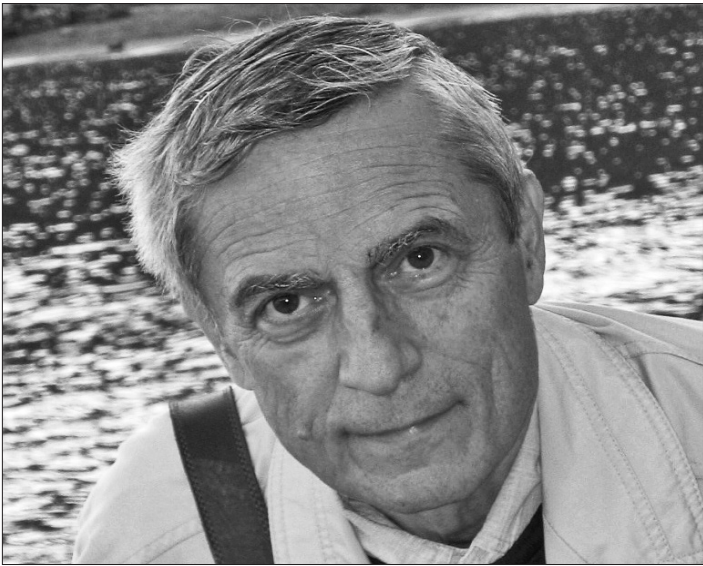
Nu era prima dată când îmi dăruiai cărți. Bunătatea și onestitatea dumitale, aceste dimensiuni umane atât de rar întâlnite azi, văzute acum, de la distanță de ani, mi se par și mai pregnante. Nici când nu ți-a trecut prin gând că ai fi un geniu, așa cum te credeau unii iubitori de poezie din Basarabia. Dar nici minor sau... defazat n-ai fost, așa cum te-au etichetat unii critici de la București, prin aceasta încercând să aplice stigmatul pe întreaga literatură română din Basarabia. Cu atât mai mult, nene Grig, n-ai fost un frustrat. Argumente? Iau de pe raft *Antologia poeziei românești de la origini până azi*, editată în 1998, antologie în două volume, pe coperta a patra a căreia stă scris că aceasta „Nu e o carte eveniment, ci o carte monument.” Mi-ai dăruit-o, lăsându-mi pe foaia de titlu un autograf: „Dragă Teo, nici tu, nici eu nu figurăm în această Antologie. Dar asta nu înseamnă că nu suntem poeți și nu ne cunoaștem prețul. Dovadă este și faptul că nu sunt supărat. Iar ca dovadă că nu-s supărat slujește și faptul că am cumpărat-o. Sărbători fericite! Gr. Vieru. 14.XII.98”.

Uneori, mi se reproșează faptul că m-ai iubit ca pe un fiu, iar eu, după plecarea dumitale la Domnul, merg prea rar la manifestările consacrate vieții și operei dumitale. Gurile rele se întreabă, de asemenea, dacă nu cumva te-am dat uitării, dacă nu am încetat să-ți fiu recunoscător. Nene Grig, îți mărturisesc: pentru mine ai fost și vei rămâne un părinte spiritual. Tatăl meu de familie, Gherasim, este unul, iar părinți întru spirit am mai mulți. Și dumneata îmi vorbeai uneori despre părinții dumitale spirituali. Iar unul dintre ei, care e cu siguranță al amândurora, este El. Scriind

aceste rânduri, mi-am amintit de biblica *Parabolă a fiului risipitor* și de laica *Scrisoare către tata* de Franz Kafka. Am evitat întotdeauna să discutăm pe această mare și, în cazul dumitale, dureroasă temă – relațiile tată-fiu. Din unele poezii știam că ai crescut fără tată: „Mama mea viața-ntreagă/ A trăit fără bărbat./ Singurei eram în casă/ Ploi de grindină când bat.” (*Autobiografică*), „– Rubedenii peste hotare ai?/ – Da. Pe tata. Îngropat/ În pământ străin. Anul 1945.” (*Formular*). Din poezia intitulată *Ca tata*, una dintre puținele poezii despre tata față de numărul impresionant dedicate mamei, am reținut câteva versuri zguduitoare: „Tata a murit înainte de a mă lămuri cum a reușit el/ Să-și regăsească, în curtea unei biserici,/ Calul rechiziționat,/ Înainte de plecarea tatălui meu pe ultimul front.// Mai țin minte, că, în clipa în care l-a văzut,/ Calul a îngenunchiat și a început să plângă,/ Pentru ca, după câteva zile, să fie carbonizat de un obuz.”

Pe tata Gherasim l-ai cunoscut la Chișinău, în casa lui Anatol, dar și în satul meu de baștină, Coșernița (Florești). Bunul și vrednicul meu tată m-a iubit, dar nu m-a îmbrățișat și nu m-a sărutat niciodată. Se gândea, probabil, că excesul de afecțiune paternă îl poate slăbi, îl poate fragiliza, îl poate ticăloși pe fiul său, pe viitorul bărbat, care va trebui să-și educe copiii în același spirit auster. Metoda de educație a tatei a dat roade. Am realizat aceasta mult mai târziu. Atunci când, apreciindu-mi vreo faptă, literară sau exraliterară, îmi spuneai: „Mă bucur să te văd, bărbate!” Acest cuvânt – „bărbate” – exprimând, pentru mine, forma de superlativ la gradul absolut.

Ah, nene Grig, aș avea atâtea să-ți spun. Dar, crede-mă, tare n-aș vrea să-ți rănesc și eu sufletul. Ai putea – Doamne ferește! – să te răsucești în mormânt. Află, totuși, că la noi situația e proastă de tot. Adevărat că nu doar la noi. Ca niciodată în ultima jumătate de secol, forțele răului au împresurat toată lumea. Nu știu cum se face însă că la unii, după un rău, mai mic sau mai mare, vine neapărat și binele. Iar la noi, după un rău mare, neapărat vine unul și mai mare. La bietul român basaraben, vreau să spun, ca să vină și un pic de bine, ar trebui să se întâmple o dramă, o catastrofă, un cataclism. De exemplu: un război ruso-turc, o revoluție bolșevică, un pact Molotov-Ribbentrop, o conflagrație mondială. Din toate acestea, unii ies mai mari și

MIRADOR

CELE DOUĂ MORALE

DE ION POP

Am tradus în urmă cu aproape douăzeci de ani o carte importantă a lui Paul Ricoeur, *De la text la acțiune* (1986), care oferea o a doua serie de „eseuri de hermeneutică”, după cele desfășurate în *Conflictul interpretărilor* (1969). M-a interesat până la fascinație la acest mare filosof gândirea pluralistă, de largă cuprindere și echilibrată înțelegere a problemelor lumii contemporane, iar parcursul de la „text” (concept pe care l-a analizat pe toate fețele) la „acțiune”, de la teoretic la practic, mi s-a părut de-a dreptul pasionant, deopotrivă pentru criticul și teoreticianul literar și pentru intelectualul întrebător din el, ca om viețuind într-o anume societate, cetățean al ei. Cartea se încheie de altfel cu dense pagini dedicate ideologiei, utopiei și politicii, invitând la o „coborâre” ultimă dinspre cele spuse și scrise către cele trăite, asigurând în felul acesta un echilibru organic între o lectură a vieții, a istoriei ca „text”, ca narațiune chemată să dea coerență unei viziuni asupra lumii, și experiențele de viață ale „cititorului” obligat să se confrunte cu răsfrângerile acestora în „textele” oferite de diverse doctrine și programe.

Recentele evenimente care au mobilizat opinia publică în toată România m-au îndemnat să recitesc cu precădere aceste pagini din urmă ale cărții, adică cele despre *Etic și politic*. Rămăsesem în minte cu trimiterea de mai multe ori făcută de filosof la sociologul german Max Weber, care făcea o utilă distincție între o morală a convingerii și una a responsabilității, cea dintâi calificată și ca un *optimum etic*, cumva idealist, iar cealaltă lizibilă, cum s-ar spune în alți termeni, ca *Realpolitik*, condiționată de exigențele contextuale, ale unor interese practice, imediate. Anticipând și simplificând, ar fi evidentă deosebirea clară, chiar opoziția adesea confirmată de realități, dintre cele două „etic”. Oamenii puterii sunt – reiese limpede din aceste reflecții – mai degrabă și prea adesea tentați să recurgă la forță pentru a-și impune opiniile și deciziile, fără să țină seama de necesitatea echilibrării dintre „raționalul tehnico-economic” și „rezonabilul acumulat de istoria moravurilor”. Dar, scrie filosoful, „statul este... sinteza dintre rațional și istoric, dintre ceea ce este eficient și ceea ce este drept. Virtutea lui este prudența; să înțelegem prin aceasta că virtutea lui este aceea de a asocia criteriul calculului eficient cu criteriul tradițiilor vii, care-i dau comunității caracterul unui organism parti-

cular, vizând independența și durată”. Iar un „stat de drept” este „un stat care stabilește condițiile reale și garanțiile egalității tuturor în fața legii”. „Prin urmare – scrie Ricoeur – accentul va fi pus pe independența funcției publice, pe servirea statului de către o birocrație integră, pe independența judecătorilor, pe controlul parlamentar și mai ales pe educația tuturor pentru libertatea prin dezbatere. Toate aceste criterii constituie latura rațională a statului: acesta este un stat de drept, al cărui guvern respectă anumite reguli legale, care-i limitează arbitrarul”.

Scriind mai aplicat asupra raportului dintre etic și politic, Paul Ricoeur insistă asupra necesității de „a împărți puterea împotriva ei însăși”, trimițând la disocierea făcută de Montesquieu între „puterea legislativă, puterea executivă și cea judecătorească”, pe scurt spus, asigurarea „independenței judecătorilor” drept unul dintre criteriile cele mai puțin discutabile ale democrației... Or, se întâmplă, și destul de des, ca această distincție să nu fie respectată, politiciei, indiferent de culoare, încearcă adesea să influențeze în propriul interes mai ales puterea judecătorească, încercând să ocolească prevederile legale valabile pentru toată lumea și, de altă parte, să consfințească prin alte legi asemenea oculuri vinovate.

Este ceea ce s-a încercat și se mai încearcă la București, de când cu tentativa de a introduce peste noapte o ordonanță de urgență guvernamentală prin care un număr de oameni politici urmăriți de justiție ar fi scăpat basma curată sau li s-ar fi redus substanțial termenele de ispășire ale unor fapte blamabile. Prinși la timp cu mâța-n sac, guvernanții au provocat, cum se știe, cele mai mari manifestații de protest de după 1989, scoțând în stradă sute de mii de oameni, deși începuseră să pună în practică măsuri ale unui program social generos, demn, altminteri, de toată lauda! Se vede treaba că, măcar din când în când, dictonul după care mai întâi trebuie să ai cu ce trăi ca să poți să filosofezi e contrazis de mai gratuita zicere biblică „nu numai cu pâine va trăi omul!” Așa se întâmplă și acum, când lozincile strigate în piețe nu privesc deloc „creșterea nivelului de trai”, cum se spunea pe vremuri, ci exprimă revolta contra înșelăciunii, a minciunii, a intenției de a pune în fața faptului împlinit o întreagă comunitate, în loc ca eventualele modificări în codul penal să fie supuse unei largi și atente

dezbatere publice. Mai mult decât atât, atunci când nemulțumirea populară a atins cote neașteptat de mari, politicienii au pus-o doar pe seama a tot felul de „manipulări”, interne și din afara țării, refuzând să-și recunoască urăta faptă chiar și după ce au fost nevoiți să bată în retragere și dovedindu-se incapabili să înțeleagă că simțul moral n-a dispărut cu totul dintr-o societate ce părea amorțită. Motivația lor seamănă, în orice caz, cam prea mult cu cele ale trecutului regim comunist, ca de altfel și iluzia că oamenii pot fi mituiți prin măsurile de ordin social promise și chiar puse în practică. Un însemnat procent de aroganță și de cinism nu poate scăpa neobservat din această ecuație.

Nu se știe la ora de față cum se va încheia cu adevărat acest conflict dintre etic și politic. Cunoscând însă inerțiile și relele obiceiuri moștenite din totalitarism, teama că se va încerca din nou punerea în practică a ordonanței mult contestate nu are cum să dispară, cu atât mai mult cu cât nici Curtea Constituțională nu și-a dat osteneala de a analiza fondul chestiunii, mărginindu-se la judecarea ei formală și lăsând astfel deschisă posibilitatea ca parlamentul dominat de adepții inițiatorilor acestui document periculos să recupereze pierderea momentană. Tensiunea dintre numita „morală a acțiunii”, care se poate dovedi, iată, profund imorală, și credința

într-o ordine etică superioară e departe de a fi dispărut. Orice intelectual autentic, definit nu de azi, de ieri drept o conștiință interogativă prin excelență, pozitiv-critică și încrezătoare în binele general și într-o justiție neafectată de meschine interese personale ori de partid, nu are cum să fie nici de data asta decât de partea celui *optimum etic* evocat la începutul acestor însemnări. Scriitorul nu poate, evident, lipsi nici el din acest detașament al combatanților fără alte arme decât cele ale simțului moral, ale *bunului simț*, pur și simplu.

Dificilul proces de democratizare a societății românești după căderea dictaturii a putut oferi deja lecții semnificative în privința obstacolelor mereu întâmpinate în despărțirea de comunism. Prea multe dintre ele n-au fost încă învinse (o știu prea bine și cetățenii de pe malul stâng al Prutului), dar evenimente de cumpănă, precum cele încă în desfășurare, semnalează totuși încurajator că conștiința civică n-a murit, că simțul moral se redeșteaptă și promite să rămână în stare de veghe. Întrebându-se „cum poate fi traiectul politic un traiect rațional”, Paul Ricoeur răspundea imediat: „Putem rezuma acest traiect într-un cuvânt: este drumul de la individ la cetățean”. E de sperat – și sunt semne bune – că tot mai mulți români o vor lua pe acest drum.

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

© N. RĂILEANU

BASARABIA LITERARĂ

OPIUL SCRITURII

SCURTE CONSIDERAȚII DESPRE ETOSUL LITERATORULUI ROMÂN

de RĂZVAN VONCU

Romul Munteanu făcea, cândva, o observație interesantă despre specificul literaturii române. Scriitorii români, spunea comparatistul, scriu numai pentru cititorul român. Altfel spus, nu-și pun problema inteligibilității literaturii lor și dincolo de spațiul cultural românesc. Ceea ce explică, mai bine decât toate teoriile privind existența unei „conștiințe retardate” (Lovinescu) sau, dimpotrivă, a unui spirit „protocronic”, defazajul istoric și lipsa de receptare, peste hotare, a literaturii noastre.

Nu e vorba numai de limbă. Deși caracteristicile acesteia sunt o nadă căreia scriitorul român îi rezistă cu greu. E vorba, mai degrabă, de un egoism funciar și de o neîncredere în existența lumii, dincolo de marginile românității. Dacă nu cumva și de o frică a scriitorului român de a-și asuma, prin artă, universalitatea experienței umane.

Filosofii, în speciali cei blânzi cu neîmplinirile spiritului românesc – cum a fost Noica, bunăoară – elogiază această *cumpătare fundamentală* a scriitorului român, așa cum elogiază și perisabilitatea arhitecturii românești în lemn, ridicând-o la „modelul de aur” al unei filosofii sănătoase, a zădărniciilor de a zidi „durabil”, într-o lume trecătoare. Din nefericire, palatele de piatră care nouă ne lipsesc nu sunt, acolo unde oamenii le-au înălțat, doar niște adăposturi sofisticate și niște efigii ridicole ale încercării ființei umane de a-l egala pe Demiurg. Ele îi și educă pe cei care le privesc, pe cei care viețuiesc în preajma lor. Îi educă moral, îi educă estetic. Și asta, de secole.

Nu vreau să spun, prin aceasta, că literatura română nu are scriitori universali. În clipa în care aș face această afirmație, invariabil, spiritele mai clemente mi-ar servi o listă de autori (începând cu Cantemir și terminând cu Eliade, Cioran și Ionescu) pe care ne place să-i definim drept *universali*.

Altceva vreau, însă, să sugerez: că *modelul uman* pe care îl propune literatura noastră nu este, decât arareori și prin excepție, universal.

Iată un exemplu. Cum s-a mai spus, și Siliștea-Gumești, spațiul lui Marin Preda, este un Macondo. Adică un mit literar, aspirând la a întrupa o viziune universală asupra omului și, în subsidiar, asupra artei. Paralele se pot face oricâte, și nu numai datorită caracterului de literatură „țărănească” al celor două universuri românești invocate aici (Marquez, respectiv Preda). De ce, totuși, Siliștea-Gumești nu este Macondo? Să fie numai o problemă de circulație? Sau este de vină o anume

cumințenie structurală a scriitorului român, care își camuflează îndrăznelile, proiectează o privire clasică, senină, asupra omului și ezită în a explora excesele, zonele de penumbră și de derivă ale ființei?

Iar Preda nu este tocmai cazul-limită. La el se poate vorbi și de impactul restricțiilor de circulație a operei asupra receptării universale.

Aș mai aduce, de aceea, în discuție și un alt element: impermeabilitatea literaturii noastre la experiențele culturale extreme, în ciuda succesului de suprafață al avangardei din secolul trecut.

Bataille și Leiris, Kafka și Huysmans, dandy-smul, Lautréamont și Nerval, Hemingway și Lampedusa sunt tot atâtea fenomene care au lăsat indiferentă literatura noastră. Simbolisții români, de pildă, când nu sunt niște socialiști romantici (ca Macedonski sau Demetrescu), sunt niște blânzi sămănătoriști, pașnici și agrești (ca Anghel), ori robuste spirite citadine, zeflemiști și *bon-viveuri*, ca Minulescu. Totul stă sub semnul rațiunii, al cultului sufocant pentru stil (vezi cazul Macedonski, maestrul al „cuvintelor potrivite”, dar al unei existențe sociale „nepotrivite”) și al salvării artei de sub povara „blestematelor chestiuni insolubile” prin somptuozitatea și rafinamentul Limbii Române.

Opiul scriiturii mi se pare drogul care amortește curajul estetic al scriitorului român. Situația sa mi se pare că poate fi comparată cu cea a scriitorului sud-american. Și acesta dispune de o limbă fabuloasă, dar preferă (Llosa, bunăoară) nebuloasele sufletului omenesc: cruzimea, patologicul, sublima abjecție.

Lumea latino-americană este, în fond, și mai provincială decât a noastră. Istoria peruană pe fundalul căreia se derulează *Conversația la Catedrala*, de exemplu, este la fel de obscură și de indiferentă pentru cititorul european ca și istoria românească a ultimilor ani interbelici, străbătută de personajele din *Bietul Ioanide* (în opinia mea, adevărata capodoperă călănesciană). De ce, atunci, universul călănescian nu ne interesează decât pe noi?

Revin la opiul scriiturii: impresia mea este că scriitorul român consumă și se consumă foarte mult într-o bătaie cu cuvintele, în care el este, față de scriitorii unor limbi mai austere, mai plate, net avantajat. Biruința facilă a stilului este luată drept suprema victorie a literaturii, deși literatura nu înseamnă numai stil. Scriitorul român, în special prozatorul, sacrifică bucurios o îndoială asupra ființei

umane pentru o frază frumoasă. De unde și tendința prozei de a deveni poezie, tot așa cum ușurința versificației împinge primejdios lirica românească înspre prozaism sau spre publicistica rimată. Indeterminarea fundamentală a genurilor, vădită în abundența de proză lirică și de poezie epică nu ascunde, la noi, o postmodernă aspirație către *textul original*, către indistinția genetică a modalităților literare, ci trădează această ispită, rareori biruită, a expresivității, a originalității în și prin stil, a victoriei mecanismului, până la urmă, impersonal al Limbii Române.

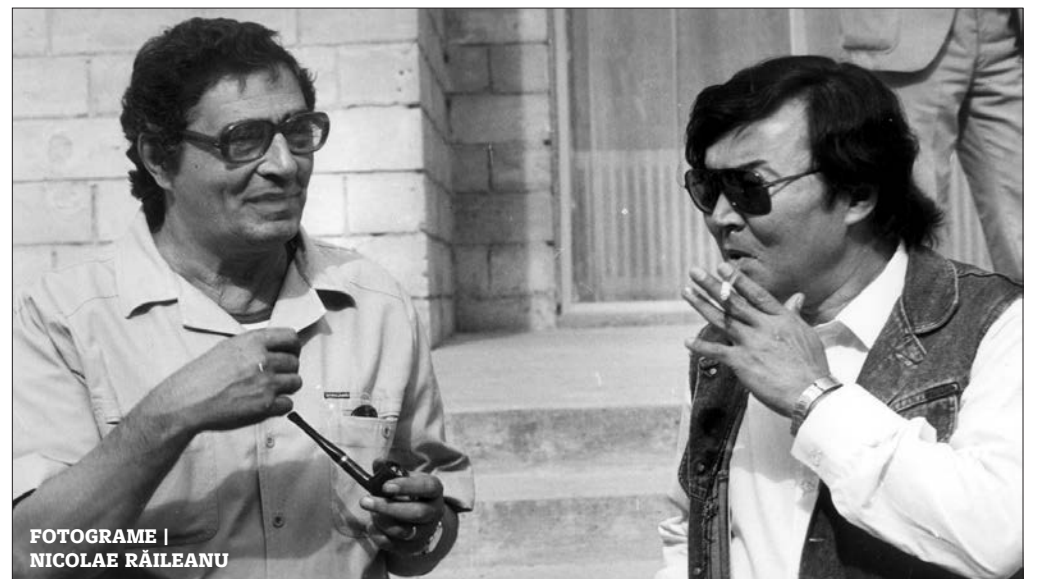
Să fie, oare, de vină, pentru cumințenia modelului uman din literatura română, clasicismul original, pe care Călinescu îl așeza, în *Istoria...* sa, la temelia culturii noastre literare?

Mă îndoiesc. Defazările, întreruperile din evoluție, fenomenele excentrice, retoricii și limbuții, pamfletarii și caionii, marginalii și nevroticii literaturii noastre, alcătuind lichidul amniotic în care au trăit și creat, în toate epocile istorice, marii noștri scriitori, sunt tot atâtea dovezi că acest clasicism structural nu este decât o frumoasă fantasmă călănesciană. Geniul criticului o însuflețește convingător, însă o proiecție diametral opusă rămâne, totuși, oricând posibilă. Chiar mă întreb cum ar arăta o istorie a literaturii române scrisă din perspectiva *minorilor* ei. Din cea a lui Simeon dascălul, în locul lui Ureche, a lui Ioniță Canta și Nicolae Muste, în locul lui Neculce, a lui Pelimon și Gr. H. Grandea, în locul lui Filimon, a lui Samson Bodnărescu, în locul lui Eminescu, a lui Caion, în locul lui Caragiale, a lui D. Ciurezu în

locul lui Blaga, a lui V. Em. Galan, în locul lui Preda, a lui Victor Sterom, în locul lui Nichita Stănescu (și mă opresc aici). Sună suprarrealist, dar continui să cred că o asemenea *istorie profilactică* ar trebui scrisă.

Nici critica literară nu a scăpat de acest opiu al scriiturii și de ispita stilului. Teoriile, în afară de epoca Maiorescu – Gherea – Ibrăileanu, au însuflețit superficial critica noastră. Oricâte dezbateri de idei au fost (și au fost), oricâte polemici, oricâți critici s-au dorit a fi *de direcție*, critica noastră a rămas cantonată într-un splendid impresionism, ale cărui achiziții de noutate s-au concentrat tot la nivelul limbajului. Structuralismul și post-structuralismele, semiotica, psihanaliza, mentalismul, fenomenologia, ba chiar și marxismul, au fost percepute de criticii noștri tot ca fenomene de *limbaj critic*. În rest, o concepție cumințe, clasică despre critică: o configurare subiectivă a unui spațiu de valori și, în marginea lui, un discurs somptuos. Balet al spiritului, dar nu risc, nu primejdie. Un critic ca Maurice Blanchot încă nu spune nimic criticii noastre.

Considerațiile de mai sus, subiective și personale, nu trebuie interpretate axiologic. Literatura noastră este una în care merită cu prisosință să fii critic: cum să îl ignori, de pildă, pe Sadoveanu? Cum să îl omiți pe Macedonski? Cum să nu te întorci, iar și iar, asupra lui Bacovia? Nu de valoare e vorba aici, ci de absența unui anume *risc cultural*, pe care literatura noastră îl refuză, așa cum îl refuză și politica noastră, și societatea noastră, și economia noastră. Aștept cu sufletul la gură apariția unui Bataille român.

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Aureliu Busuioc și scriitorul kazah Oljas Suleimenov. Lângă hotelul „Codru” (1976)

SCRISOARE NE/DESCHISĂ CATRE GRIGORE VIERU

URMARE DIN PAGINA 4

<04

mai puternici decât erau. Iar noi, dimpotrivă, rămânem tot mai mici, mai slabi, mai vrednici de plâns. Deși, prețul plătit de noi în vieți omenești, nicicând n-a fost mai mic decât al lor.

În timp, din această provincie chinuită, înstrăinată au făcut o rezervă de martiri. De parcă în pământul ei s-ar păstra comoara ființei românești, și atunci, odată punând mâna pe acest sfânt tezaur, dușmanul nostru de moarte ar cuceri toată Țara fără niciun foc de armă. Dar, nene Grig, de ce să nu recunoaștem că acest martiraj nu e decât răsplata pentru ticăloșenia noastră? Or, în cea mai mare măsură, noi înșine contribuim la crime și atrocități împotriva noastră. Moise, când își scotea neamul din deșert, nu era singur. Era ajutat de Dumnezeu. Cine oare e Moise al nostru? Cine îl ajută? Noi rătăcim prin deșert, nene Grig. Conducătorii se prefac a nu ști că o funcție înaltă, de conducere, în afară de caracter și inteligență, cere sacrificiu, milostivenie, frică, dar și multă dragoste de Dumnezeu.

Ei vin și dau speranțe săracilor. Sigur, nici săracii nu stau degeaba: consumă iluzii. Și ce vor face când va fi consumată și ultima iluzie? Iar diferența dintre bogații și săracii noștri este că bogații își pot permite să-și cumpere o pușcărie, iar săracii își pot pierde și puținul pe care îl mai au: neamul și țara. Trăim în contratimp, nene Grig, iar numărătoarea inversă a început.

Iată un gând care mă deprimă, care induce multă nefericire printre săracii noștri: pentru „ai noștri tineri” politicieni, „abisul afacerist” moldo-rusesc s-a dovedit a fi mult mai seducător și mai profitabil decât orele de istorie a românilor învățate – cu chiu, cu vai – la universitățile din Țară, decât lecția dumitale despre singurătate și suferință. Dumneata n-ai schimbat taberele, ca să-ți publici cărțile și nu te-ai retras din *linia întâi* pentru a-ți salva viața. Blanda dumitale autoritate era recunoscută peste tot: la Iași, la Târgu Mureș, la Alba-Iulia. Poate mai puțin la București, unde te numeau – frățește – „rus” , iar la Chișinău – și mai frățește – „румын”. Dar, nene Grig, cine ar putea să înmoaie sufletul împietrit al Chișinăului? Care autoritate spirituală ar face să vibreze sufletul îngâmfat al Bucureștiului? Ca și Moscova, Bucureștiul nu crede în lacrimi, ca să ne amintim de un film sovietic premiat cu Oscar. Vorbind despre destinele de excepție ale unor poeți ruși precum Gumiliov, Țvetaeva, Esenin, Mandelștam, Pasternak, cunoscutul actor rus, Constantin Raikin, observă: „Avem un stat necrofil – el îi iubește mai mult pe cei morți decât pe cei vii. După moarte, cu numele lor denumim străzi, piețe, stații de metrou. Mai întâi însă, îi omorâm.”

Am fost literalmente șocat când am văzut bustul dumitale pe Aleea Clasicilor, după mai bine de un an de la tragedie. Știam că în ultima vreme aveai mari dureri de inimă. Sufereaî cumplit. Bineînțeles că te vedeau cum suferi și „cele două state românești”. Dar, pentru că erau (și mai sunt) tocmai „două”, problema era că nu știau care dintre ele să-ți sară primul în ajutor. Acum, nene Grig, te iubesc la fel de mult amândouă!

Sigur, lumea degradează ireversibil. Parcă ar apune o civilizație, iar cealaltă – încă nu și-ar fi găsit temeiul. Poezia și celelalte arte frumoase nu pot stăvilii dezastul din noi. Azi nimeni nu mai adoarme cu o carte de versuri sub căpătâi, nimeni nu-și sacrifică viața în numele binelui, frumosului, adevărului. Uneori, eu scriu pentru cei morți sau pentru cei nenăscuți, încercând astfel să atrag atenția celor vii. Dar, în ultimul an, furat de rutina *Revistei literare* (noua publicație a Uniunii Scriitorilor), n-am timp de creație. Precum parohul unei biserici de țară care, luat înainte de grijile pastorale, nu mai are timp pentru rugăciune – se roagă în gând, din mers, alergând...

Dacă degradarea spirituală va continua în aceleași ritm amețitor, nene Grig, foarte curând ne vom trezi cu toții în culmea Răului. Atunci, lumea își va aminti de dumneata, te va aduce drept model de curaj, de moralitate și cumsecădenie. Așadar, nu e departe vremea când va trebui să-ți cerem acordul de a te ridica în rândul sfinților, ca pe unul care a trăit printre muritorii de rând, ca pe unul pe care l-am văzut cu ochii noștri și în care ne-am încrezut în vremuri grele. Cu toate patimile și neputințele omenești, sufletul dumitale e nobil și curat, iar idealul care te-a însuflețit – unirea cu suflul Țării – este sfânt!

Nene Grig, această scrisoare nu e de laudă și nici de adorare. E un cuvânt de mulțumire și de iertare. E precum o rugăciune, o rugăciune la masa de scris; o rugăciune spusă cu fața prăbușită la pământ, ca după o viață ratată; o rugăciune cu ochii spre cer, ca după mai multe încercări, neizbutite, de înălțare. E o rugăciune făcută în limbajul sufletului, pentru a ajunge la sufletele semenilor mei de sus, la sufletul dumitale, la sufletul Lui. Această lucrare extraliterară – rugăciunea la masa de scris sau în plină stradă – e, de fapt, un tip de supraliteratură, de scriere cu tine însuți, cu sufletul rănit și însingurat. Sper să nu te superi, dacă o să-ți mai scriu din când în când. Îți mărturisesc: de vorbit – despre una, despre alta – am cu cine, dar cui să-i scriu despre ce am pe suflet? Cui să-i scriu nu ca de la om la om, ci – pur și simplu – ca de la suflet la suflet...?

Iartă-mă, nene Grig, dar nu pot să nu te întreb: Cum e acolo, sus, în ceruri? Cum e să stai în preajma Lui? E tot „veșnic tânăr”? Jos, aici, adesea îi simțim prezența, dar nu suntem vrednici să-l vedem printre noi, să-i atingem mantia. Probabil, din cauza fățarniciei noastre, a discursurilor lălaite.

Pe cât de singur și de accesibil ai fost în timpul vieții, pe atât de îngrădit de „grija” oficialităților erai în ziua înmormântării. Ca să-ți spună un ultim adio, lumea venise cu buchete de flori, cu lacrimi în ochi, cu durere în suflet. Strecurându-mă cu greu prin mulțime, la căpătâi ți-am am pus doi trandafiri albi: unul pentru dumneata, iar celălalt – pentru El. (Când mi-am lipit fruntea de fruntea dumitale, ultimul meu gând a fost acesta: urcând treptele pe Aleea Scriitorilor Români din Ceruri, ajungând în fața Lui, să i te închini și din partea mea, din partea unui biet cititor de rând/uri. Și să-i ceri iertare de o mie de ori. El a iubit cu adevărat Basarabia, iar noi, românii basarabeni, nimic n-am făcut pentru El! Măcar de ne-am fi reunit odată și odată, în semn de omagiu și profundă recunoștință!)

Nene Grig, mi-e dor de dumneata, de tristețea din ochii dumitale, de lumina lor caldă, sinceră, copilăroasă. Mi-e dor de un vin sorbit împreună, mi-e dor de un banc spumos povestit de dumneata, de hohotele dumitale de răs. Îmi lipsește cuvântul dumitale încurajator, nene Grig. Azi nimeni nu se mai bucură sincer când mă vede sau când mă aude. Nimeni nu-mi spune: „Îți mulțumesc, bărbate!” sau: „Bărbate, fii tare!”.

Nene Grig, pășind în lumină acum opt ani, în lumina vie a Luceafărului, am în vedere, sufletul dumitale a lăsat urme clare. Sufletul meu le vede. Uneori, părăsindu-mi trupul, sufletul meu încearcă să meargă un timp pe acele urme, ca un copil care se încalță în bocancii tatălui și iese cu ei în stradă.

La revedere, nene Grig.

Închinăciuni bunilor noștri prieteni!

Cu drag, Teo.

P.S. În ziua de 31 ianuarie a.c., am fost la înmormântarea lui Ion Ungureanu. Multă lume îngândurată, disperată. Era și Călin cu tanti Raia. Buchețelul de flori din mâinile ei tremura. Ștefan Petrache plângea ca un copil.

REFLEXE

ELIBERAREA MODELELOR

de ANA BLANDIANA

Una dintre bucuriile mele atunci când sunt la Sighet este să stau lângă ușa Memorialului privind și comparând expresia celor ce intră în muzeu – calmi și distinși, pregătiți pentru o descoperire intelectuală mai mult sau mai puțin indiferentă – și a celor ce ies, uneori după ore lungi de vizitare, transfigurați ca de o experiență existențială, purtând pe chip o lumină izvorâtă – în pofida suferințelor aflate din descoperirea forței binelui de a se fi întrupat în destine umane, în modele. Pentru că nu cred că există ceva care să lipsească lumii noastre mai mult decât modelele umane, acele personalități care să aibă curajul de a-și trăi ideile, de a le încerca pe propriul destin ca să le dovedească autenticitatea și de a fi gata să le plătească valoarea, dacă e necesar, cu prețul propriei existențe. Iar tinerii sunt cei mai frustrați de dificultatea – poate chiar imposibilitatea – de a găsi modelele de care au nevoie pentru a înțelege, pe viu și concret, criteriile care separă binele de rău, pentru a avea puterea și știința de a opta.

Paradoxul Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet este că – prezentând istoria represiunii cu sutele sale de mii de victime – nu este totuși un loc al înfrângerii condiției umane, ci al descoperirii puterii ei. Tinerii care vizitează Memorialul nu-l părăsesc deprimați de răul pe care l-au descoperit mai mare decât bănuiseră, ci încurajați, treziți de revelația că binele nu putuse fi înfrânt, că, iată, existaseră oameni care nu putuseră fi convinși să se trădeze trădându-și convingerile. Suferințele descrise pe zidurile de la Sighet și îndurate acolo sau la Pitești, Gherla, Aiud, Râmnicu Sărat, nu se datorează unor pedepse hotărâte de zei ca în tragediile antice, ci refuzului de a se dezice de propriile idei ale unor oameni care – indiferent dacă au fost academicieni care au refuzat minciuna sau țărani care au refuzat colectivizarea – au avut forța morală să rămână ei înșiși și să nu poată fi înfrânți nici prin moarte. Un exemplu: istoricul Gheorghe Brătianu – închis între pereții Sighetului, i s-a promis redarea averii, catedrei universitare, locului din Academie, cu minima condiție de a scrie că Basarabia nu aparține României, iar Gheorghe Brătianu a refuzat și a murit la 54 de ani pe locul refuzului său. Câți dintre tinerii României de azi cunosc acest episod al istoriei noastre care ar trebui să se afle în toate cărțile de școală ca un exemplu de rectitudine morală și, în același timp, de patriotism.

SYNTHESIS

„CRUDA TAINĂ” EXISTENTIALĂ EMINESCIANA (II)

de MIHAI CIMPOI

La origine, *myster* (lat. *mysterium*) desemnează ceremonia secretă care onora o divinitate și la care participau numai inițiații (De exemplu: mistериile romane ale Bunei zeițe). Avem, pe de o parte, o semnificație ce ține de *inițiere*, iar, pe de altă parte, una ce vizează *mysteria decendi*, adică secretele artei retorilor. Nu lipsește nici noțiunea de mister religios. *Misticus* denumește, la Vergiliu, mistериile în genere, iar în cazul mistериilor lui Bacchus e legat de actul de purificare prin vânturători cu *vița de vie* (cf. G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, 1983, p. 738).

Enigma, în grecește (*αἰνigma*) se referă la o „expresie ambiguă, încălci-tă”. Provenind din vechea slavă, *taina* semnifică ceva ascuns, intim, ținut în secret, nespus, nearătat cuiva, minciuna (cf. Vl. Dahl, *Tolkovâi slovari*, IV, 1980, p. 386), dar și neînțeles, necunoscut, nepătruns de minte. Pătrunzând în limba noastră și-a adăugat sensurile religioase știute astăzi. Eminescu însuși utilizează expresia „sfânta taină”. În teologia creștină misterul reprezintă esența dogmelor religioase la care nu accede rațiunea, putând fi cunoscută doar calea revelației divine. Cele mai semnificative mistere se conțin în viața evanghelică a lui Christos (cf. *Dicționar de filozofie*, București, 1978, p. 461).

„Sunt un univers necunoscut”, spune poetul despre el însuși într-o însemnare manuscrisă. Universul este configurat ca o construcție piramidală, a cărui vârf ar fi *Taina*. Este sub formă de scară; o schelărie simbolică a Sortii dominată de „cei ce se pot ridica de asupra tuturor”, ceilalți, „neștiuți”, pierzându-se „în taină ca și spuma nevăzută”. Enigma vieții are aici un evident substrat budist („*Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate*”): „Începând la talpa însăși a mulțimii omenești/ Și suind în susul scării pân’ la frunțile crăiești,/ De a vieții lor enigmă îi vedem pe toți muncii/ Făr’ a ști să spunem care ar fi mai nenorociți.../ *Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate*,/ De asupra tuturor se ridică cine poate,/ Pe când alții stând în umbră și cu inima smerită/ Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită – Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce *gândesc*?.../ Ca și vântu-n valuri trece peste traiul ome-nesc” (*Scrisoarea I*).

Cine pune pecetea Tainei „pe-a dez-legărei uși”? Soarta. De aceea, adresân-

du-se Înțelepciunii, poetul mărturisește: „M-ai învățat să nu mă-nchin la soarte,/ Căci orice-ar fi ce ne așteaptă – moarte!” (*O înțelepciune, ai aripi de ceară!*).

E o afirmație care trebuie luată ca o preterițiune, cu sensul ei opus: el „se închină” sortii, aducătoare de moarte ca unui *dat*, ca unei condiții *sine qua non* a providenței.

Interogația asupra *enigmei* vieții îl obosește, îl face să intre în transă, să aibă sentimentul supradimensionat, dus gradual până la hybris că totul se ascunde într-o cifră obscură, în cifre ce se înmulțesc, secând mintea. În plan figurativ o atare stare se traduce prin topoi *pierderii* (dispariției, pierii, căderii în neființă, stingerii): „Pierdut e totu-n zarea tinereții/ Și mută-i gura dulce-a altor vremuri,/ Iar timpul crește-n urma mea... mă-ntunec.” (*Trecut-au anii...*); „Când tu te pierzi în zarea eternei dimineți” (vers din *De câte ori iubit*o admirat de Eugen Ionescu); „Pierdută-i a naturii sfântă limbă” (*O înțelepciune, ai aripi de ceară!*); „Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă!” (*Rugăciunea unui dac*, din care, după propria mărturisire, și-a extras lamura filosofiei sale Emil Cioran).

Poetul *pierde* Plinul, identificat cu „armonia dulcii tinereți” și cu reprezentarea lumilor cu miile de stele ale Cerului, alegându-se doar cu Golul. „Întregimea vieții sale” se surpă, se expune în cifre, se vede cheltuită în „visuri amar-amăgitoare”, în „părerii” (aparențe), în „nimicuri”, în „minciuni”. „Lipsește viața vieții mele”, spune pe o notă radical-nihilistă, căci Golul vine ca rezultat al pierderii valorilor supreme.

Vremea își ascunde semnul și așa „șters”, aruncându-l în Vidul neînțele-sului, necunoscutului, încât problema vieții nu-i chip de dezlegat în univers: „Sunt ne-nțelese literele vremii/ Oricât ai adânci semnul lor șters?/ Suntem plecați sub greul anatemei/ De-a nu afla nimic în vecinic mers?/ Suntem numai spre-a da viață problemei,/ S-o dezlegăm nu-i chip în univers?/ Și orice loc și orice timp, oriunde,/ Aceleași vecinice-întrebări ascunde?” (*O înțelepciune, ai aripi de ceară!*).

„Suntem plecați sub greul anate-me!”/ De a nu afla nimic în vecinic mers!” Suntem numai spre-a da viață problemei,/ S-o dezlegăm nu-i chip în univers?”. Asemenea întrebări, care sună ca niște concluzii filosofice cu aer de

sentințe definitive, sunt expresia celui *dat* sub formă de soartă, aici sinonimizat cu anatemă. Sunt întrebări care vin de-a gata în contextul poeziei, amintindu-ne de golul în care primea darurile Îngeru-lui Morții și Îngerului Vieții Dostoievski în viziunea existențialistului creștin Lev Șestov: „Tot ceea ce avem, primim nu se știe de la cine, nu se știe de unde. Totul ne-a fost dat înainte de-a avea puterea să punem întrebări și să răspundem la ele” (Lev Șestov, *Revelațiile morții*, Dostoievski – Tolstoi, Iași, 1993, p. 21).

Întrebările, care nu se știe de la cine și de unde le primim dau năvală în poemele eminesciene, fiind reluate cu o sisifică insistență și cu o putere sporită amintind de intensitatea crescândă a forțelor apei în prejma zăgazurilor.

Poetul își imagina și un dialog între Sfinxul care pune întrebări și Piramida care răspunde – alegorie a unei interogații neconținute asupra sensului vieții, care-l muncea cu putere obsesivă: „Cum că sfinxul e o-ntrebare și piramida un răspuns și că amândouă la un loc sunt o ecuație la aceasta n-a gândit nimeni. Ce este viața? Întreabă sfinxul. Un raport simetric al unui finit către un infinit, răspunde piramida” (ms. 2261, 181 r. v.).

Conform semioticienilor de azi, discursul po(i)etic se constituie din „imagini ale lumii”, identificabile cu *simbolurile* și *motivele*, care se prezintă ca figuri „tari” printr-un proces de referențializare internă.

Așa cum, în cazul lui Goethe, atitudinea față de clipa frumoasă este diferită, generând figuri neasemănătoare sau chiar opuse (tragice, dramatice, satirice), la Eminescu, lumea se pune sub semnul plinătății valorice sau, dimpotrivă, se relativizează valoric și atunci este reprezentată ca „o cifră”, ca o sumă de semne „șterse” („adâncit-șterse”).

Apar, în consecință, izomorfiile golirii de sens, ale sărăcirii ontice, limitării și ocultării ontologice, de care vorbeam: *semne, cifre, numere, hieroglyphe* (așa transcrie poetul în ms. 2257), *simboluri, icoane, imagini*, șiruri, *monograme*. Uneori acestea se adună, demonstrând o funcționalitate intertextualizantă foarte activă și menținând discursul într-un registru elegiac covârșitor: „Și-azi nimic. Lumea gândirei e o lume sfărâmată,/ De lemnoasa mân-a morții inima e stoar-să-acum./ Și imaginile-s șterse, ce prin el treceau odată,/ Sufletul (dacă există)

printre nori își face drum// (...) De-a vieții grea enigmă ție-acuma nu-ți mai pasă,/ Căci problema ei cea mare la nimic o ai redus,/ Pe când nouă-ncă viața e o cifră ne-nțeleasă/ Și-n zădar cătăm răspunsul la-ntrebarea ce ne-am pus.// În zădar ne batem capul, triste firi vizionare,/ Și ci-tim din cartea lumii semne ce noi nu le-am scris,/ Potrivim șirul de gânduri pe-o sistemă oarecare,/ Măsurăm mașina lumii cu acea numărătoare/ Și gândurile-s fantome, și viața este vis” (*La moartea lui Neamțu*).

Reducerea la nimic a vieții prin supunere sortii, prin moarte duce și la *mecanizarea* simțirii și gândirii, reprezentată figurativ prin sistemă, numărătoare, (ma-re) problemă. „În capetele noastre de semne-s multe sume”, mărturisește poetul cu „sufletul moale și mintea slabă” în *Icoană și privaz*, adăugând: „Din mii și mii de vorbe consistă-a noastră lume”. Insignifianța lumii o impune această în-grămădire paralelă, potențată hiperbolic, a semnelor șterse și vorbelor goale.

În proză și în publicistică, este adesea invocat Pitagora (sursa este, de fapt *Geometria lui Euclid – n.n.*) regula geometrică denumită *ponce asinorum*. Amintită și în *Fragmentarium* ce semnifică o problemă simplă, care totuși prezintă, în definitiv, dificultăți de înțelegere: „E știut că regula pitagoreică din geometrie se numea puntea măgarilor. Puntea măgarilor pe care trebuie să treci în orice cugetare mai adâncă este: că nu putem pricepe lumea în sine, și că toată espliocarea ei este espliocarea unor reacțiuni a crierilor noștri și nimic mai departe. Lumea-n sine rămâne un problem înăuntrul căruia se rătăcește câte-o rază slabă, câte-o fulgerătură pe care cugetătorul adânc o-neremenește pe hârtie, pe care, citind-o, se naște în păreții capului tău acea rezonanță lungă care face să vezi într-adevăr că viață și lume sunt un vis” ([*Archaeus*]).

Marea temă a *condiției poetului* se conturează într-un prim stadiu al *limitelor existențiale*. De la simpla întrebare retorică „Au e *sens* în lume?” din *Mortua est* până la profunda alegorizare a situației geniului din *Luceafărul* interogația asupra vieții/ morții, asupra raporturilor Eu/ Lume cunoaște o largă scară a intensității.

În mod progresiv interogația asupra Misterului existenței cedează locul punerii întrebării fundamentale *Cum pu-*

tem dezlega enigma vieții. E o întrebare reluată obsesiv, leitmotivic – e marea temă existențială cu variațiuni a poeziei eminesciene.

„Oricine ar voi să definească marele mister al existenței va vedea că el consistă în împrosfătarea continuă a fondului și păstrarea formelor”; „Mutarea consecutivă a punctului de gravitație, adică cele două puncte, este misterul mișcării și al vieții”. Astfel de însemnări făcute cu aer de adevăruri axiomatice, cu seninătate olimpiacă vor fi puse, în discursul mitopo(i)etic propriu-zis, într-o zonă a incertului, indefinitului.

Poetul seamănă în unele privințe cu personajul său Moș Iosif: scrie cifre, note marginale, considerând că toate dezlegările „ce i le insufla mintea lui sănătoasă și ageră”, „provin numai din combinările astrologice, în cari el incifra ceea ce nu era în ele”. În cazurile în care mintea proprie nu-i oferea vreo dezlegare și nici astrologia cea grecească nu-l ajuta, „ea aproba numai aposteriori ceea ce el pusese în calculele sale apriori”. Este un polihistor care adună mii de cunoștințe în jurul „unui singur sâmbure: biblic”, potrivindu-le cu cele din domeniul științei pozitive și ideile noi pe care le aduce Apusul. Este cuprins de îndoieli și, uneori, nu știe ce să-și răspundă: „Dacă răspunsul ar fi fost latent în el, dacă el l-ar fi presupus înainte de a întreba cartea lui, atunci desigur că ar fi știut să puie sensul tocmai cel voit fără să știe în spusele obscure a fabulei lui, astfel însă, adesea în deplină nesiguranță în privința celor ce întreba el se simțea neliniștit și se îndoia adesea de mintea lui proprie”.

Poetul se proiectează în special în „arătarea nemulțumită și rebelă” a feței personajului său, în febrilitatea cu care caută dezlegări, în inșatietatea de Polihistor care adună „mii de cunoștințe” din Biblie, astrologie, științele pozitive și în modul critic de a se raporta la ideile „noi” ale Apusului (aduse de tineri).

E ușor de identificat proiecția aliterativă a interogației existențiale a poetului în cugetările sârmanului Dionis (Dan-Dionis), a Moșneagului din *Archaeus*, a lui Euthanasius sau a lui Toma Nour din *Geniu pustiu*. Nuvelele cu subiecte filosofice, și nu numai, se focalizează, de obicei, în reflecțiile asupra Misterului/ Enigmei Existenței și memoriei identității: „Cine și ce este acel el sau eu care-n toate schimbările din lume ar dori să rămâie tot el? Acesta este poate tot misterul, toată enigma vieții. Nimic n-ar dori să aibă din câte are. Un alt corp, altă minte, altă fizionomie, alți ochi, să fie altul... numai să fie el” (*Archaeus*).

Toate aceste personaje *alter-ego*-uri evidente ale Poetului percep *Lumea ca Text* (= ca o carte, precum în simbolistica medievală și romantică), ca un manuscris vechi sau pe care-l scriu ei înșiși în prezent). Astfel, în *Contra pagină* apare o Doamnă (Signora) Lume care fabrică într-un stabiliment de foto- și de litografii mii și mii de bilete à la minuite și dictează un text Monsignorului culegător de tipografie Destin, acesta spunând ce-i trece prin cap nu ceea ce-i dictează (bunăoară în loc de „D-nu Petrică Mofr farsor en gros e ten detail” „PETRICĂ Compte MOFT(E) om politic”; în loc de L. SCHUBERT. Compozitor de geniu, „L. SCHUBERT muritor de foame la Viena”). Pe reversul biletelor „ce circulează pe pământ sunt scrise lucruri nedescifrabile”,

care „se descifrează abia atunci când bi-letul încetează d-a circula”. În *Sârmanul Dionis* personajul titular răsfoiește un „manuscript de zodii” dăruit de „evreul adânc” Ruben care mărturisește că nu-l poate descifra decât la pagina a șaptea și o îndeamnă pe umbra sa, înainte de călătoria sa în lună, să-i scrie „memorii” și să-i păstreze manuscrisul într-un „săltar”:

„– Bine, zise Dan apucând mâna cea rece și diafană a umbrei, te îndemn însă a scrie memoriul vieții tale, ca să-l găsesc când voi reveni pe pământ și să-l recitesc. Tu ai o judecată rece și vei ști să-mi descrii toată natura vizionară și înșălătoare a lucrurilor lumești: de la floarea ce cu naivitate minte, prin haina ei strălucită, că e fericie înlăuntrul gingașelor sale organe, până la omul ce acoperă cu vorbe mari, cu o ipocrizie vecinică care ține cât istoria omenirii, acel sâmbure negru și rău care-i rădăcina adevărată a vieții și a faptelor sale – egoismul său”. Umbra este îndemnată să prezinte adevărul despre lumea de nedreptate de pe pământ.

Cartea Lumii, cu textul ei greu sau imposibil de descifrat, îi face pe personajele schițelor, nuvelelor, însemnărilor caracterologice și fragmentelor aferente operelor de bază sau independente să se inițieze în cărți vechi de necromanție și astrologie, în tratatele de științe pozitive, să se cufunde în subteranele ființei, să călătorească, dedați în voie viselor, dorințelor, chemărilor lăuntrice, în spațiu și timp. Ea rămâne, esențialmente, Text pe care-i pusă pecetea, imposibil de desferecat, al Tainei.

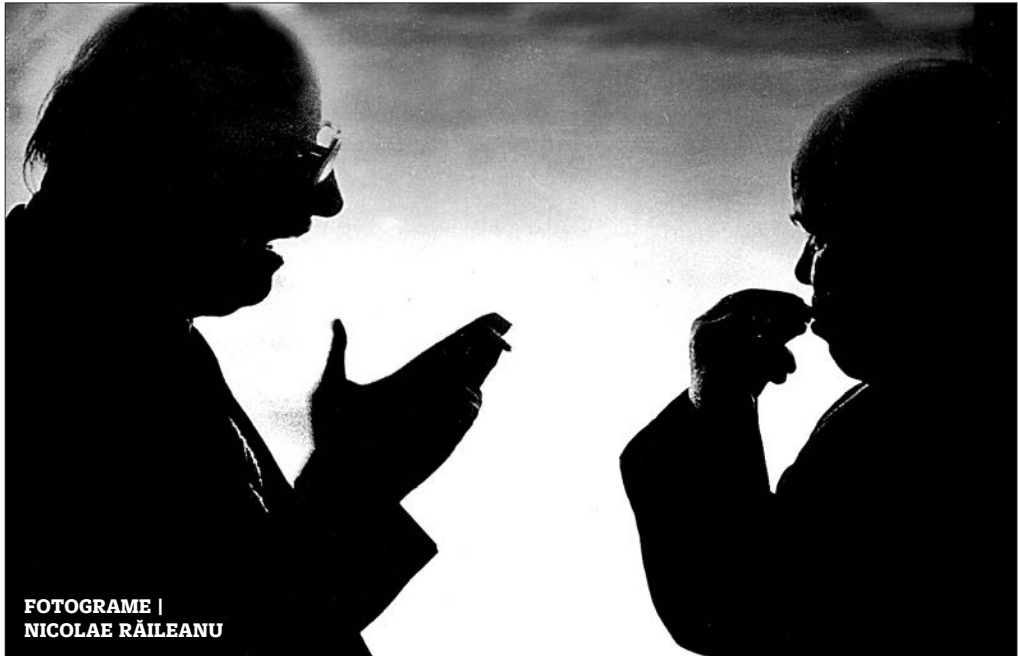
Cel care are iluzia că are în mână „cheia voinței omeniești”, „chintesența mișcărilor istoriei” este – în plan fantastic – marchizul Bilbao. Acesta îi ironizează pe reprezentanții puterii omeniești și ai puterii naturii, pe poeții care descriu luna și încearcă să descopere izvoarele gândirii că el le are pe toate în „sunetul aurului”.

Dând de „ale dezlegării uși”, închise, pe cetluite definitiv, Eminescu își simte ființa deschisă *Tainicului*. Putem vorbi, în cazul lui, de un dar deosebit de a se încredința inspirației pure și a surprinde în formele ei prototipice. POETICUL=TAINICUL. E o ecuație desăvârșită la el. Căci ne aduce dovada locuirii poetice a lumii, a trăirii unei situații originare, care, așa cum o concepe Hölderlin, este un act de exprimare voluntară ce exclude nevoia și obișnuința și orice determinare pragmatică.

Poetul merge spre poeticul și poetizabilul organic (în termenii lui Mikel Dufrenne), unindu-și ființa cu ființa Naturii.

E tărâmul prietenos și plin de armonie, de aer idilic câmpenesc pe care îl găsim în evocările copilăriei cu „Povești și doine, ghicitori, eresuri, // Ce fruntea-mi de copil o-nșeninară/ Abia-nțelese, pline de-nțeleșuri // Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri, / O ceas al tainei, asfințit de sară” (*Trecut-au anii*) sau în utopiile lirice din *Scrisori* create de fantezie („Fantezie, fantezie, când suntem numai noi singuri”) și în poeziile despre codru.

Misterele romantice clișeizate populează poeziile începuturilor din caietul vienez (perioada *Ondinei*): „Ca a nopții poezie/ Cu-ntunerul talor, / Când se-mbină, se mlădie/ C-un glas tainic, lin, amar? / Tu, cântare întrupată” (*La o artistă*). *Misterele nopții* vin cu un cântec mistic ce apasă inimile; „Eros saltă nebunește” într-un cuib de turturele, care-l

Alexandru Cosmescu și Ion C. Ciobanu, în și din umbră (1978)

dezmiardă și îl încălzesc „cu un vis de tainic dor” (*Misterele nopții*). Încetul cu încetul ele dispar și în poezia eminesciană se instaurează *tainicul*, manifestat sub forme mai complexe și mai subtile de *farmec*, de sentimente de dragoste sau de stări melancolice, generate de trecerea timpului și de relațiile psihologizate cu iubita. *Farmacarea*, vrăjirea, „răpunerea de *farmec*” (în termenii frecvenți ai poetului) are loc într-un registru nu atât idilic, cât dramatic sau în unul combinat, semn doveditor că survine și o fascinație negativă. În „biserica-n ruină”, ce stă „cuvioasă, tristă, pustie și bătrână, se aude prin ferestre sparte cum țiuie și vrăjește vântul”, iar înăuntru „Drept preot toarce-un greier un gând fin și obscur/ Drept dascăl – toacă cariul sub învechitul mur”. Spre finalul poeziei, înainte de feedbackul „*parc-am murit demult*”, se revine iarăși la senzația că acel cântec răgușit și cu sensul obscur al greierului sună în chiar obositul creier al poetului din care lumea a dispărut și că inima-i bate „ca și cariul încet într-un sicriu” (*Melancolie*).

În chiar momentele culminante ale *răpunerii de farmec*, de vrăjire totală de irezistibilă putere a dragostei, poetul e pătruns uneori de un puternic sentiment de singurătate: „Dar nu vine... singuratic/ În zadar suspin și sufăr/ Lângă lacul cel albastru/ Încărcat cu flori de nufăr” (*Lacul*).

Poetul oscilează în trăirea intensă a Erosului între „iubirea în taină” și „a dorului tărie” ce „dă duioaselor mistere”. Iubește în taină, păstrând tăcere (crezând că astfel o să-i placă iubitei), dar – pe de altă parte – se simte un captiv „al dorului tărie de cuvinte dă duioaselor mistere” (*Iubind în taină*). Trăirea Erosului se axează, intens polarizată, pe această lucrare a *contradictoriului* în ființa lui. „Paradoxiile”, de care vorbește în însemnările manuscrise, îi marchează sufletul „învăpăiat” de sufletul ei.

Este, de fapt, o punere sub semnul contradictoriului, al paradoxalului a însuși modului în care se manifestă Ea în Teatrul iubirii. Nu este, prin urmare, o *prezență*, ci o *absență*. Este o figură proiectată, o „statuie” antică ce înmărmurește măreț „un chip de-a pururi adorat”, „un inger, blând ca ziua de magie”, peste care poetul aruncă „vâlul alb de poezie”.

Iubirea devine o poveste („de demult”), amintire, reprezentare poetizată, idealizată. Într-un *mixtum compositum*

specific trăirea *preaplinului* ei se îmbină cu senzația golului care se instaurează în ființă: „Era un vis misterios/ Și blând din cale-afară,/ Și prea era de tot frumos/ De-au trebuit să piară.// Prea mult un inger mi-ai părut/ Și prea puțin femeie,/ Ca fericirea ce-am avut/ Să fi putut să steie.// Prea ne pierdusem tu și eu/ În al ei farmec poate,/ Prea am uitat de Dumnezeu,/ Precum uitarăm toate” (*S-a dus amorul...*).

În chiar clipele când ființa sa se vede răpusă de *farmecul sfânt* al dragostei, aducător de fericire, poetul recade în zona necunoscutului, neînțelesului – a sensurilor tănuite, obscure. Se alege cu conștiința că: „Și poate că nu este loc/ Pe-o lume de mizerii/ Pentru-un atât de sfânt noroc/ Străbătător durerii”. Se pierde în *suferință*, în *uitare*, în *singurătate*, în *renunțare*, în *părerea* că „ar fi murit de mult”. Eros, care „saltă nebunește” în viziunile începuturilor, se înfrățește cu Mors, care lucrează tainic în lume. Revelațiile vieții și morții se regăsesc unite în *farmecul sfânt* ce pătrunde adânc ființa. Ca și în cazul ardentei mărturisiri, ce pregătește discursul Cătălinei din *Luceafărul*, poetul nu-l mai poate pricepe: „Ș-a tale zile or fi cum sânt/ Pustii ca niște stepe;/ Iar nopțile de-un farmec sfânt/ Ce nu-l mai poți pricepe” (*Dacă iubești fără să speri*).

Farmacul („liniștit”) de lună, farmecul luminii reci (invocat de Cătălina), *vraja farmecelor* ce se ridică în aer, *farmecul și frumusețile* apelor lovite de lopoșele luntrii („legănând atâtea farmec și atâtea frumuseți” impun într-un mod sporit sublimitatea ființei naturii, care se prezintă – în imaginarul eminescian – ca un univers al *tainicului*. Datorită facultăților sale hiperestezice, poetul deslușește ritmurile ei, transcriindu-le în chip mimetic, aude „în taină mersul cârdului de cerbi” sau cu finețe șopotul izvoarelor, vede cu acuitate cum „flori, giuvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare”.

Ceea ce se cere aici remarcat este consonanța celor două ființe – a poetului și a naturii –, căci, așa cum consemna Caspar David Friedrich, unul dintre cei mai importanți pictori romantici, „privirea care străpunge depărtarea peisajului se întoarce înlăuntrul omului”. Este, prin urmare, firesc ca ceea ce vede, aude în cadrul naturii să se repercuteze asupra lumii sale interioare.

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

„URÂTA” DE RADMILA POPOVICI de MIRCEA V. CIOBANU

Fidelă unei tradiții exhibiționiste autohtone, conform căreia biografia e mai interesantă decât opera, Radmila Popovici, o autentică *dandy* în fustă (citez dintr-o carte recentă semnată de Adrian Ciubotaru: „Dandy ar fi cel care place prin propria sa persoană, așa cum ceilalți plac prin opera lor, căci el poartă în sine «quelque chose de supérieur au monde visible»”) este o prezență publică remarcabilă. Revistele literare și revistele *glamour*, posturile de radio și TV, concerte și spectacole (inclusiv spectacole de teatru și paradă de modă, ca spectacol) – nu sunt sigur că am enumerat toate platformele pe care se *produce*.

Prima explicație este că Radmila este de-a casei în lumea spectacolelor (ați văzut-o în rolul mamei Emmei Bovary de la Teatrul Geneza-Art?), inclusiv în lumea *show-biz*-ului. Este una dintre cele mai cunoscute textiere din Basarabia. Și una dintre cele mai bune. Deși e o producție la comandă (artefact sută la sută), tehnologia facerii textelor pentru cântece nu e o artă simplă. Trebuie să ții cont, pe lângă rimă și ritm, de calitățile comanditarului (compozitorul sau interpretul), de *particularitățile vocalelor* discursului, de emoțiile calculate pe care trebuie să le producă și de o elementară cursivitate logică. Ultimul amănunt nu e de neglijat, pentru că adesea cântecele noastre sunt o însumare de sonorități rău certate cu logica (și cu gramatica, adesea). M-a preocupat cândva „poezia cântată” și am văzut ce texte catastrofale se produc acolo.

Dar Radmila insistă să fie (și) poetă și, ambițioasă din fire, își construiește un parcurs poetic foarte intensiv, cu publicarea textelor în reviste și editare de cărți, cu lansări teatralizate, cu interviuri acordate posturilor de televiziune și radio, cu prezența pe blog și în rețele...

Debutul editorial părea o continuare a textelor pentru cântece, cu poezii rimate, de album, fără mari pretenții ideatice. A doua carte, *EvAdam*, deja tatona câmpul reflecțiilor ambițioase, cartea luând și premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor. Am fost în juriul respectiv și m-am opus poate chiar prea insistent acordării mențiunii, dar majoritatea a avut o opinie favorabilă autoarei și cartea a luat premiul (pe care Radmila l-a returnat, mai apoi, președintelui Uniunii, deși nu el, ci juriul i-l acordase). Dacă prin acel gest Radmila Popovici a

fost solidară cu mine, mă bucur. Pentru că adevăratele cărți, care o reprezintă azi, sunt cu totul altfel. Deși trebuie să recunosc că exista în *EvAdam* un poem memorabil... azi însă, re-parcurend cartea, nu am mai dat de el. Se topise? Fusesse o iluzie?

Artistă absolută, Radmila Popovici își regizează de fiecare dată succesul, urmărind toate detaliile spectacolului, de la adunarea și redactarea textelor, până la formula definitivă a cărții, cu toate elementele de decor (în câteva cazuri, inclusiv în ultimul, pictor a fost Teodor Buzu) pe care le consideră necesare. Și de această dată (*Urâta*, Ed. Vinea, 2016, 114 p.*) ieșirea în scenă e asistată/acompaniată de doi dansatori – un fel de *pas-de-trois*, de fiecare dată –, unul în față, altul în spate, prefața fiind semnată în acest caz de Lucian Vasilescu, iar postfața de Mihail Gălățanu. Doi poeți buni. Și alți prefațatori-postfațatori de ai ei nu sunt de neglijat, ba chiar sunt nume de rezonanță în poezia românească: Șerban Foarță, Gheorghe Grigurcu, Octavian Soviany.

Dintre cele trei cărți apărute (în română, că au mai fost și ediții în franceză) la Vinea, *Unicat* pare a fi cea mai elaborată. S-ar putea să fie cea mai bună carte a poetei. Prima, *Intimatum*, un volum pe cât de radical schimbat în raport cu cele anterioare (Felix Nicolau pune o diagnoză categorică: „Adevărata ieșire în scenă a Radmillei Popovici are loc acum, cu volumul *Intimatum*, girat de Editura Vinea”), pe atât de grăbit să apară, păcătuia uneori prin discursivitate (sugera și Șerban Foarță, delicat, că acest risc persistă) și prin includerea unor poeme care ar fi trebuit să-și mai facă armata în sertarele poetei. Dar și acolo unele imagini memorabile salvau întrucâtva impresia generală.

Ambalarea poemelor în coperte critice e practică învariabil în toate cărțile Radmille editate la Vinea. Fiecare carte din ultimii trei ani (edițiile de la Vinea, destul de groase și cu poeme mult mai lungi decât cele anterioare, sunt scoase de sub tipar cu o viteză năucitoare, într-un fel de fierbințeală a creației: 2014, 2015, 2016) e împlatată de texte ale poezilor-criticilor, poemele din interior riscând să fie strivite de autoritatea comentatorilor. Vasile Gârneț ironiza pe seama edițiilor prefațate-postfațate, reproșându-i editorului că ne oferă „cărți

gata citite”. Iar această *Urâtă* mai are, pe lângă toate, exact o duzină de „referințe critice”. Probabil, ca eventuale arme de apărare *din interior* împotriva criticilor *din afară*.

Date fiind aceste prezentări-recomandări, vom cita chiar din ele. Mircea Vasilescu surprinde jocurile textuale și literale ale poetei: „În universul său, Radmila izbutește să (a)ducă la viață până și lucrurile nemișcătoare, iar substantivele se fac verbe și verbele își fac apoi «de cap», sfidând legile locului comun: «în tâmpile ca-n temple/ dang dang dang/ dangăte dangă-te/ dangă-mi-te». Ba chiar și cuvintele se întrupează și devin atât de vii și atât de asemenea nouă, încât capătă nu numai viață, ci și viață de apoi: «cuvintele se dădeau de-a rostogolul/ pe dinăuntru se jucau/ de-a baba-oarba/ se opreau în buricele degetelor/ cu gurile căscate/ așteptau/ viața de după/ scriere»”.

Iar Mihail Gălățanu surprinde prezența binomului feminin-androgin, care se manifestă în diverse ipostaze (și doze): „cât e poezie androgină și cât este poezie feminină, la Radmila Popovici? Pentru că, mă scuzați, nu este același lucru, cum prea ușor s-ar crede – prin confuzie. Trăirea ei este feminină, dar poezia, mai mereu, este scrisă cu sufletul androgin, iarăși o dovadă, poate indirectă, de talent, pentru că androginul scrie, de fapt, cu mâna îngerului.”

Menționăm, în acest context, că volumele de la Vinea sunt mult mai riguros supravegheate (factorul androgin) sub aspect redacțional. Istoria literaturii cunoaște multe cazuri când editorul/ redactorul cărții devenea un factor determinant în destinul autorilor. În ultimă instanță, arta poeziei e arta redactării. Aglomerarea de imagini nu este poezie, surplusul de emoții tot nu, după cum nici jocurile inteligenței reci, ironiile și autoironiile sau reflecțiile (derivate sau nu din lecturile autorului). Poezia (spre deosebire de proză – ne zicea și Paul Valery) este valabilă numai în expresia ei textuală (punctuală, nu re-povestită cumva) integră. Dacă nu are această rotunjime, ideile ei geniale și imaginile impresionante nu costă mare lucru.

Primul text din carte pare a fi un fel de dedicație a poetei redactorului propriilor ei poeme, cam încălțit și împrăștiat la început, dar bine adunat spre sfârșit: „cu tine începe și/ sfârșe-

te/ albul și negrul/ pătratelor pe care sar/ într-un călcâi/ până leșin cu tine// decapitez din tine majusculele/ numelor rămase în istorie/ și tot din tine scriu/ altele/ care nu s-au aflat// cu tine în palme/ smulg știrul cucuta/ mătrăguna semăn/ inul prosoapelor pentru / pomenirea înecaților// în tine e apa/ și lutul/ necunoscut/ de mine nu mai știu/ decât lipitorile/ mi le aranjezi/ pe șira spinării/ pe ceafă/ pe umeri/ pe pleoape// nimeni/ nu poate mai bine/ să-mi soarbă/ virgulele/ nepuse parantezele/ neînchise și textul/ acesta ce rupe/ din mine” (*nimeni*). Secvența din mijloc, pe care am marcat-o cu italice, e un [bun] poem erotic autonom.

Un exercițiu de exigență necruțătoare ar putea schimba fața acestei cărți (*Urâta*). Dintr-un poem de două pagini sau vreo patruzeci de versuri (*noptile de vinil*) se pot extrage două strofe care ar forma o poezie foarte bună, chiar și purtând același titlu. Un poem integral, finit: „acum e la modă/ să porți pe cap noptile/ de vinil perfect suprapuse/ mi-a zis ea odată/ legată la ochi// e la modă să fii/ pickup/ am contrazis-o/ și ne-am despărțit / fiecare pe roata sa/ de bicicletă”.

Încă un poem, pasabil sau chiar destul de bun, dar curgerea căruia eu aș opri-o mult mai devreme decât autoarea: „unii zac alții zic/ și mai alții ascultă/ abba// unii se autoșlefuiesc/ până la pierdere/ de luciu// alții se aruncă/ pe bucăți/ la câini// moartea câștigă din orice/ aplaudă tuturor cu aceleași/

*RADMILA POPOVICI
URÂTA
BUCUREȘTI
EDITURA VINEA,
2016

mângâioase oase/ îi iartă cu inimă/ veșnică// strâng în pumn/ stea căzătoare după/ stea căzătoare/ le înghit pe toate deodată/ ca pe niște somnifere...” (sommifere). Eu aş fi pus punct aici, următoarele trei strofe fiind superflue şi distractoare. Pasabilă e şi poezia intitulată *curăţenie generală*, poate şi din motivul că autoarea relatează simplu şi se opreşte la timp.

Construcţiile sunt eclecticice, ca şi construcţia generală, comună. Emoţii, reflecţii, exaltări, meditaţii, jocuri manieriste, figuri ale retoricii şi figuri ale logicii, romantisme şi exerciţii textualiste, *minimalisme* şi *expresionisme*, sentimentalisme şi ironii în manieră postmodernă – o poezie a totalităţii, fără osatura unei preferinţe stilistice sau tematice.

[Stilul] Stănescu este frecvent prezent: „te urmam cu privirea deasupra/ oraşului urmăream dansul/ cimitirului însořit ca niciodată/ cuvintele se dădeau de-a rostogolul/ pe dinăuntru se jucau/ de-a baba-oarba/ se opreau în buricele degetelor/ cu gurile căscate/ aşteptau/ viaţa de după/ scriere”. Finalul aduce a textualism ironic postmodernist. Dacă adăugăm aici un fel de romantism (cam vag, în tulburările lui logice), de la începutul aceluiaşi poem (de-a baba-oarba): „învăţam să plec/ înainte/ de a ajunge/ cu totul”, atunci derapajul e unul în cascadă. Spunea autoarea într-un interviu că înainte de a scrie, ea nu citeşte poezie, de teamă să nu fie influenţată, ei, iată că se confirmă că cel mai mult (şi mai haotic!) sunt influenţaţi cei care evită lecturile. Lecturile din *poezia timpului* sunt necesare pentru cultura poetică, pentru racordarea la timpul tău (poetic), nu pentru a te inspira sau a ignora poezia altora.

Acelaşi stil, aceleaşi romantisme suprarealiste, aici: „femeia năvălea/ în sângele venos/ se izbea pe rând/ de pereţii celor patru/ camere ţaşnea/ prin ochii lui/ buruiănă sălbatică/ uneori nisip// îi plăcea să doarmă/ în plămânuł stâng/ ca pe pământul/ gol...” ş.a.m.d.

Unele imagini sunt forţate sau gratuite: „mă subţiez să intru/ în acele/ acestui ceasornic/ pentru/ a/ încălci/ definitiv/ secundele” (de aţă). Alteori aglomerarea nestăpănită de imagini şi mai ales de automatisme derivate de la acestea construiesc figuri patologice, cu semnificaţii obscure: „când am înţeles/ că nu-s/ în stare să schimb/ lumea/ mi-am devenit/ dresoare // sălbaticele gânduri luate/ cu bombonica reacţionează/ numai la bici gesturile/ gură-cască de leu/ urs maimuţă broască / dorm bine împreună/ în cuşca nestăpănitelor/ lacrimi râme de frică ies/ după ploile torenţiale/ pe asfaltul/ obrajilor să le calce/ trecătorii nevăzători” (cuşcă).

Cartea adună nişte stări de nelinişte, nişte obsesii şi temeri, fără însă a reuşi să se topească şi într-un impact poetic pe potrivă. Aglomerarea de imagini confuze ar putea fi una din cauze: „ea clipeşte cu penele plânse/ aude cum bubuie/ pulsul în aţe// cuvintele viermuiesc după cusături/ capătul ascuţit al atenţiei/ zgândărăşte muşuroiul/ de frici/ se înghesuie în colţurile ei/ găurite zboară împânzind/ încăperea” (miez).

Dar reţinem şi o serie de secvenţe absolut memorabile: „să nu caut untul vorbelor/ în congelatoarele raţiunii” (fir); „răsucesşte pur şi simplu/ cheia cuvântului/ în gol”; „lăsaţi în buzunare/ cuvintele motototlitate/ până la prima spălare/ a rufelor” (fecundare); sau, tot de aici: „să-ţi laşi respiraţia/ să deseneze în aer/ linii...” etc.

Poemul titular poate fi o revelaţie într-un sens mai larg, universal: el divulgă obsesiile (nebănuite!) ale femeii frumoase. E un supliciu să fii femeie frumoasă, cam asta reiese din aceste temeri... că poţi fi cumva urâtă. Spaima [personajului de poezie] de a fi surprinsă cumva urâtă este construită obsesiv-repetitiv, totodată gradual-regresiv, în cascadă, ca într-un coşmar. Mai întâi: „m-a văzut urâtă copilul/ ce eram”, apoi „m-a văzut urâtă/ fetiţa ce eram”; „am căzut pe spate şi/ am uitat totul// mi-am amintit doar/ că m-a văzut urâtă”. În consecinţă: „am mers pe la casele/ tuturor urâtelor le-am sărutat/ unghiile roase bubele cutele/ coatele călcăiele strigam/ din toate coastele sunteţi/ cele mai frumoase”.

Finalul (după mai multe construcţii iraţionale, poate accentuând panica = frica de zeul Pan, care probabil agasa doar naiadele frumoase!), urmează o dezlegare pur-textuală, aproape manieristă: „mi-am călcat pe inimă/ am luat cuvântul/ urâtă/ în mâini să mă/ oglindesc/ în el/ îmbătrânisem (bătrâneţea, inevitabilă, să fie motivul psihanalitic al declanşării panicii? – n. m. mvc)// era soare şi/ linişte// m-a văzut/ urâtă/ nu l-am urât// avea ochii/ pe dos.” Urăţenia (fizică, adică o chestiune de gust, absolut relativă) – să fie cumva spaima şi obsesia care omoară femeile [ce se cred] frumoase?

O obsesie/ spaimă de acelaşi gen (cu o amintire, foarte bine vizualizată, din copilărie) este *cheală*. Tragedia, ca orice amintire din copilărie, este absolută. Este surprinzător însă transferul asupra percepţiei de azi. Reţin finalul acestui poem, memorabil: „orice poem/ scris mă costă un/ smoc de nervi/ mai mic ori mai/ mare” (de altfel, rupturile acestea [false] de vers – un fel de ingambament pe invers – denotă mai curând o nesigurantă, o epatare în plus, de vreme ce nu scoate în evidenţă şi nu naşte niciun soi de ambiguităţi-discontinuităţi funcţionale).

Adevărul este că Radmila Popovici e o femeie frumoasă, una dintre cele mai frumoase poete din Basarabia. Şi faptul că îi place să scrie poeme desfăşate, cu perle învelite uneori în pânză de sac, o priveşte. Dacă le scrie din plăcere, nu are de ce să-şi facă probleme cu faptul cum sunt ele receptate. Unora le plac poemele sau spectacolele artistice în care textele sau Radmila însăşi sunt parte a jocului. Altora, mai mofturoşi, ca subsemnatul, aceste poeme, care nu sunt modele de poezie, le plac doar secvenţial. Totul e în firea lucrurilor.

POEZIA DE PÂNĂ LA BIG BANG

de DUMITRU CRUDU

Primul lucru care îţi sare în ochi atunci când citeşti cel mai nou volum de poezie semnat de Teo Chiriac, *Sufletul meu de până la BIG BANG**, e mitificarea. Poetul mitizează aproape totul, astfel încât aproape toate lucrurile din universul său capătă proporţii gigantice, cu mult mai mari decât în realitate: maimuţele sunt cât baobabii, bunăoară, iar „fluturii cât chiparoşii”. Sunt mitizaţi şi oamenii dragi. Figura mamei capătă o alură mitică. Rugăciunile pe care ea le spune sunt ascultate nu numai de fluturi, ci şi de îngeri. Dacă ea este umilă în cotidian, alte dimensiuni va avea în plan spiritual. Metamorfozele mamei se petrec când doarme, somnul fiind văzut ca o uşă deschisă spre o altă lume: „Întinsă pe laviţă costeliva ei mână deodată tresare/ apoi devine albă şi delicată ca mâna/ de regină de fecioară de zână/ şi în mână sclipeşte o floare”.

Sunt mitificaţi şi prietenii, care sunt identificaţi cu celebrele personaje bala-deşti, iar prietenia e văzută ca o valoare spirituală supremă. Viaţa omului capătă sens doar când este mitizată şi este raportată la un fundal biblic. Sau când este „văzută de crinul înflorit”.

Este mitologizată, fireşte, şi poezia, care este investită cu o funcţie magică şi terapeutică. Poetul recunoscând că de mult îşi dorea ca poezia „să aibă aceeaşi forţă răpitoare/ precum cuvintele/ din aramaica sfântă a lui Isus: Lazăre, ieşi afară! când/ Isus îl chemase pe Lazăr şi-l înviase din morţi/ sau precum îndemnul: «Fugiţi, că fata n-a murit, ci doarme!»”

Mitologizând-o, poeţii devin nişte îngeri (ca în poemul *Îngerul în costum alb de vară*), iar limba poeziei devine solară. Dar poetul vrea mai mult decât atât: o nouă poezie. Iar noua poezie ar fi o oglindă a miracolului şi o „tentaţie a absolutului”. Sau „însuşi absolutul”.

Se mitifică şi poetul, văzându-se pe sine însuşi ca o luptă dintre cei doi fraţi biblici de la începuturi, trupul său fiind Cain şi sufletul, Abel, unul fiind purtătorul formei

omeneşti şi altul al fondului ceresc, iar înfruntarea dintre ei născând frumuseţea.

Ajunşi aici, trebuie să spunem că, pe lângă mitificare, o altă trăsătură a poeziei lui Teo Chiriac din această carte ar fi vizionarismul: ambele mergând mână în mână. Poetul caută să descopere noua lumină din lume, transcendenţa răsfrântă în cotidian şi în propria existenţă, revelaţia şi iluminarea: „Dar Dumnezeule: la ce bun la ce bun o revoluţie/ dacă nu e urmată de/ o revelaţie?”

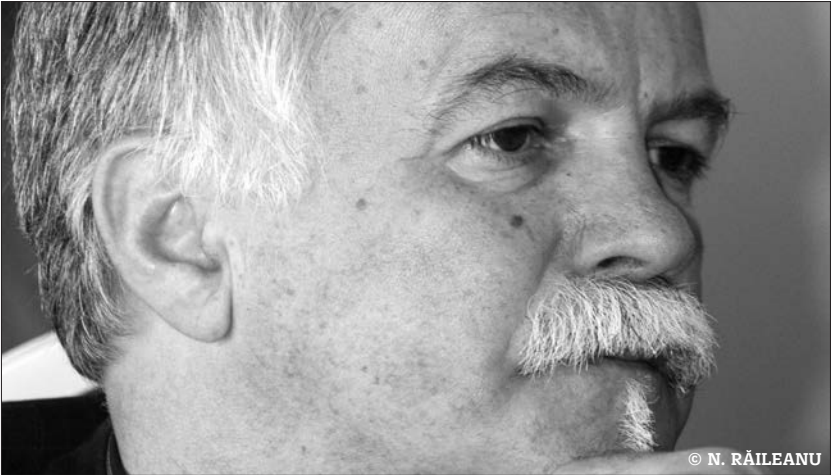
În descendenţa îngerilor Eminescu şi Stănescu, poetul vrea ca poezia să oglindească tainele lumilor.

Unul dintre cele mai frumoase poeme din carte răspunde foarte bine acestor comandamente: „Cei care se uitau la stânga îi vedeau pe cei care/ se uitau la dreapta/ cei care se uitau înainte îi vedeau pe cei care/ se uitau în urmă/ cei care se uitau în jos îi vedeau pe cei care/ se uitau în sus/ unul din ei se uita în punctul strălucitor din centru şi zâmbea.”

Între mitificare şi vizionarism se desfăşoară poezia lui Teo Chiriac din noua sa carte *Sufletul meu de până la BIG BANG*. O carte tulburătoare.

*TEO CHIRIAC
SULFETUL MEU
DE PÂNĂ LA BIG BANG
CHIŞINĂU
EDITURA ARC, 2016

de ALEXANDRU CORDUNEANU

POEZIE

PIJAMAUȚA SATINATĂ

ALEXANDRU CORDUNEANU S-A NĂSCUT LA 5 DECEMBRIE 1953, ÎN SATUL DÂNCENI, IALOVENI. ȘI-A FĂCUT STUDIILE LA INSTITUTUL POLITEHNIC DIN CHIȘINĂU (1975). DIRECTOR LA TEATRUL „EUGÈNE IONESCO” ȘI LA TEATRUL-STUDIU „DIN PROVINCIE”. SECRETAR LITERAR LA TEATRUL NAȚIONAL „MIHAI EMINESCU”. CONSILIER ÎN PRIMĂRIA MUNICIPIULUI CHIȘINĂU. MEMBRU AL UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA.
APARIȚII EDITORIALE: „STEUA ÎNFLĂCĂRATĂ”, POEME, EDITURA HYPERION, 1990;
„CÂND VINE DIMINEAȚA VA FI LUNI”, POEME, EDITURA AUGUSTA, TIMIȘOARA, 2001.

Scriitorul peruvian din Cajamaraca s-a născut la ora 13.59 pe 25.12.1925 și astrograma îl reprezintă cu planetele repartizate în jurul hărții cerului, iar cele două careuri în T l-au sprijinit în a-și dirija energiile și evita dispersia. Model al unui vizionar: **Carlos** Castaneda. Fugarul, dezertorul cămășii de forță și siguranță, el, zi de zi, în 15 ani (din 1973 până în 1988), și-a tot restabilit consecutivitatea exactă a fenomenelor vieții sale, și-a reorganizat conținutul minții de juma’-om, juma’-jaguar șchiop. Câte și mai câte de la acest toltequ modern. Era lui stă sub semnul vulturului devorând conștiința umană, a timpului conștiință, a handicapului adevărului față de frumusețe. Odată Carlos Castaneda l-a rugat pe benefactorul său Juan Matus să-l limpezească asupra a ce i se întâmplă în realitate și Don Juan i-a spus, pe șleau, că “sunt posibile două interpretări: primo, atenția a doua este o stare a conștiinței care repetă univoc iluzia elefanților plutind pe cer și toate câte le percepem în această stare țin de hipnotism, de starea de sugestie; și, secundo, lucrurile stau așa cum o dictează configurația energetică a conștiinței”. Simplu. Drăguț, nu? Ca doi ori doi egal cu întunericul mă-sii. Că tot stai la braț cu problematica lumii. Că, la drept vorbind, te împunge-n cot de prostiile astea, că apuci să..., încurci cu ..., bagi în ..., și tot așa, pe față, oricum – pe dos, prin plai de meteoriti, până spre 2012 și chiar după, cum invazia numerologică a cometelor abia declanșată iaste.

noaptea **pe la 2.30**
să deschizi ușa casei
să vezi caisul înflorit în prag
norii injectați cu lună
lătratul de câine
presiunea felinarului peste ram de nuc

ochii cei care sunt

să nu găsești rost niciunei amintiri
să încui ușa
să-ți pui încet pijamaua
să-ți spui rugăciunea
să te culci
să nu mai adormi

i-am sărutat mâna cu buricele degetelor
avea moarte catifelată și caldă arcuită
cutanat între trup și văzduh
și câteva însemne neclare împrejurul aceluia zâmbet
de adio
fără regrete inutile
fără sorți de izbândă pentru ceilalți
ca un racord încheiat

dulcele foc

cineva dintre noi **avea busola**
o am văzut
sclipi acul
când s-a rupt ceața
și el o privi cu zâmbet felin și apoi
peste drumurile noastre din față

da da vom putea paria cândva pe viața
vreunuia dintre noi
invocând acul busola
care era verde plus alte
câteva culori
au îmbătrânit și ele ca pentru statuile
gloriei postume

a fost să fie

când deodată
sub harta cerului
vei trage cu ochiul
spre nord – nord-vest
și-n aerul serii vei răsufla ușurat

ca cetina în templu
de Crăciun când vin urătorii
vallerom

în detaliu revine frumusețea lumii de altădată
(va trebui să fii mai atent la ce se face în **adâncul curții** de mahala)
chiar dacă albul zilei
mai are forma cristalului de sare
chiar dacă vântul de martie
miroase a mâl și furie înăbușită

și am rămas în cortul zilei fără de noapte
și a nopții fără de zi

ferfeniță partitura vântului
dinspre munte
sclipitor împrăștiată pe ape

arc voltaic
al orizontului spre tine
spre câte ți se întâmplă
departe altundeva

din câte atingi
din toate câte nu-mi ești
se lasă
o fi oboseala

sau obositoarea așteptare a
vieții de vreau o minune

singurătățile noastre
ochi în ochi
se recunosc din același trunchi
al speranței
totul va fi bine

zilele nemângâierii
în adâncurile vocii tale
clopoței de cleștar
ca în alchimia pudorii
aurul roz
strecurat din arome de salcâm
la cădere de ape

vezi
stăm pavăză
vânturilor de primăvară

n-am crezut **să te întâlnesc**
pe coridoarele lungi
unde dimineața își strigă voluntarii pijamalelor de
forță

uluitor de rapidă această mișcare pe șine
pe coridoarele lungi
tu și tu
eu și eu

POEZIE

ODĂ
ANGOASELOR

de GHEORGHE CALAMANCIUC

GHEORGHE CALAMANCIUC S-A NĂSCUT LA 7 FEBRUARIE 1945, ÎN S. MIHORENI, ȚINUTUL HERȚEI. ABSOLVENT AL FACULTĂȚII DE FILOLOGIE A UNIVERSITĂȚII DE STAT “AL. RUSSO”, BĂLȚI (1970). DIRECTOR AL ȘCOLII MEDII CĂLINEȘTI (FĂLEȘTI), LECTOR LA UNIVERSITATEA DIN BĂLȚI, ȘEF AL SECȚIEI LITERAR-DRAMATICE LA TEATRUL NAȚIONAL “V. ALECSANDRI” DIN BĂLȚI (DIN 1990 PÂNĂ ÎN PREZENT). MEMBRU USM ȘI USR. MEMBRU AL UNIUNII OAMENILOR DE TEATRU DIN MOLDOVA .
DRAMATURG („ULTIMA NOAPTE DE MILENIU CU UN COPIL ÎMBĂTRÂNIT”, „ISPITA INECULUI” ETC.); **POET** („POEMELE REPAOSULUI”, „TOAMNE-LE LUI ADAM” ETC.), **ROMANCIER** („DON JUAN DE MUCAVA”) ȘI AUTOR AL MAI MULTOR CĂRȚI PENTRU COPII. PREMIUL USM (2007).

odă angoaselor

Angoase, dragilor,
de ce nu-mi părăsiți trunchiul,
urâcioaselor?

Doar e palid și, ca paiul, e tremurat
și, înfipt în disperări,
bun de spânzurat.

Voi, din unghiile jos-ului
și pân’ la marginea sus-ului,
sunteți tari ca obrazii rusului.

Nimic nu vă clintește-n trupu-mi
derbedeu –
nici poemul acesta – sunt sigur –
al meu.

Pe care-l scriu,
de menghinele voastre strivit
sub un cer spălăcit.

Angoaselor, sterpe de nădejdi, vitelor,
De ce nu mă părăsiți, iubitelor?

la început

La început, eram încarcerat mai mult
de doruri.

Când mă hrăneam
cu lumina sânelui mamei,
eram încarcerat de dorul rostirii
celor patru sunete
pe care se mai ține viul acestui pământ.

Când râvneam să trec singur
pragul odăii,
eram încarceratul dorului de
dulcele misterului de-afară.

Au urmat după-aceea
și alte carcere fierbinți:
a dorului de tainica deschidere,
a mugurilor, primăvara,
de cântecul ninsorilor jucăușe etc., etc.

Chinuitoare mi-a fost
și carcera dorului de prima iubire.

Dar tortură mai grea,
dar tortură mai crâncenă
am avut-o și o mai am, firește,
încarcerat de dorul
ce-l voi lua cu mine și dincolo –
dorul de-a le vedea iarăși respirând
pe aceeași tulpină,
răzlețitele de noi și vrăjmași,
ramurile Neamului.

alfabetul înstrăinării

Înstrăinarea în mugurii lui april scâncește.
Înstrăinarea în văpăile verii rânjește.

Dar o răsfată cel mai mult, pofticioase,
Toamnele cu ploi ofticoase.

La căsuța-mi râia ți-pă-n colții greblei.
Se vaietă, păgâna, în clătinatul ierbii.

Își smiorcăie-nvrăjbirea în scârțâitul porții,
Își băloșează of-ul și pe regina nopții.

Îmi linge urâciunea papucii din picioare,
Cu ea-n irisuri soarele mi-apune și răsare.

Terorizat mereu sunt de-acest alfabet argos,
Pe care poeții tineri și-l bagă toți în dos.

așteptarea nimicului

Uite, soarele-și cerne apusul
peste merii mei cu floare pierită de-ngheț,
și tu nu mă suni ca să-mi spui
că-n casa noastră lărgoaie,
cu aer paralizat de călduri,
nu se mai aud pașii mei târșâiți,
respirația mea moleșită de ied părăsit,
ca un toiag uitat pe un peron nemăturat
în gară.

Uite că și umbrele pomilor dispar
și ceru-n orizont rumenește,
ca un sânge bolnav,
și tu nu mă suni – a fost înțelegerea noastră
din veacul trecut – nu eu, tu să mă suni,
pentru că numai așa urechea-mi
prinde întreagă dulceața de piersici din rai
a gurii tale flămânde de minciună de dragoste.

Uite că puricii întunericului
îmi ling irisurile și încep să mă-ngrop
tot mai puțin durut și mai leneș
în ceea ce ar putea să însemne
așteptarea nimicului...

uitarea, tată

Troscotul cu viței aninați de țaruși
A umplut curtea părinților mei duși.

Unde ți-ai dosit, tată, coasa
Să-ți gospodăresc, cum o făceai, casa?

Unde ți-s cuiele, ciocanul și cleștele
Să-ți tămăduiesc poarta, ostrețele?

Dar amnarul, iasca unde sunt, dositele?
Zăpăcit cum sunt, îmi mai uit chibriturile.

Unde ți-e grăjduțul cu văcuța Duica?
Bulgărit de frică, în el fierbeai țuica...

Dar bocancii de ținut în care
Te eliberasei de la concentrare?

Toate nu-s, măi tată. Le-a-nghițit uitarea –
S-a întins, parșiva, uite-o, cât e zarea.

Și din urma voastră, dispăruții,
Ziduri de muțenie cresc înalte, cât munții.

Încât Terra noastră – o durere sferică,
Deveni-va – morți, vii – o uitare veșnică.

© N. RĂILEANU

NARATORI ȘI NARAȚIUNI

UNIVERSUL PROZEI MIHAELEI PERCIUN, ÎNTRE MARGINALI ȘI PROTIPENDADA

de MARIA ȘLEAHTIȘCHI

În literatura contemporană se observă un adevărat flux de autoare. Nu ar fi vorba neapărat de feminizarea literaturii, explicată de unii sociologi prin migrarea bărbaților spre „zonele unde se câștigă mai bine”. Oricare ar fi renta scrisului în condițiile societății actuale, literatura rămâne un domeniu solicitat. Iar prezența tot mai remarcată a numelor importante de autoare în câmpul literaturii ar fi, în bună parte, un efect al emancipării, dar și dovada unor calități intelectuale reprimite și estompate de-a lungul timpului prin atitudinile discriminatoare față de rolul femeii în societate. Modernizarea, dar mai cu seamă potsmodernizarea, au „admis”-o (câtă subordonare semantică!) pe scriitoare în prim-planul artei scrisului. Literatura română din secolul al XX-lea (despre scriitoarele din secolul XIX putem vorbi doar ca prezențe izolate) a cunoscut nume de autoare care au dat strălucire fenomenului. Astăzi numărul lor este în creștere, iar actul scrisului poate fi abordat doar ca o „prezență mixtă” (expresia lui Leo Butnaru). Nu sunt partizana abordărilor de tip *gender* ale fenomenului literar nici în diacronia și nici în sincronia lui. Literatura există prin scriitori și cititori, oricare le-ar fi genul lor natural, deși cândva, în timpuri nu tocmai îndepărtate, scriitorii erau preponderent bărbați, iar cititorii, femei; cu alte cuvinte ei scriau și ele citeau. Nu cred că în rândurile cititorilor lucrurile s-au schimbat radical. Cert este că s-a amestecat componenta scriitoricească.

Din peisajul mixt al literaturii române actuale din Basarabia se desprind un șir de profiluri literare, printre care și cel al scriitoarei Mihaela Perciun. Mihaela Perciun a debutat ca prozatoare cu volumul de schițe *O fabulă pentru rege* (Chișinău, Prut Internațional, 2003). Au urmat apoi două romane: *Printre vagoane* (Chișinău, Cartier, 2005) și *Printre bărbați* (Chișinău, Arc, 2010). Pauza lăsată după aceste două romane fu convertită într-o nouă sau aproape nouă carte de schițe și nuvele, *Băltoaca* (București, Tracus Arte, 2012). Scriitoarea a reluat apoi, într-o selecție renovată, proza scurtă în volumul *Mama s-a măritat* (Iași, TipoMoldova, 2014); în 2016 a publicat volumul de teatru *Bustul lui Stalin* (București, Tracus Arte), care include

patru piese (*Bustul lui Stalin*, *Mitică-i omul nostru*, *Duelul nebunilor*, *Orori de sistem*). Așadar, fiind la vârsta unor bilanțuri de etapă, istoria literară îi trece la abac scriitoarei Mihaela Perciun șase cărți publicate și pe cea de-a șaptea, un roman, care, „înfășurat în pixeli”, stă gata să vadă lumina zilei.

Deși a semnat și piese de teatru, scriitoarea s-a manifestat preponderent și cu fidelitate în genul prozei, mișcându-se între proza scurtă și roman. Prozatoarea a debutat târziu, cum observa cineva într-un articol din revista *Contrafort*, dar cu proză nici nu prea ai cum debuta timpuriu. Ca vârstă, Mihaela Perciun ar trebui inclusă în rândurile optzeciștilor, ca scriitură însă ea se potrivește mai bine promoției '90 a generației '80. Deși a intrat în literatură după 2000, în cărțile ei se observă aceeași preocupare pentru omul mărunț, asistat social, pentru marginali mai cu seamă. Autoarea cultivă în genul fracturiștilor aceeași proză dezinhibată. Emanciparea viziunii și a limbajului concurează dorința de a sparge canonul, de a răsturna clișeele, inclusiv pe cele ale generației sale. S-ar putea ca ceea ce pare extravagantă să fie în cele din urmă o modalitate insolită de a replia, în condiții actuale, conceptul de autenticitate. În tot cazul, Mihaela Perciun își pune cu bună știință personajele să vorbească, să se vorbească. Începând cu volumul *O fabulă pentru rege* și continuând cu romanul *Printre vagoane*, personajele ei au libertatea să se destăinuie, să spună lumii povestea vieții lor. Naratorul, atât de clasificat și tipologizatul de naratologi, se retrage, ca și autoarea de altfel, în culisele textului. Locul lor îl iau personajele care instituie firesc și dezinvolt un discurs sincer, necontrafăcut. Lumea iese la scena deschisă, cu destăinuiri și copleșitoare indiscreții.

Universul uman al prozei scurte semnate de Mihaela Perciun se constituie din tipi ajunși la marginea destinului. „Ieri, toată ziua am alergat de la o cantină la alta. Și tot flămând m-am culcat noaptea. Să fi fost bucatele gustoase, nu prea cred... Mai degrabă clienții – flămânzi de-au lins farfuriile... Nu știu. Dar nu mi-a rămas nimic! Sau aproape nimic!”, se confesează bătrânul din nuvela *În rând după miros*. „Eu nu

am prins rând după bomboane, ci după mirosul lor. Respir adânc de câteva ori și ca și cum aș fi mâncat”. Mihaela Perciun face o profesiune de credință, mai cu seamă în proza scurtă, din a arăta lumii destinele unor oameni cu bunăstare cândva, cărora, ajunși în declinul vieții, le-a rămas doar demnitatea („Părăsi rândul cu o demnitate de invidiat. Pășii în stradă în căutare de noi și noi mirosuri”). Cu povești diferite, dar în aceleași condiții de viață degradante, majoritatea personajelor din nuvelele Mihaelei Perciun reușesc să-și păstreze omenia.

Din cu totul altă perspectivă este reprezentată lumea contemporană în romane. Povestitorii Mihaelei Perciun nu au teme tabu, nu se jenează să-și povestească aventurile, căderile și decăderile. Mai mult decât atât, găsim printre ele tipi sau tipese înclinate spre un fel de exhibiționism moral. Dar nici asta nu pare de-ajuns. Cele două romane ale Mihaelei Perciun tratează teme detabuizate ale lumii actuale. Realități care au existat de fapt dintotdeauna, acordarea serviciilor de amor fiind una din cele mai vechi meserii. Confesiunile prostituetei din romanul *Printre vagoane*, meserie pe care i-o transmite ereditat și fiicei sale, instituie în literatură din Basarabia această tipologie a personajului feminin, în general cam evitat sau, în tot cazul, nedistribuit în rol de protagonistă. O aduce fără restricții, practicând un limbaj provocator, dezinhibat, insolent, menit să-i susțină cinismul caracterologic. Celălalt roman, *Printre bărbați*, instituie continuitate în ordine tematică. Schimbările sociale modifică condițiile de manifestare a personajelor, dar, conceptual, structural și motivațional, ele rămân aceleași. Diana, fata din internatul de copii, ajunsă la începutul anilor '80 la Chișinău pentru studii la universitate, de la clientela de printre vagoane evoluează până la acordarea serviciilor selecte în unul din hotelurile importante ale urbei din ultimii ani ai URSS-ului. În romanul *Printre bărbați* protagonistă își ridică „calificarea și statutul”, întărind în rândurile politicianilor din noua generație a tranziției moldovenești. Asta fără a întrerupe practicarea vechii meserii, cu dăruire și plăcere. Ea stă la dispoziția și comanda serviciilor

secrete, care, sugerează autoarea, sunt aceleași, fie că acțiunea se desfășoară în perioada sovietică, fie că este situată în momentul de grație al începutului de secol XXI. Leonidici, personajul nelipsit, kaghebiștipic, reprezintă linia de legătură dintre cele două romane. El este păpușarul care regizează întregul spectacol al vieții protagonistei. De fapt, el este autorul simbiozei dintre natura ei de femeie ușuratică și interesul său de a racola femeie-iscoade cu date tehnice impecabile. După stagiul pe care Diana și-l trece, etapă cu etapă, în serviciile unui hotel sub supravegherea mentorului proxenet, Leonidici o introduce în „lumea bună”, în mediul noii ciocoimi. Cele două romane ale Mihaelei Perciun reprezintă tipologia prostituetei care urcă cu succes treptele ierarhiei sociale. Indiferent de ce nume poartă, Diana sau Lily, ea rămâne tipul de femeie cu dublă misiune. Stilată, isteată, destul de instruită, cu imaginație erotică, ea place bărbaților. Este tocmai ceea ce râvnesc serviciile secrete, care mișună în Chișinăul contemporan.

Cam atipică din punct de vedere tematic și discursiv, proza Mihaelei Perciun se remarcă și prin scriitură, și prin construcția perspectivelor narative. De regulă, personajele ei își povestesc istoriile (tipica confesiune de la persoana I) sau își spun povestea într-un dialog montat în formă de monolog (personajul se adresează unui tu iminent care îi încuviințează tacit replicile). În romanul *Printre bărbați* naratoarea i se adresează unui tu, personaj de acțiune, care ar fi propria sa alteritate. E o formulă narativă la care au apelat frecvent scriitorii optzeciști. În general, prozatoarea Mihaela Perciun nu face risipă de recuzită. Stilul minimalist din nuvele a trecut în mare măsură în roman.

Dacă admitem că în esență romanul, după Milan Kundera, trebuie să răspundă la o întrebare magistrală, constatăm că Mihaela Perciun în cele două romane ale sale se întreabă asupra fizionomiei adevărate a lumi contemporane, situată între marginali și protipendadă. În mare măsură autoarei i-a reușit să intrige cititorii și să-și schițeze un loc al său în literatura română actuală.

VIAȚA LITERARĂ

MIHAELA PERCIUN
LA ANIVERSARE

Pe data de 15 februarie 2017 a avut loc în sala de conferințe a USM o manifestare dedicată scriitoarei Mihaela Perciun. Moderator a fost Arcadie Suceveanu, Președinte al USM.

În cuvântul de prezentare, președintele USM a exprimat ideea că evenimentul nu este atât o sărbătoare de omagiere, cât unul de creație, în cadrul căruia exegeții vor trasa câteva jaloane ale prozei și dramaturgiei Mihaelei Perciun. Vorbitorul a remarcat fecunditatea prozatoarei, care a publicat mai multe cărți în ultimii ani. Evenimentul a reprezentat totodată lansarea unui volum recent de dramaturgie, „Bustul lui Stalin”. Scriitoarea a trecut cumva firesc de la proză la dramaturgie, întrucât proza ei se evidențiază printr-o utilizare largă a dialogului. În final, Arcadie Suceveanu i-a urât succes în creație, apreciind că literatura, pentru orice este scriitor, este mai mult decât o iluzie.

Vladimir Beșleagă a scos în evidență faptul că scriitoarea omagiată are o experiență bogată de viață, care constituie materia primă a scriitorului. A debutat cu proză scurtă, iar genul scurt i-a permis să evolueze spre forme mai ample, cum e romanul. Temele scriitoarei sunt concentrate în cartea de debut. Acestea vor fi reluate și dezvoltate în cărțile ulterioare. Nu narațiunea sau descrierea este capitalul prozei ei, ci psihologia personajelor, care sunt lăsate să se exprime și să evolueze în voie. Maestrul Beșleagă crede că piesele scriitoarei sunt mai reușite decât romanele, dată fiind propensiunea autoarei pentru dialog.

Maria Pilchin consideră că, citind proza Mihaelei Perciun, a trăit impresia unei „literaturi celulare”, poate și datorită faptului că romanciera a absolvit o facultate de biologie. Unele dintre aceste „celule”, cum ar fi familia sau cuplul, apar deteriorate. În general, proza ei investighează zonele traumatizante ale societății noastre.

Iulian Ciocan își amintește că a fost într-o câțva mirat când Mihaela Perciun, administratoare la Radio Europa Liberă, l-a rugat să citească unul dintre manuscrisele ei. La început a privit cu scepticism perspectiva de a citi un diletant, dar lectura l-a determinat să-și schimbe atitudinea. A ajutat-o atunci pe autoare să scape de paginile inadecvate, încărcate, prea patetice. În așa fel, s-a produs debutul în proză al Mihaelei Perciun. Mai recent a avut ocazia să citească în manuscris un nou roman, apreciat ca net superior lucrărilor anterioare. Dialogurile sunt mai bine construite și dozate, iar unele pagini sunt de-a dreptul fascinante prin meticulozitatea și detașarea cu care relatează detalii cutremurătoare.

Pe marginea evenimentului s-au mai pronunțat Maria Șlehtițchi (vezi textul comunicării pe pagina alăturată), Nicolae Popa, Claudia Partole ș.a.

Grigore CHIPER

SEMNAL

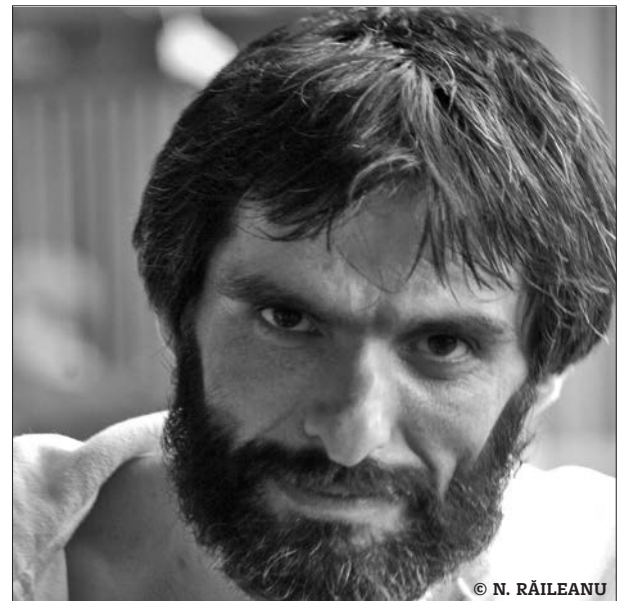
LEO BUTNARU
VOCI DIN CÂMPIILE ELIZEE (INTERVIURI)
EDITURA JUNIMEA
IAȘI, 2017

„E un volum-ecou cu vocile (...scrise) ale unor scriitori importanți ale căror mărturisiri conțin momente relevante din starea scrisului artistic contemporan de pe ambele maluri ale Prutului.

Printre protagoniștii adunați la colocviul acestei cărți sunt scriitori a căror operă e de o certitudine axiologică indiscutabilă: Ioan Alexandru, Alexandru Balaci, Cezar Baltag, Aureliu Busuioc, Matei Călinescu, Mircea Ciobanu, Anatol Ciocanu, Gheorghe Crăciun, Vasile Levițchi, Ion Miloș, Marin Mincu, Fănuș Neagu, Mircea Nedelciu (uite că, firesc, ordinea alfabetică amestecă generațiile!), Octavian Paler, Sorin Preda, Ioanid Romanescu, Serafim Saka, Mircea Sântimbreanu, Marin Sorescu, Petre Stoica, Gheorghe Tomozei, Marius Tupan, George Țârnea, Radu G. Țeposu, Laurențiu Ulici, Gheorghe Vodă.

E o carte-ecou a polifoniilor emotive, dar și a diversităților ideatice, a atitudinilor prin care s-a făcut și se face remarcată literatura română, ca originalitate cromatică și modernitate distinctă, în contextul scrisului beletristic universal.” (L.B.)

DECUPAJE

© N. RĂILEANU

UN EXERCITIU
DE HIGIENA
SOCIALA

de GHENADIE NICU

Februarie, deci discuții, între altele, și despre Grigore Vieru, născut în 14.

A murit, știm bine, într-un accident, după unii regizat, suspect oricum, încheind un capitol interesant în ordinea mentalului colectiv. Cum să spun? Omul începuse să nu-și mai aparțină, trăia, vorba lui Arghezi, o metempsihoză străină, era ceva mai mult (și sigur altceva, dacă nu sporesc prea tare confuzia) decât propriile texte, rămase, ele, undeva departe în fundal, decăzute (ar trebui să cercetăm tema asta: literatura ca rampă de lansare în social; șaptezecistii noștri ne-ar furniza amănunte de-a dreptul curioase sub specia, să zicem, patriotismului contra cost și a carierelor făcute cu imponderabile) în pretext.

Dar cu Vieru a plecat, am impresia, și o parte importantă din facultatea care l-a făcut posibil, mai cu seamă în ultimele sale perioade. Asta fiindcă gloria e și un sufragiu, nu doar un merit: rezultă întotdeauna din interferența a doi factori, e un produs de consens, ca să mă exprim ca politicienii. Am văzut ce a urmat: un boom al imortalizării în piatră, prin denumiri, sleit însă mai repede decât te-ai fi așteptat, dacă judecăm după valul de encomioane, tirade, mărturisiri, ediții etc. Și întrebarea e de ce? Nu-mi spuneți din cauza că basarabeni nu prea se trag la carte. Nici americanii, în media lor statistică, nu-și frâng pentru una ca asta grumajii și, probabil, nimeni alții, de oriunde: lectura e totuși un lucru dificil. Nu mărturisea Pessoa că s-a lăsat de citit? Eu aș căuta o explicație puțin în altă parte. Inapetența pentru lectură (nici pe Eminescu – de care facem pe-aici un caz și mai mare – nu-l citim) e cumva colaterală în această ordine. Mai degrabă trebuie că e vorba de o schimbare de prefix la scară socială. N-am alergat să punem pe nimeni în loc și faptul comportă neapărat un tâlc. Nevoia de mit – mult... dizertată, invocată prin

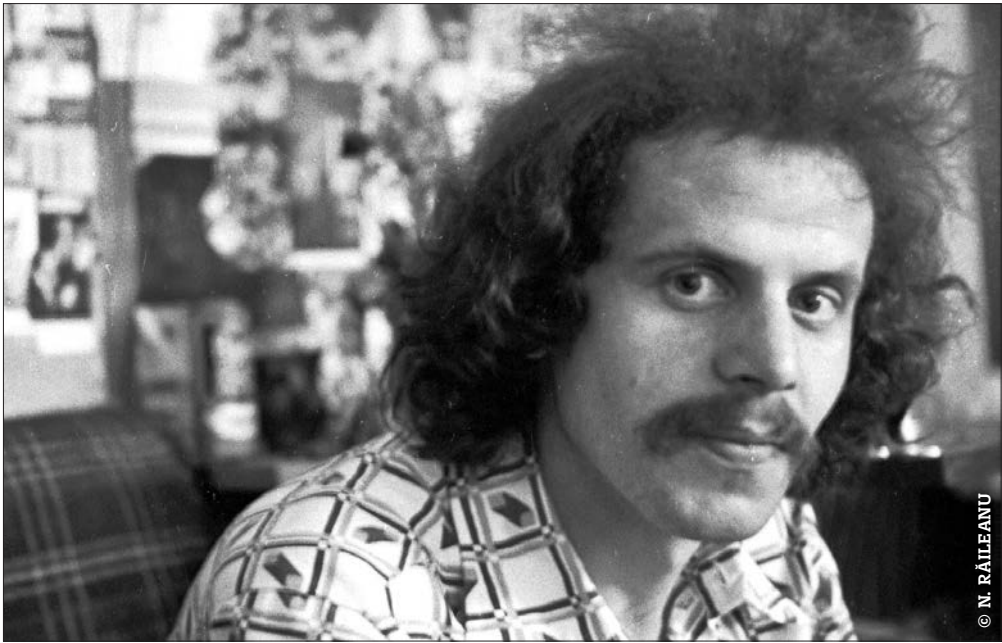
eseuri și interviuri – iacătă, nu mai pune presiune pe conștiințe, ca și cum moartea silnică a poetului ne-a emancipat dintr-o eternă vârstă a ingenuității, proiectându-ne direct în pragmatismul maturității.

Am făcut această divagație gândindu-mă la „pomelnicele” pe care Grigore Vieru le alcătuia din când în când și pe care „Timpul.md” le evoca odată chiar de ziua lui. Erau, de fapt, niște clasamente, strict tehnic vorbind, clasamente care au alimentat, după mine, altă nevoie decât „stabilirea unor ierarhii și valori”, cum prezuma atunci Constantin Tănase. Formal, sigur că, chiar asta sunt. În vagă (și, da, mă grăbesc să consimt, în largă, ba poate laxă) cheie psihanalitică, *pomelnicele* cu pricina, pe lângă elementul de insolit (tăia și spânzura – și nu doar în ordine valorică – doar Comitetul Central, restul subscrisa cu entuziasm) au avut în epocă un efect de mare autoritate. De ce nu le-am putea citi, la o adică, ca pe un exercițiu indirect de paternalism? Și de ce n-am suspecta, pe de altă parte, entuziasmul receptării (martorii încă mai sunt în viață, pot fi intervievați) de o anume docilitate – interpretabilă în aceeași cheie? Ne construim mituri și pentru nevoia profundă a unei subordonări, ne concesionăm propriul discernământ și drept de practică critică unor lideri (sau, mă rog, idoli) cumva și din oculte rațiuni de vârstă a mentalului despre care pomeneam. În școală ni s-au inculcat până la sațietate tot soiul de fantasmagorii cu privire la rolul decisiv al maselor în istorie. Poate e cazul să răsturnăm conceptul și să le concedem elitelor ce le aparține structural: o putere discreționară de influență. În condițiile astea, despărțirea de idoli devine, oricât sună de cinic, și un exercițiu de igienă socială: singurătatea ne redă nouă înșine și uneori e sănătate curată să-ți reintri în latitudini...

POVESTIRI ÎN RAMĂ

FOTOGRAFIE |
NICOLAE RĂILEANU

© N. RĂILEANU

ANDREI SÂRBU

de MIRCEA V. CIOBANU

Istoria boemei artistice din Chișinău anilor 60 – 80 ai secolului trecut ar fi un bun subiect pentru o carte/film. Atelierul lui Andrei Sârbu de pe strada Patris Lumumba e deja o legendă. Pentru prima oară am ajuns acolo în 1977, proaspăt întors din armată, datorită lui Arcadie Răileanu (cu care locuiam la o gazdă și care era prieten cu Sârbu încă de la Școala internat nr. 1 – o pepinieră de artiști și intelectuali de rasă). Iar peste un an deja eu îmi aduceam aici colegii de facultate.

Aici auzeam pentru prima dată despre neoplasticism, Van Doesburg și Mondrian. Pictura abstractă, care era în mintea mea expresia unei libertăți neînfrânate (ilustrată perfect de explozia de forme și culori desfășate, în maniera Kandinski), aici devenea imaginea unei arte intelectuale, perfect echilibrată, riguros construită, pe fundamentul unei geometrii complexe, lobacevskiene, probabil. În loc de explozia de culori ca expresie a emoției – un echilibru, ca expresie a gustului, cu o aplicare foarte rezervată (și tocmai din acest motiv memorabilă) a culorilor primare. Andrei Sârbu avea să apeleze la aceste rame ordonante ca la un fundal, ca la o grunduire structurată a propriilor pânze, pline de dramatism interior.

Aveam să înțeleg mai târziu că asta (atelierul mic din subsol, iluminat zgârcit, discuțiile de aici și propriu-zis atmosfera) era un fel de academie a artei moderne. De aici porneau viziunile (mediate de profesorul Sârbu) în alte ateliere, primul pe care îl vizitam îndrumat de Sârbu fiind al lui Iurie Horovski, sculptor de o expresie modernă unică în Chișinău acelor ani, descendent (din câte pricepeam eu) din Giacometti sau Barlach...

Uimitoare culturalizare, pe metoda cașcavalului elvețian, cu multe găuri, se producea în Chișinău acelor ani, ultimii ani ai Puterii Sovietice. Canalele de comunicare cu lumea civilizată erau închise. Micile fisuri în cortina de fier lăsau să se strecoare doar câte o rază de lumină. Și tocmai din acest motiv, totul se asimila fără rest.

Dacă înainte de armată eu făcusem (la prietenii care învățau la Școala „Repin”) un fel de curs de inițiere în arta academică, acum parcurgeam faza modernismului plastic. Pe rupte, se familiariza Andrei Sârbu însuși, precum și colegii săi, cu estetica și cu filozofiile moderne, decupând, ca pentru un colaj, din „criticile” marxistilor sovietici doar citatele filosofilor blamați, făcând totală abstracție de comentarii. Citea cărțile aduse pe căi obscure la Chișinău de prieteni: Camus, Kafka, Faulkner, Sartre. Asculta discuri cu muzică clasică, o sursă necesară oricărui artist plastic. Profunzimile și armoniile propriilor lucrări vin și de acolo, din genul de artă cu cea mai mare forță de abstracție.

Ce îmi amintesc cel mai mult din atelierul lui Andrei Sârbu? Naturi moarte cu palete și cu obiecte din atelier. Se părea că, la orice subiect ar fi lucrat, tot timpul a avut în paralel și o pânză cu tuburi, palete, pensule, borcane. Probabil, ca nimeni altul în Basarabia, Sârbu a știut să exploreze nu numai materia (pânza, culorile) și valențele ei, cum făceau toți artiștii moderni, ci și tot instrumentarul pictorului, devenit (și) obiect al imaginarului estetic. Iar acesta devenea tot mai variat, ca și materia, de altfel. Blugii întinși pe pânză, bucăți de țesături aspre, de pânză de sac, obiecte plate sau volumerice, toate alcătuiau colajele ce exprimau concomitent o viziune asupra lumii, o imagine plastică și o formă de libertate, ce sfida arta oficială.

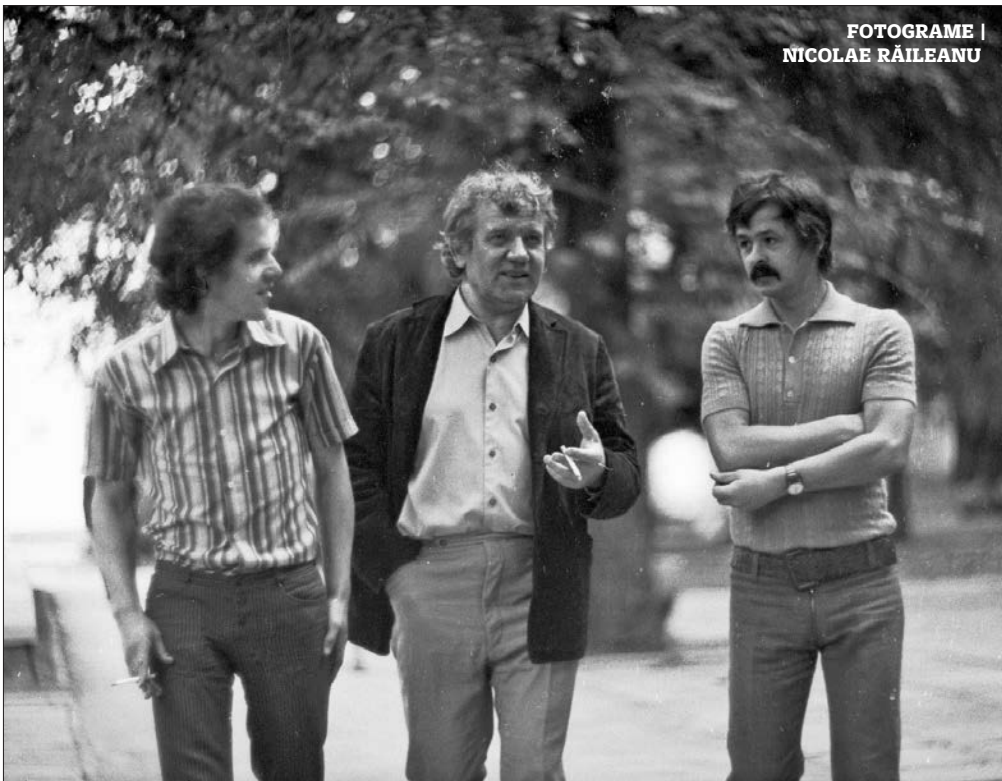
Dintre obiectele aduse în atelier, ca recuzită, topite apoi în pânzele sale, am reținut (pe lângă covoare-lăicere, ele însele producții estetice) buchetele de floarea-soarelui, fructe (gutui, dar și pere sau mere). Am reținut, pe pânze diferite, jocuri cu formele și culorile, asemănătoare, dar și variabile, ca temele cu variații dintr-o fugă de Bach (de altfel, unul dintre compozitorii lui preferați). Îmi amintesc că forțasem o întrebare „deșteaptă” cu privire la tablourile asemănătoare (rezolvate în aceeași cheie): sunt variante ori serii? Păi, cum să-ți spun... o făcea el pe gânditorul de

parcă chiar l-aș fi pus pe gânduri, mai curând e vorba de o serie.

Nu am să fiu deloc original în concluzie. Andrei Sârbu – în înțelegerea mea, un diletant absolut aici – îmbina într-o manieră proprie, de un rafinament artistic deosebit, pictura abstractă (pură geometrie și pur orfism!) în genul Mondrian cu hyperrealismul (sic!) sau realismul fotografic de sorginte americană (de unde oare se inspira el pe vremea Cortinei de fier?) – aproape, aceste elemente de realism extrem etalau și o bună școală academică! – și cu elemente de pop-art (aici e deja plăcerea libertății!). Uzita de gustul său coloristic fără egal (este situația când privești distribuirea culorilor și a nuanțelor pe pânză și înțelegi că doar așa poate să fie, că jocul acesta însumează un joc mai aparte al luminii). Avea, totodată, un simț al echilibrului, subminat însă permanent de o încărcă-

tură dramatică, de o tensiune interioară a pânzei. Andrei Sârbu este artistul care azi ne poate reprezenta la orice expoziție internațională de artă modernă.

Sârbu este și modelul perfect al rezistenței prin cultură, modelul care demonstrează că pentru artistul autentic timpurile ostile creației nu sunt scuze pentru eventuale rateuri estetice. Nu a fost cel mai comod interlocutor, hărțuiala la care a fost permanent supus marcându-i caracterul, uneori țepos și zgrunțuros. Dar a fost artistul absolut, cu un parcurs estetic exemplar, și asta contează. Discipol al lui Mihail Grecu (dar și al tuturor marilor artiști ai modernismului plastic), artist de factură intelectuală, rafinat consumator de alte genuri de artă (muzică clasică, literatură modernă, teatru) Andrei Sârbu a reușit să-și impună propria-i manieră, să devină dictator de stil.

FOTOGRAFIE |
NICOLAE RĂILEANU

PORTRET ÎN SEPIA | PETRU CĂRARE

CAVALERUL FLORETEI DE ARGINT

de ARCADIE SUCEVEANU

Acasă la Petru Cărare, de ziua de naștere a scriitorului (2015)

Ne-am obișnuit în ultima vreme să asociem luna februarie cu aniversarea zilei de naștere a lui Grigore Vieru. Copleșiți de acest eveniment, pe care îl consemnăm pe 14 februarie, uităm că pe 13 februarie a aceleiași an 1935, deci mai devreme cu o zi, s-a născut Petru Cărare – o altă „întâietate” în eșalonul generației 60. Vieru însuși nu pregeta să afirme că literatura din interfluviul pruto-nistrean e de neimaginat fără contribuția acestui mare satiric, pe care avea să-l prezinte astfel, spre sfârșitul vieții: „Strălucitul și tragicul poet Petru Cărare, prigonit pe vremuri de bolșevici, pe-al cărui zâmbet s-a zidit ceva și tot ce s-a zidit este durabil și frumos”.

Pe Cărare l-am asociat întotdeauna cu spiritul libertății exprimat prin satiră și umor, dar și cu dorința neîngrădită de a refuza bufonada, masca, histrionismul literar și, prin aceasta, de a submina minciuna și falsitatea regimului de odinioară. Atunci, în anii tinereții sale, care au coincis cu scurtul dezgheț hrușciovist dar și cu perioada de început de eflorescență a ideologiei brejneviste, el a dat dovadă de un curaj incredibil, reușind să tipărească, între altele, volumul *Săgeți* (1972), în care a strecurat versuri catalogate de înșiși cerberii regimului ca fiind „subversive”. Or, ele chiar erau „săgeți” antisistem. Este greu de imaginat astăzi cum de au putut trece neobservate de ochii vigilenți ai cenzurii, care citea cu lupa (folosind un mecanism optic cu încrucișări sofisticate de lentile și oglinzi), atâtea poezii și catrene cu conținut de „dinamită”: „Noi avem un hoț în casă,/ Noi cu hoțul stăm la masă, –/ Ne-a ieșit mai ieri în cale/ Cu idei și cu pistoale/ Și-acum să ne ia se-ndură/ Și bucata de la gură./ Și-ncă altă noutate: / Ești dator să-i spui și frate./ Dar să-i dai, în loc de pită,/ Un calup de dinamită!...” (*Noi avem un hoț în casă*); sau: „În stânga vecini,/ În dreapta vecini,/ Deasupra vecini,/ Dedesubt vecini/ Și toți sunt străini,/ Străini veniți de departe./ Străini în față,/ Străini din spate./ Și numai frații departe,/ Și numai surorile-n lume,/ Și mama în casă pustie,/ Și tata sub crucea din deal...” (*Înstrăinare*); sau: „Leule, avem, fărta-te,/ Cam aceeași libertate,/ Libertate fără pușcă: / Liber ești să stai în cușcă./ Libertate, cum am zis:/ Tu închis și eu închis;/ Însă, frate, ce-aș uita:/ Cușca mea e-n cușca ta” (*De-ale circului*). Etc.

Gestul rebel al lui Petru Cărare reluat, în anii ce vor urma, de câteva acțiuni similare ale unor colegi de generație, a anticipat perestroika și anii de luptă pentru trezirea conștiinței naționale a românilor basarabeni. Pentru asta, poetul a îndurat câțiva ani de „surghiun” la Telenești, forțat să salahorească la gazeta locală, având interdicție de semnătură. Adulat de publicul larg, dar ostracizat de oficialități, a purtat tot restul vieții dangaua de persoană „ce nu inspiră încredere”, sau, în limbajul consacrat al epocii, „politic incorectă”.

De neînțeles, poate, pentru unii confrați, Petru Cărare nu a căutat în anii de

democrație să tragă foloase de pe urma acestei situații. Nu și-a etalat niciodată, așa cum se întâmplă de multe ori în spațiul nostru public, în ziare sau pe la posturile de Radio și TV, statutul de victimă a regimului comunist, „însemnele nobiliare” de disident. Nu s-a văzut tentat să-și cultive imaginea publică, nici să-și fructifice popularitatea, uriașă la începuturi, fără precedent în acest spațiu, concurată discret, în timp, doar de popularitatea lui Grigore Vieru. Întotdeauna delicat și modest, purtând mereu asupra sa „diploma nobiliară” cu blazon (neafișat) de Zaim ot Căușeni, baștina sa, aceeași cu a nemuritorului Alexe Mateevici, el s-a lăsat implicat, prin scris, în toate evenimentele ce au zguduit societatea basarabeană. Ani de-a rândul a susținut în reviste rubrica „Fulgere basarabene” (tot un fel de săgeți ale unui Jupiter al scrisului), publicând sclipitoare satire și epigrame pe teme politice. Omiterea, de cele mai multe ori, a numelui său din lista/ nomenclatorul luptătorilor pentru dreptate și revenire la valorile noastre naționale este profund injustă și ofensatoare.

Petru Cărare a intrat în conștiința publicului ca un senior al umorului, ca un neîntrecut spadasin și mânuitor al floretei de argint, validat și înnobilat de trecerea timpului, în jurul căruia s-a configurat o întreagă falangă de scriitori ce profesază acest gen, recunoscută și foarte cotate astăzi pe ambele maluri ale Prutului. Nu vom exagera prea tare dacă vom spune că în spațiul intelectual basarabean numele său este aproape sinonim cu parodia și epigrama, cu poanta și butada, cu vorba de duh – întotdeauna sclipitoare, savuroasă, memorabilă.

A scris și a tradus enorm de-a lungul vieții, a editat zeci de volume de parodii și epigrame, de proză și dramaturgie, de cărți pentru copii: *Soare cu dinți* (1962), *Trandafir sălbatic* (1965), *Parodii* (1965), *Stele verzi* (1967), *Săgeți* (1972), volum arestat și dat la topit de autoritățile comuniste, *Oglinzi* (1974), *Între patru ochi* (1979), *Parodii și epigrame* (1981), *Cadențe* (1985), *Comedii* (1988), *Penița și bărdița* (1988), *Carul cu proști* (1990), etc. A tradus din Esop, Villon, Heine, Krâlov ș.a. Textele lui Petru Cărare conțin un umor nativ, autentic, necontrafăcut, nutrit de acea doză sigură de „sare atică necesară genului”, dar și de o doză specifică de ardei autohton. Aflându-se mereu în câmpul gravitațional al lui Topârceanu (în poezie) și Caragiale (în piesele de teatru), scriitorul „s-a cantonat în „naivitate” (avem în vedere poetica) ca într-un dar suprem, ferindu-se să se aventureze – spre a obține efecte comice mai solide – în jocuri verbale mai inteligente și mai elevate” (Mihai Cimpoi).

A excelat mai cu seamă în parodii. Cărare surprinde „din interior” spiritul operei parodiate, dezvoltând până în cele mai mici nuanțe formula artistică a autorului parodiat: tonalitate, gest, culoare, tic verbal... Nimeni nu își mai amintește astăzi textele poetice parodia-

te; ca și în cazul lui Topârceanu, statutul de creații originale îl obțin, prin metoda substituirii, parodiile. Mai multe parodii scrise de Cărare încă în anii 60-70 ai secolului trecut, precum *Căciula și paharul* (după Petru Zadnipru), *Moș Scridonuță* (după Ion Bolduma), *Să fie-al naibii cel care nu bea* (după Nicolai Costenco), *Din oblastea norocului* (după Andrei Lupan), mult superioare originalului, extrem de gustate de publicul larg și citate în diverse contexte, au devenit cu timpul un fel de creații „anonime”, folclorizându-se.

Piesele dramaturgului Petru Cărare (*Străinul*, *Portretul*, *Logodna cu bucluc*, *Drum deschis* ș.a.), montate pe timpuri la Teatrul „Vasile Alecsandri” din Bălți sau la Teatrul „Licurici” din Chișinău, poartă aceeași amprentă a umorului savuros, superior, inimitabil. Personajele reprezintă tipologii memorabile, iar textele abundă în situații hilare, caragialești, în poante spectaculoase și paradoxale. Trecerea timpului nu le-a erodat frumusețea și prospețimea. Le-am sugera regizorilor de azi, în primul rând lui Sandu Grecu, directorul Teatrului Satiricus „I.L.Caragiale”, să facă efortul de a le readuce în circuitul actual. Ar avea de câștigat atât teatrul cât și spectatorii. În același timp, gestul ar fi unul de nobilă reverență pentru un eminent dramaturg intrat pe nedrept în conul de umbră.

Petru Cărare rămâne și astăzi, în noul context literar, un reper lesne

de identificat. Modestia (în viață, nu în scris!) îi aduce un plus de virtute. Discret ca întotdeauna, lipsit de orice ambiții de întâietate literară, stând retras în chilioara sa de la etajul cinci al unui bloc de la marginea Ciocanei, cartierul care i se potrivește ca o mânășă gri a Chișinăului, el reprezintă și astăzi simbolul rezistenței prin scris, exemplul scriitorului nonconformist, care refuză să se închine în fața mai marilor zilei. Starea sa de solitudine aproape totală se pare că îl mulțumește pe deplin. Stă retras în lumea sa, ca un fel de Monte-Cristo în cenușiul castel d'If, ignorând convulsiile unei societăți pragmatice și degradate. Cine reușește, totuși (în urma unor negocieri strategice cu vre-unul din fiii săi), să-i treacă pragul, are surpriza să descopere un Petru Cărare încă plin de viciune la cei 82 de ani ai săi (chit că se mișcă sprijinindu-se de un cadru), un om cu chip senin, în niciun caz rigid ori crispat, luminat de aura umorului său funciar. În tolba cavalerului dreptății se mai află săgeți nelansate, înmuiate în muștarul lui Juvenal, arcul satirei stă în așteptare, ca și alte arme în „poziție de tragere”...

La mulți ani, Maestre! Ordinul nobiliar *Floreta de argint a umorului* (insti-tuit, ad-hoc, de subsemnatul, la cererea mai multor generații de cititori și admira-tori ai exelenței Dumitale, și care nu se află decât într-un singur exemplar) îți aparține.

© N. RĂILEANU

PRIVIND LA VIAȚĂ PESTE UMAR (II)

de IOAN MÂNĂSCURTĂ

La drept vorbind, în viața mea s-au întâmplat multe lucruri ciudate, astfel că am început să cred în teleportare, levitație, materializare și dematerializare, dedublare, reîncarnare, clarviziune, făpturi venite din alte lumi, unele fiind extraterestre, altele – intra-terestre, iar restul – extra-spațiale, și alte nebunii, pe care oamenii care se consideră normali preferă să nu le afișeze public. Într-o perioadă – este prima dată când îmi permit să-mi amintesc acest lucru – am fost condamnat să studiez niște materii oculte (nu este numai părerea mea) care se numeau marxism-leninism, comunism și ateism, toate științifice, și altele asemenea, care depășeau categoric imaginația omenească, cel puțin – imaginația mea de moldovean sovietic. Nu asta contează însă. Ar putea să vi se pară incredibil și să-mi iasă și vorbe urâte, dar la examenele obligatorii pe care le presupuneau aceste cursuri luam nota maximă, ba chiar era să fiu trimis la o școală și mai înaltă... n-o să credeți! – pentru aprofundarea cunoștințelor în domeniu. Doamne, ferește! prin câte îi este dat omului să treacă...

Știți că adevărul iese întotdeauna la iveală. N-avem încotro și îl lăsăm și pe acesta să ajungă la suprafață!

Adevărul curat este că habar n-aveam ce-i cu aceste materii și, de fapt, care-i obiectul de studiu. (La fel de adevărat este că, în toate timpurile, studiosii sunt puși în astfel de situații jenante, când sunt întrebați ce materii studiază. Păi, da, asta așa-i. Dar eu vorbesc despre un caz cu totul special.) Vorba e că nici iubiții profesori nu erau mai breji. Țștia – cred că înțelegeți pe cine am în vedere – își etalau cunoștințele și chiar spiritul democratic participând la chiolhanurile organizate, firește, de ăștilalți, aflați abia în proces de escaladare a culmilor științifice. Mi se pare absolut firească această colaborare. Uneori, dacă era suficient combustibil (băutură; descifrarea este pentru persoanele cu facultăți mintale reduse, tari de cap, cum se mai zice), discuțiile se rostogoleau și în zona ocultă, adică a științelor...

– Marxism-leninismul este cea mai progresistă învățătură, găsea de cuviință să declare categoric măcar unul dintre profesori, citând prima frază din prima pagină a tuturor manualelor de istorie a partidului (știți care!), gramatică moldovenească, logică, folcloristică, literatură sovietică moldovenească, pedagogie, ateism, filozofie, comunism, psihologie...

Așa că enunțurile respective trebuiau să se fi instalat definitiv în toate borțile din

creier sau din alte regiuni ale aspiranților la glorie științifică și la alte perversități.

Bineînțeles, de fiecare dată se găsea un imbecil, care strica aerul petrecerii întrebând:

– În ce constă esența marxism-leninismului?

– Trebea s-o întrebi pe mă-ta, înainte să vii la noi, răspundea popa care profesa exorcismul științific. Amuia-i târzău. Dacă se află că nu știi, trebe să te zburăm din universitate. Iu-hu-hu! Torna, fratre!

Unui tontălău, care se credea deosebit de șmecher și mai era și după o cruntă beție, i-a căsunat să afle dacă există și comunism neștiințific. Dacă există științific, debita filozoful nostru cu tulburări obsesiv-compulsive care se manifestau prin neînfrânata nevoie de a-și aprinde paie în cap, trebuie să existe – alba-neagra – și din ăsta neștiințific. În cazul dat, zic și eu că făcea bine s-o fi întrebat pe maică-sa. Așa însă a fost expediat să facă armata în taigaua siberiană, știindu-se cu exactitate că, dacă nu-l mănâncă lupii și nu se împușcă, pe parcursul a trei ani precis că va afla răspunsul corect; oricum, n-o să mai pună, în vecii vecilor, astfel de întrebări. Metoda fusese probată pe sute de alți neghiobi și i se cunoștea eficiența.

Trebuie să remarc și nemaipomenita eficiență pe care o aveau aceste cursuri asupra fragedelor vlăstare cu intelectul în firească derivă și aportul lor benefic la formarea conștiinței civice a prezumtivilor constructori ai comunismului. O colegă iubită (iubită – în sensul că planificasem minuțios și chiar eram gata să mă dau în dragoste cu ea, dar, la auzul frazei pe care o s-o reproduc mai jos, am încetat imediat s-o iubesc), aflând că la examenul de ateism (științific) m-am pricopsit cu un *cinci*, care la sovietici era cea mai mare notă, ea luând *patru*, după ce că învățase pe de rost pasaje întregi din manualul în care religiile, începând cu cea creștină și terminând cu woudou (zic și eu așa, cine naiba să știe despre existența lui woudou!), erau făcute cu ou și cu oțet și distribuite cu titlul de lături, a răbufnit printre lacrimi:

– Dacă *aista* are *cinci*, iar eu – *patru*, să știți că Dumnezeu nu există!

Scurt și clar! Atâta doar că *aista* – vă dați seama! – reprezenta propria-mi persoană, așa că nu mai era niciun chip să mă las antrenat într-o intrigă amoroasă cu asta. Să fi știut că examenul va dărâma nu numai credința ei în existența Dumnezeului, ci și dragostea duioasă ce se înfiripa între noi, i-aș fi turnat profesorului două-trei pahare în plus, ca să-i dea și ei o notă mai de

Doamne-ajută... Așa însă rămâi sănătoasă, cucoană, că-mi iau geamantanul..., cum zicea, cu alt prilej, firește, poetul Topârceanu, deși – recunosc cu toată sinceritatea – pe timpul examenului meu și al acestei neîntâmpate iubiri, nici geamantan n-aveam și nici rămas bun nu-mi prea luam – asta așa, ca să am întotdeauna o portiță deschisă... De fapt, astfel de probleme nici n-ar fi trebuit să mă intereseze, dat fiindcă ea însăși – iubita asta sclivisită – dispunea de suficiente resurse pentru a ajunge la nota râvnită (via cordul neastâmpărat sau alte organe vitale ale tovarășului profesor de... dracul să-l pieptene, dar precis că ceva cu nelipsita etichetă științific)... În fond, problema trebuia s-o preocupe pe duduie și n-avea decât să utilizeze cu pricepere și maximum de randament resursele strategice din dotare, cum făceau colegele ei mai dezghețate, nu să aștepte daruri de la natură, despre aceasta – despre natură – știindu-se că este oarecum refractară la prostie... Și, la drept vorbind, nici nu era loc de prea multă fandoseală, deoarece soarta ei era ca și pecetluită: peste doi ani urma să se mărite cu un ins, care îi va cere socoteală și o va taxa exemplar și pentru ceea ce nici în vis nu visase. Bănuiesc că pedeapsa (divină?) putea să aibă careva legătură cu faptul că gagica stârnise nemulțumiri în sufletul meu...

Printre altele, când mi-am făcut descinderea la școala de jurnaliști, care se numea eufemistic universitate și la care, bineînțeles, se adăuga numele lui Lenin, acesta – îl am în vedere pe Lenin – fiind cunoscut de mine și de ceilalți aspiranți încă de pe steluța de *octombrel*, am aflat cu încântare că trebuie să iau cu asalt și un curs de pedagogie. Știința cu pricina era, tot bineînțeles, marxist-leninistă și era băgată, deloc întâmplător, în căpceanul viitorilor ostași ai frontului ideologic. În eventualitatea că dădeai dovadă de imaturitate politică și lipsă de talent (și trebuie să recunoaștem că existau și astfel de cazuri regretabile), patria sovietică-minune, cum se cânta într-un duios cântec (deoarece rima cu uniune, iar uniunea, la rândul ei, era și ea sovietică, le stătea bine alături ș.a., ș.a.m.d.), nu te lăsa să te destrăbălezi definitiv, ci te mobiliza, în calitate de rebut social, să predai limba și literatura moldovenească în comuna Nicăieri din raionul Nuștiucare. Sau îți oferea strălucita șansă să te afirmi în calitate de apărător al ordinii publice, adică te făcea milițian. Dacă, bineînțeles, aveai cap pe umeri și glorie în cap. Asta din cauza că milițianului i se repartiza prioritar spațiu locativ și, oriunde s-ar fi dus,

i se dădea de băut și haleală pe degeaba. Amândouă ocupațiile, dar mai ales ultima, revendicau cunoștințe temeinice în domeniu și harnicii învățaței studiau cu nesaț (zi și, bineînțeles, noapte) misterioasa (pe alocuri – *zvăpăiata*) știință a pedagogiei, în tainica speranță că s-ar putea să se ridice atât de sus încât să nu le ajungă la ureche nicio silăbuță din *literatura sovietică moldovenească*. Bineînțeles, pe aripile viguroase ale atotputernicului minister al *treburilor dinăuntru*, căruia astăzi îi zicem banal: *al afacerilor interne*.

Instructorul (zis și lector) care ne iniția în această importantă știință avea o chelie de toată frumusețea care se revărsa peste grumaz și cobora pe spate până la proeminentul obstacol natural. Era, ca să zicem așa (deoarece altfel nu putem zice), un pleș generalizat, cum îi stă mai bine unui profesor universitar. Asta, mai treacă-meargă. *Cadrul* (didactic) însă apucase prostul nărav să-și acopere pleșa cu o pălărie adusă de nevastă-sa dintr-o țară ostilă rău patriei sovietice-minune și această piesă vestimentară se ținea de pozne și își manifesta în fel și chip aversiunea, dispărând periodic și apărând în niște poze obscene, în care studenții de ambele sexe își etalau părțile trupesti care de la o anumită vârstă se poartă acoperite. În cele mai dese cazuri, se insinua că este folosită pe post de oală de noapte, dar a doua zi își făcea apariția fără urme de scârnă pe ea și își relua locul pe căpățâna universitară... De la pălărie, zice-se, se alesese cu o încrețitură (a nu se confunda cu circumvoluția!), cută, adâncitură, brazdă, șanț, crăpătură, cicatrice, pliu, pliseu pe creier, dar nu bag mâna în foc, deoarece ar fi o treabă inutilă, lucrurile fiind limpezi de la sine. Putem afirma cu certitudine că pe exterior ampla chelie nu suferise nicio modificare vizibilă, dar nimeni nu poate spune ce are omul în cap până nu-i faci ăstuia o plimbărică pe la morgă...

Să revenim la știința pedagogiei. Bineînțeles, strict în parametrii cunoscuți de mine. La prima lecție am aflat că:

– *Pedagogia sovietică este cea mai sovietică pedagogie din lume.*

Eu zic că nu înveți chiar în fiecare zi astfel de lucruri.

Către sfârșitul cursului, cu referire la fiică-sa (care se măritase cu șoferul mâne-sa, asta – mâne-sa – fiind soața dânsului și mare mahăr (mahăroaică?) la cea mai importantă instituție sovietică de dat nimicurile în treier), am mai aflat că:

– *Un prost și o proastă fac o familie bună.*

Nici asta nu se ia din drum.

Cam prin aceste de nepătruns hățșuri

intelectuale s-a terminat și calul pedagogiei mele. În timp ce îmi negociam nota de încheiere a cursului, vicleanul cadru didactic m-a articulat cu o întrebare care i-ar fi pus în dificultate până și pe cei mai redutabili criptanaliști. Ascultați!

– Tovarăș student, dacă vrei noată trecătoare, să răspunzi cinstit la întrebarea mea.

– Cu plăcere, am răspuns cinstit și chiar sfidător, deoarece eram sigur că am sovietica pedagogie sovietică în vârful degetului mic.

– Tovarăș student, de ce te atârni așa de prost de mine?

Dezastrul s-a produs instantaneu – am pierdut darul vorbirii! – și ecoul lui mai bubuie și acum.

În consecință, n-am devenit învățător de limbă și literatură moldovenească, iar la aducătoarea de bucurii imobiliare și plăceri de tot soiul carieră de milițian nici n-am îndrăznit să visez.

Asta-i floare la ureche! Profesorul care ne iniția direct în materia comunismului științific era cam bolnăvior, pălit la cap, cum s-ar zice, și ni se dăduse de grijă de la decanat să fim cu mare băgare de seamă. Circulau zvonuri că este epileptic. I se trăgea dintr-un război, s-ar fi destăinuit el. Atâta doar că, oricât ne-am dat silința, cărând de acasă damigene de vin și sticloanțe cu cele mai alese țuici, n-am reușit să localizăm acel război nici în timp și nici în spațiu... (Un spasm grozav îi zăvora maxilarul, doar la auzul întrebării, încât era nevoit să absoarbă nectarul printre dinții înțeleștați. Noroc că aceștia erau destul de rari!) Era, probabil, cel mai secret război din lume – atât de secret încât nimeni nu împușcase în el și se terminase imediat după ce îi crăpaseră ăștia căpățâna. Poate, cruntul război nici nu existase sau se desfășurase în dimensiuni extraterestre. Poate, fusese o bătălie a paharelor – cică există și din astea, bătălii crunte, fără compromis, care durează zile și nopți în șir, întotdeauna cu final imprevizibil... Altă ipoteză însă avea în repertoriu o cărămidă, care pogorâse pe suprafața capului său după niște dansuri de la casa de cultură a mediciniștilor. ăștia cu jurământul la cinstita față a lui Hipocrate cunoșteau zonele vulnerabile ale trupului uman și obiectele compatibile cu acestea...

Curios este că și cumplita boală (a profesorului) se manifesta preponderent în anumite zone critice... ale cursurilor. De exemplu, puteai vorbi oricât doreai despre viața fericită a colhoznicilor și de aflarea ta în interiorul acestei fericiri, puteai povesti pe larg despre țaranii și nuțaranii de odinioară (clasă proprie doar Moldovei dintre Prut și Nistru; în alte părți nuțaranii se numeau simplu: ciocoi sau boieri). Țaranii nu aveau nimica, zicea expertul care își etala frecvent meritul de a fi păscut în copilărie porcii, iar nuțaranii aveau de toate – pământ, case, covoare, scoarțe, grâu, slănină, saraiuri, căruțe, ciubote de iuft, care, vaci, boi, cai, măgari...

La dezvăluirea chinuită a acestei teme asista și un inspector străin, care, apreciind lungă înșiruire a bunurilor administrate de nuțarani, ținu să concretizeze:

– Mai ales, măgari...
– Ce? rămase perplex ășta care răspundea la numele de profesor. Ce aveți în vedere?
– Întotdeauna au existat mulți măgari.
– Nu este adevărat, protestă viguros epilepticul. Problema patriei noastre sovietice este că niciodată n-au existat suficienți măgari. Un măgar frământă anual (studii ale academiei de științe a Moldovei) cu copitele sale, centimetru cu centimetru, revigorând bacteriile și forțele vitale ale

mănosului pământ străbun, o suprafața de 4444 (patru mii patru sute patruzeci și patru) de metri pătrați, asta cu tot cu drum, ceea ce înseamnă că nici măcar o zecime, nici măcar o sutime, nici măcar o miime din suprafața republicii noastre sovietice socialiste și evident progresiste nu beneficiază de măgarul ei. Există însă măgari, măgărițe și pureci, care, purecii, studiați atent, nu sunt decât pui de măgar... Un purec (vezi mai sus) nu face cât mă-sa, de tată nu vorbim... Productivitatea unui măgar este de circa 2,6 kg de dejecții zilnice, adică urină... bălegar... azot.... De altfel, mult superioare celor de iapă, vacă, nu și de capră, care sunt mai bune, mai calitative... N-avem în republică decât 1687 de măgari, așa că...

– Așa că, concluzionă inspectorul plictisit și parcă nedumerit de faptul aflării sale în acel loc și în acel timp, dumneata completezi doar numărul, nu și calitatea.

– Ce? răcni fără sine profesorul epileptic. Eu sânt comunist! În persoana mea, ai jignit cea mai progresistă parte a omenirii mondiale și întregul partid! – după care avu cea mai cumplită criză de epilepsie din multele la care asistasem.

Nici vorbă, existau printre studenți pisalogi, care erau atât de tâmpiți, încât vroiau să afle cu tot dinadinsul ce dracu au avut în vedere Friedrich Marx și Karl Engels când au zis că basarabenii sunt români și dacă ăștia, Marxul cu Engelsul lui, n-ar trebui criticați pentru asta, dați afară din manual..., și ce înțelegea tovarășul Nichita Vissarionovici Lenin prin... ăștia făceau pe prostul cu atâta talent, încât te și mirai că încă n-au fost luați la circ. În definitiv, niște dobitoci! – am în vedere studenții. În debut, proful răspundea iritat-ironic:

– Chiar așa! Interesant! Știu eu? Da! Altceva nu vrei să știi? Pe mă-ta!...

Dar, la un moment dat, în forul lui interior se declanșa un mecanism diabolic, care, probabil, îi provoca suferințe teribile, deoarece începea să facă spume la gură și să urle:

– Trădătorilor! V-am eliberat! Ați dat de dracu și dracu îs eu! Vă bag în... mamelor voastre și pun dop o rachetă sol-sol cu napalm!

Probabil ne bănuia reprezentanți ai tribului din țara pe care fusese trimis s-o elibereze.

În timpul acesta umbla printre mese, semănând cu o fiară dezlănțuită închisă într-o cușcă mult prea strâmtă, privea în ochii discipolilor și șoptea ca un om abia scăpat de la înec:

– Vrei să te împușc? Preferi ciuma bu-bonică sau napalmul? Credeai că nașterea ta a trecut neobservată pentru noi și ai putea să te eschivezi de la moartea eroică? Ce, nu vrei să fii ostaș sovietic eliberator? Omul sovietic moare eroic chiar dacă este beat criță și se înecă în closet.

Judecând după demolatoarele miasme pe care le degaja, tocmai se salvase de la înec dintr-un butoi cu vin oțet, dacă nu chiar din locul în care omul sovietic ar fi putut ipotetic să devină erou.

În final, se dădea cu capul de masă și, uneori, cânta cu entuziasm:

Lenin e viu oricând,
Lenin cu noi în rând,
La bucurii și-amar
Lenin ne este far –

Dra-gos-te fă-ă-ă-ră hotarrrrrr... – vă dați seama că ultimul cuvânt, cu mulțimea lui de consoane, se transforma în sforăit.

Epilepsie în toată legea și destul de frecventă, funcție de întrebători.

FIRUL CU PLUMB

PETRU CĂRARE

CREDO

Nici n-am murit, nici n-am să mor,
Trăiesc ca umbra unui dor
În șirul celor făptuite,
În suflet de femei iubite;
Trăiesc ca ceața de pe văi
În ura unor oameni răi,
Sunt viu ca verdele din cetini
În dragostea multor prieteni.
Să știe toți aș vrea, oricând:
Nici n-am murit, nici n-am de gând,
De slab mi-i trupul ce mă ține,
E tare sufletul din mine.
Eu de la buni-străbuni am scut,
A fost mai greu pân' m-am născut,
Încolo trec și peste moarte
Prin graiul viu, prin foi de carte.

Bineînțeles, știința inoculată cu atâta sacrificiu, într-un mod aproape mistic, a început să se numească *epileptica*.

Epileptica – azi, *epileptica* – mâine, *epileptică* toată ziua, la beție și chiar la trezie (amar – vezi cântecul). Într-o zi de marți, dacă n-o fi fost vineri, toți au uitat că odinioară *asta ia, epileptica*, se numea simplu și clar – *comunism științific*... Nu ca acum! În matematică, schimbând locul termenilor... În cazul dat, nu dă nimic bun, nici nu pretind... Că *epileptica* ar fi asta sau că asta ar fi *ailaltă*... – rahat cu perje sau cu ce vă place.

Ia vedeți! Într-o zi (de fapt, era noapte senină de stele plină, cel puțin așa părea), când flirtam și eu cu două mediciniste, una bună și alta rea, ceea ce vrea să sugereze că lumea este foarte variată, am simțit că cea rea este bună – ei, da! – este foarte foarte bună și chiar excepțională. În cazul aflării acestui adevăr, călcăiele mele s-au aprins, au început să scoată fum și scânteii, ceea ce – recunosc-vă – nu-i chiar ecologic, dar spectaculos și atrăgător de atenție – este! A doua sau a treia zi, când vraja s-a mai risipit, parcă îmi aminteam că la un moment dat a început să miroase a sulf, altfel și mai pe înțeles spus – a pucioasă... Sper că a fost o părere, că doar nu suntem nebuni să credem că cele două fete, una bună și una rea, care își plimbau grațiile prin parc exact la miezul nopții, or fi avut vreo legătură cu emanațiile care în fantezia noastră se leagă de prezența lui... ășta... știți voi care. De altfel, pe parcursul povestirii, ășta o să ne tulbure destul de frecvent cu prezența-i dezagreabilă... Fata cea rea, despre care Providența (altcineva n-avea cine!) îmi șoptise că este foarte foarte bună și excepțională, exact începuse să-și dea ochii peste cap, iar prietena ei credincioasă (aia care era pur și simplu *bună*) își aminti brusc că are înșirate niște rufe la balcon și iaca-iaca trebuie să plouă (pe dracu, secetă cumplită – Doamne, iartă!).

Cuprins de euforie, dacă n-oi fi avut și eu un început de acces de epilepsie,

am detunat întunericul nopții din parc cu un chiot, în care concentrasem toate sentimentele ce se dădeau de-a dura în trupul meu înfiorat.

Odată cu ecoul chiotului meu presupus voinicesc, dintr-un tufiș, îmi apără minte-nel un coleg cam tâmpit (era și eminent, și komsomolist, și turnător, și – știa toată lumea – poet; ulterior, va ocupa posturi importante, va conduce reviste, va fi laureat și își va trage titlul de patriot). Imbecilul dădu cuviincios *bună ziua*, chipurile nu-i un oarecare, și se interesă nitam-nisam dacă am dat examenul la *epileptică*.

– Cu aptitudinile și apucăturile tale, rosti el senin în noaptea de catran, cred că te-ai ales cu ce meriți...

Atunci, am înțeles ce înseamnă ura de clasă și violențele pe care aceasta le revendică! Mă simțeam în stare să scot copacii cu tot cu rădăcină, să opresc curentul electric, să sparg asfaltul și mai ales căpățâna ăștia care nu avea ce căuta la o oră atât de târzie în parcul care mirosea tot mai puternic a pucioasă.

Ce vor fi înțeles naivele mediciniste, care-și plimbau nurii prin parc în răcoarea nopții – habar n-am, dar, fără niciun motiv evident, vântul sprintar le-a teleportat fustițele în alt capăt al parcului și hăt spre bolta înstelată și am realizat că *pierdută veșnic pentru mine* este unica fată rea care era foarte foarte bună, chiar excepțională, deoarece prietena ei bună și devotată nu mă interesa (asta nu înseamnă că fata bună nu mi-a dat telefon dimineața, spunându-mi că în viața asta nimic nu are sens; credea că eu nu știu atâta lucru și că i-aș permite cumva să intre în viața mea!)

Totodată, am fost pătruns de puterea mistică a științei *comunismul științific*, pe care o declanșase simpla rostire a cuvântului cabalistic *epileptica*, aflat, probabil, în imediata vecinătate a *Numărului fiarei* din *Apocalipsă*.

ROZA VÂNTURILOR

LEO BUTNARU

JURNAL DE ITALIA

(12 IULIE – 14 AUGUST 2015) (XVI)

5.VIII.Roma

Din lumea Pieței Navona, de pe Colina Capitolină (sau Campidoglio), coborâm spre Panteon, inițial – templu dedicat tuturor zeilor din Roma Antică, reconstruit apr. în anul 126, iar în sec. VII transformat în biserică creștină. Deși numele arhitectului este incert, s-a considerat că e bine să se creadă – de ce nu? – că acela a fost chiar Apolodor din Damasc. Merită vizitat și pentru ce se află în interiorul său, dar și pentru valoarea arhitectonică în sine, fiind edificiul din epoca romană care s-a conservat cel mai bine, considerat și cea mai impunătoare clădire veche din lume cu acoperișul original intact. Până în secolul XX, Panteonul deținea și recordul de cea mai mare clădire din beton armat de pe glob. Dat fiind că acum două milenii încă nu exista copyright-ul (dar și din considerentul imposibilității de a stabili numele arhitectului, stră-urmașii căruia, ca și cei cu moștenirile/ retrocedările – uneori, atât de fanteziste! – în România, s-ar fi condus, totuși, de legile ©, năimind avocați șmecheri), forma arhitectonică a Panteonului a fost preluată, imitată de cei care au construit „Memorialul Jefferson” în Washington...

Locurile atractive din interiorul Panteonului sunt, înainte de toate, mormântul lui Rafael Sanzio, declarat unul din cei mai mari creatori de artă din toate timpurile; două morminte ale majestaților regale – cel al lui Emanuele II, supranumit părintele Patriei, și cel al regina Italiei Margherita Maria Teresa Giovanna di Savoia, frecvența numelui ei, implicită și neconștientizată de cele mai multe ori, asigurându-i-o și denumirea unei celebre pizza. Să vezi, până și în pizza cineva a descoperit, delicat criptat, patriotismul italian! Parcă ingredientele pentru ea – roșiile (roșii, firește), mozzarella (albul brânzei de bivoliță) și verdele unei specii de busuioc (italienii îl numesc: basilico) nu simbolizează culorile drapelului Italiei?! Mai e de reținut că regina Margherita a ascultat-o pe soprana română Hariclea Darclee, care a interpretat Tosca la premiera operei omonime a lui Puccini (Roma, ianuarie 1900).

Bineînțeles, și subiectul Panteonului cu toate ale sale este imens, astfel că ieșim printre grandioasele colonade, unele din marmură gri, altele din marmură roză, extrase dintr-o carieră din Egipt. În piața din fața templului dedicat „tuturor zeilor” (chiar asta, în greacă, înseamnă: panteon) se produce, temperamental, un jazz-band demn de atenție și pe care chiar o are din partea mai multor turiști ce-i stau în preajmă, ascultând, unii dinte ei lăsându-și obolul în cutia deschisă a chitaristului.

Zi toridă. Au fost și altele. Iar o călătorie nu înseamnă doar schimbări de priveliști, ci și de climă, de confort sau disconfort, fizic și, uneori, spiritual. O că-

lătorie nu presupune o stare pozitivă non-stop, inclusiv în recepție, asimilare și „digestie” intelectuală a noilor achiziții informaționale, documentaristice.

Zi extrem de călduroasă. Iar pe arșiță, ca și pe mare ger, trebuie să te oprești, să te ocrotești. De foarte multe ori, adăpostul pentru un respiro îngreuiat de împuținarea ozonului în aer ni l-a oferit bisericile, mereu deschise, mereu captivante prin bolțile, frescele, vitraliile, unele – și prin mozaicurile, pavimentele lor.

Astfel că, în drum spre „Fontana di Trevi”, intrăm prin biserica Santa Maria in Aquiro, înălțată pe temelii antice, renovată în secolul VIII. Peste alte opt secole, a fost oferită Confreriei Orfanilor, apoi, în timp, a mai suportat două renovări. Opera de artă cea mai importantă din locaș este un diptic cu Fecioara cu pruncul și Sf. Ștefan. (O, Fecioara cu pruncul probabil are nenumărate variante în bisericile și muzeele italiene!)

Înfruntând (...eroic) fierbințeala începutului de după-amiază, coborâm spre Corso, de unde nu e mult până la Fântâna Trevi care, din păcate, ne dezamăgește, pentru că nu are cum să ne răcorească și să ne încante cu năvalnicele sale unde.

Această construcție artistică-acvatică încununează parcă o minune, zic, și anume: apeductul la capătul căreia se află, construit în anul... 19 î.Hr. Apeductul se numește „Aqua Vergo”/ „Apa Fecioarei” (pe basorelieful din dreapta, o tânără le arată soldaților romani unde se află izvorul) și vine de la Salone ce se află la circa 20 de kilometri depărtare de Roma și aprovizionează toate fântânile (spuneam: 250) din centrul istoric al metropolei.

Dezamăgirea pornește de la faptul că, astăzi, Fântâna Trevi este parțial demontată, în arhitectura „fostului” bazin (slavă Domnului, grupurile statuare au rămas intacte) se văd urmele debaterilor cu pickammerele. Capodopera acvatico-arhitecturală e în renovare capitală. Mii și mii de turiști se perindă în jurul îngrăditurii din plasă de fier, fotografiază... deziluzia, „dezastrul”, în timp ce sunt împinși de alte valuri umane, europene, asiatice, în special japoneze, americane... Unii reușesc să stea mai mult timp în preajma provizoriilor ruine ale fântânii, discutând de una-alta, întrebându-se cum rămâne, dacă nu au unde își arunca monedele. Ce, să le arunce în molozul rămas în urma pickammerelor?! Dacă nu e apă în „Fontana di Trevi”, turiștii ar putea să rămână cu visele neîmplinite. Deoarece se crede că, dacă arunci în Trevi o monedă, vei mai veni la Roma. Două monede (cenți sau chiar euro) – întâlnire de dragoste. Trei – logodnă, nuntă. Patru monede – bogăție. Credeți că se adună puțini bani? Anual, serviciile comunale scot din „Fontana di Trevi” până la 700 de mii de euro!!! (O-hoo!) Însă aceasta e una din versiuni. Alta, mai aproape de realitate, e că, zilnic, din bazin sunt extrași 3 000 de euro care, din anul 2006, revin exclusiv societății pastorale a bisericii catolice „Caritas diocesana”. Alți turiști, mai artiști din

fire, își amintesc de unele filme (deloc puține) cu scene ce se petrec la „Fontana di Trevi”, care își tot varsă apele de prin anul 1735 (în variantă definitivă: 1762) încoace. Acum însă nu se vede strop de apă. Strop – stop! Până la mijlocul lui septembrie, când Trevi își va relua... treburile.

Dar să rămânem la cinema, artă care, aici, acum și astfel, ne dă prilejul de ceva mândrie și de ușoară vibrație patriotică (dar nu și... protocronistă): primul film în care undele Fântânii Trevi apar și ele protagoniste a fost al românului *parisianizat* Jean Negulescu care, în 1954, lansează pelicula „Trei soldați în fântână (arteziană)”. Însă una din cele mai faimoase scene (poate că cea mai!) din cinematografia italiană, dar, nu este exclus, chiar din cea mondială, se întâmplă în „La Dolce Vita” a lui Fellini, când Anita Ekberg intră în apa bazinului, invitându-și partenerul, pe Marcello Mastroianni, să facă același lucru. Marcelo Mastroianni... La moartea celebrului actor, în decembrie 1996, Fântâna Trevi, care deveni simbolul Romei grație amintitei scene din „La Dolce Vita”, a fost închisă și acoperită cu un voal negru...

Eu unul mai cred că, dacă era totuși realizată o idee a lui Eugen Ionescu, ar fi putut ieși o scenă mai grozavă decât „cea mai cea” până la acest moment. Dramaturgul nostru și al francezilor se gândea la un episod suprarrealist, când, într-un film, din Palazzo di Poli, prin geamuri, sar în „Fontana di Trevi” trei rinoceri! Adevărați, reali, africani și, din câte se știe, foarte buni de inclus în dramaturgie, în teatrul absurdului; rinoceri care, parabolic vorbind, spun atâtea despre istorie și om, despre timpurile în care se trăiește pe lume. (Eu însă privesc atent la geamurile palatului respectiv și îmi dau seama că rinocerii nu ar fi putut trece prin ele: sunt prea înguste... Însă nu te pune cu trucurile optice posibile în cinematografie...)

Dar, de la Trevi încolo, mai ai atâtea și atâtea de văzut în Roma! Zici că e o căldură insuportabilă? Nu dispera, fii curajos, mergi înainte – adevărat salvatoare îți vor fi răcoritoarele cișmele ale Romei, una dintre care am întâlnit-o chiar pe acoperiș, la poalele bolții Catedralei Sf. Petru din Vatican.

Acestor cișmele li se spune „nasoni”, un fel de „năsoaie”, nume sugerat de țevile încovoiate din care curge apa cu adevărat gustoasă și care nu costă 1 euro sticla de un sfert de litru. Unele „năsoaie” au sfredelită pe încovoietură o gaură. Dacă astupi la capăt țeava, cu degetul, cu palma, prin gaură țășnește jetul de apă, pentru ca să-ți fie mai ușor să te apleci și să-l bei.

Se zice că în Roma ar fi circa 2 500 de astfel de cișmele, a zecea parte din care se află în centrul istoric. Iar primele „năsoaie” au fost instalate în 1872.

Până să ieșim de pe Corso și să urcăm spre Via Omero, pe latura dinspre vale a căreia este situată

Academia di Romania, vizităm biserica Santa Maria del Popolo, răsărită dintr-o modestă capelă în anul 1099, după ce a fost demolat mausoleul în care se afla cavoul lui Nero. S-a întâmplat din ordinul Papei Pasquale II care, astfel, a vrut să șteargă din memoria romanilor numele odiosului împărat, incendiator al Cetății Eterne. Însă deloc puțini locuitori ai urbei, în fiecare an, pe 6 iunie, veneau cu flori la locul unde fusese îngropat tiranul care, se dovedi, nu era urât chiar de toată lumea.

La sistematizarea pieței, a fost sacrificată mănăstirea augustină în care, în tinerețe, a locuit Martin Luther, ajuns un important reformator protestant ce sfida bulele papale, pur și simplu dându-le foc.

În biserică se află lucrări de Rafael (capela din stânga navei) și Caravaggio (Crucificarea Sfântului Petru), care, din câte am văzut, nu prea ademenesc vizitatorii, aceștia pur și simplu neștiind de existența unor asemenea capodopere într-o „simplă” biserică. (Probabil, în Roma nici nu există biserici... simple, fiecare în parte teaurizând câte un „strop de eternitate”, atât cât se poate exagera, frumos, când ne referim la arta mare, arhitecturală, picturală, sculpturală, de vitralii, din artefactele vechimii.)

De pe culmile fostului Zid Aurelian, mulțimea admiră schimbarea la înfățișare a Metropolei Cezarilor, văzând cum împurpurarea finalului de zi învâluie cupole, turnuri. Jos, la poalele celor șapte coline, sau sus, pe pantele lor, se aprind miriade de lumini, constelațiile terestre, pe care le – hai să zic – prefățez cu acest vers de Mandelștam: „Ale nopților romane lingouri întregi și aurii”...

Prin lumea adunată la spectacolul apusului de zi – o pereche de miri mărunței, frumusei, de origine asiatică, veniți și ei să fotografieze, dar și să fie fotografiati.

Jos, Piazza del Popolo cu cele două biserici, de o parte și de alta a deschiderii Via del Corso ce duce spre Piazza Venezia, spre Colosseum, și cu a treia, chiar la intrare, pe stânga. Pe scările bisericilor, mulți tineri ce-și consultă, ca în transă, iPhone-ul, vorbesc la telefon, își mănâncă înghețata sau *panino imbotito* (sandvici; hot dog), beau din sticlele cu apă, se sărută (preocupare frecventă și deschisă, oriunde și oricând; Italia pare a fi o țară a pupăcioșilor) etc. În centru, una din cele câteva colonade egiptene din metropolă. Ea amintește, vag, de coloana de aceeași sorginte din Piața Concordiei din Paris. Însă a francezilor e mai fastuoasă, mai maiestoasă.

Peste Roma se lasă noapte nădufoasă de august. Pe străzi, prin parcuri, pe la fântânile arteziene – turiști, turiști, cu miile, în perindări nictemere. Majoritatea dintre ei, fiecare în parte, fiecare în felul său, cu mai multă sau mai puțină imaginație, în sinea sa încercând să reconstituie scene, întâmplări – în genere, fluxul vieții de acum mii de ani. Fiecare în felul său, suntem niște retro-fanști, niște retro-creatori, poate că chiar de ceva artă, de ceva istorie, de ceva... prezență, de ceva... altceva... și tot așa, copleșiți de emoțiile și strădaniile de a lega timpuri. Conștientizând sau nu, turiștii sunt în ipostaza de *otium elegants*, cum ziceau latinii, – odihnă rafinată, adică, stare (și) activitate care desemna preocupările spirituale; în genere, activitatea intelectuală. Anticii își dedicau timpul liber studiului. Iar pentru unii, călătoria, zisă aproape inădecat turism, e de asemenea un proces de învățătură, de acumulări.

6.VIII. Roma

O călătorie îți modifică oarecât modul de a privi și de a înțelege lucrurile, istoria, artele. Cum s-ar spune, ți se întâmplă în fire mici abateri de la axa... obișnuințelor, automatismelor, chiar clișeele. Iar o călătorie în Italia îți schimbă și modul de a cunoaște și interpreta unele momente-cheie ale civilizației europene. De a înțelege mai limpede retrospectivile și, într-o anumiță măsură, perspectivele civilizației și poziționarea actantului contemporan, care ai fi chiar tu, în acest context imens. Acum, aici, în urbea de o vârstă fizică și culturală transmilene, în unele momente – imemoriale, de legendă.

Panteonul din Roma. Aici e mormântul lui Rafael

Vestigiile care au ajuns până astăzi – multe, puține? – îți permit să-ți imaginezi cât de cât aspectul și existența Romei de acum sute și sute de ani. Peste Colosseum, peste colonadele rămase ca semne de exclamații din somptuoasele temple din care au făcut parte; peste arcuri și porți, columnne și statui decapitate mai vibrează umbre de idei eterne (atât cât se poate lua în serios acest dezarmant epitet „(e)terne”) în relații, raporturi și dezmărginiri crono-spațiale cvasi-misterioase, nici pe departe suficient înțelese.

Roma legendelor, dar și a realităților antice, medievale, renaștentiste etc. există atât cât chiar există în prezentul vestigiilor ei, artefactelor vechimilor imemorabile, grație faptului că latinii nu au fost (deplin, poate) în albia caracteristică hindușilor, care considerau (astăzi nu mai cred asta) că fiecă nouă dinastie (a Mogulilor) trebuie să-și construiască un nou Delhi, lăsând vechiul Delhi să se ruineze, să se aneantizeze.

E drept, în Roma există multe ruine, însă, toate, atât de palpitate (prin praful lor) în semnificații și invocații. Nu... cosmetizate, ci... *cosmicizate*. Vederea lor ți-l poate invoca, polemic, și pe Mandelștam:

„Lasă numele mărețelor urbe-metropole/ Să mângâie auzul cu importanțe deșarte./ Nu orașul Roma viețuiește printre secole,/ Ci chiar locul omului în plină cosmicitate!”

Urcând pe strada Plebiscitului, cutreierăm Monte Capitolio. Pe dreapta și pe stânga, au existat mai multe temple, dedicate Junionei, lui Jupiter, Marte etc. Apoi, în Evului Mediu, spațiul urban a fost reorganizat. După proiectul lui Michelangelo apare Piazza Campidoglio și sunt construite clădirile care astăzi găzduiesc Muzeele Capitoline.

În calea noastră spre Campo dei Fiori, vizităm două din cele mai spațioase și frumoase biserici din Roma. Prima din ele, „Santa Andrea della Valle” din piața Vidoni, unde ne aduce aceeași Via Plebiscito, care leagă piața Veneția de piața Gesu (Isus). Ca înălțime, cupola e a treia dintre cele ale lăcașelor de cult din Roma. (Se zice că ar fi vreo... 900!) Verticale de colonade corintiene cu capiteliuri măiestrit sculptate. Interior somptuos, luminos, pe care îl amintește și Giacomo Puccini în primul act din opera Tosca.

...În fine, ajungem la Campo dei Fiori. Iar îmi dă fiori, de data aceasta însă fiori de dezamăgire. Multe din ce știam despre celebritatea locului mi se spulberă chiar de la prima impresie: este un spațiu al tarabelor, al negustorilor de nivel îndoielnic, aproape în totalmente de origini orientale, care însușesc greu și puțin, sau aproape deloc, modul de viață italianesc, cu tabieturile și ținuta comportamentală specifice, inconfundabile. Inconfundabilul de ieri devine melanjul de azi; melanj a toate, maniere delicate cu apucături deocheate, calmul capitolin cu vociferarea iritantă de altă culoare. Aglome-

rată cu teighele înghesuite, la care târguiesc, exclusiv, se pare, arabii, Campo dei Fiori are un aspect confuz, fără deschideri, expuneri de ansamblu arhitectural. Din cauza violențelor, vandalismului și zgomotului nocturn ce s-au intensificat în ultimii ani, piața este supravegheată de poliție. *Di notte tutti i gatti sono grigi* – Noaptea toate pisicile sunt gri... Și oamenii. Și lumea... Gri...

Printre copertinele tarabelor stă pierdut pe piedestal bietul Giordano Bruno, filosof și frate dominican care, în iarna anului 1600, a fost ars pe rug exact aici, în Piazza dei Fiori.

Piedestal peste cenușa barbariei, a obscurantismului inchișitorial. Să nu fi fost cumva o premoniție titlul unei lucrări a lui Bruno, „Cena de le cenere” – „Cina cenușii” (1585)?!

În această piață invadată de materialism mercantil spiritul lui Giordano Bruno vibrează în percuții de solidaritate cu spiritele altor ilustre personalități care au înnobilit speța umană – Victor Hugo, Walt Whitman, Ernest Renan, Henrik Ibsen, Herbert Spenser, Silvio Spaventa, aflate printre mințile lucide ce au pledat pentru înălțarea, pe locul autodafeului, a unui monument al lui Bruno. În pofida ostilității agresive demonstrate de lumea clericală, statuia a fost inaugurată în iunie 1889.

Oare mai contează că, peste patru secole, papalitatea și-a exprimat regretul pentru crima inchișitorială de a fi ucis un mare gânditor?... (Dar nu regretă încă în cazul lui Jan Hus, ars și el pe rug, cu 185 de ani înaintea lui Bruno... Ce selectivi sunt urmașii inchișitorialilor!...)

O fi venit numele acestei piețe de la o pajiște cu flori sau de la cel al Florei, unei iubite a lui Pompei?... Peste toate, floarea cu petale din cenușa existenței pământene a lui Bruno. În toată firea ta, în conștiința ta – *gusto di cenere*...

Reamintind de pulsația ambivalentă a Romei, în retro-existența ei trecută și cea curentă, modernă, unul din exemplele ce ilustrează sugestiv această stare de istorie ar fi Templul lui Adrian, căutat insistent de turiști. La propriu – căutat, deoarece, pe străzi, cum se obișnuiește în cazul altor monumente, spre Templul lui Adrian nu te conduc indicatoare (brune, cu inscripții albe). Ceea ce a rămas din edificiul antic, în special cele 13 (din 15) coloane corintiene (15 metri înălțime) și unul din pereții laterali, arată și azi grandios, inclusiv din motivul că la temelia adâncită mult în pământ a fost săpat un șanț, pentru a se putea vedea piedestalele coloanelor și a se înțelege ce ansamblu solid reprezintă el.

SCRISORI DIN DIASPORA

„MESAGER BUCOVINEAN”

ÎN DEZBATERE:

I SITUAȚIA ȘCOLII ROMÂNEȘTI DIN UCRAINA
I DESTINUL ROMÂNILOR DIN ȚINUTUL HERȚA
I COMEMORAREA MASACRELOR DE LA FÂNTÂNA ALBĂ ȘI LUNCA
I VESTIGII BUCOVINENE: MONUMENTE UITATE, SIMBOLURI ABANDONATE
I ROMÂNI ȘI MOLDOVENI: RECIDIVAREA CRIZEI IDENTITARE

Ne-au parvenit la redacție ultimele patru numere pe anul 2016 ale excelentei reviste „Mesager bucovinean”, care apare de mai mulți ani cu sprijinul Departamentului Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni. Constatăm cu satisfacție că revista și-a păstrat caracterul atractiv din anii precedenți, înregistrând un salt calitativ sub toate aspectele – conținut, formă de realizare, aspect poligrafic – și poate fi caracterizată ca o revistă de real sprijin cultural pentru românii din Ucraina.

Primul număr al revistei este consacrat românilor din Ținutul Herței, istoriei și destinului acestei regiuni populate sută la sută din români (care până în 1941 nu a făcut parte din niciun imperiu sau vreun alt stat decât statul român). Accentul este pus pe aspectele dramatice ale vieții comunității românești din acest ținut: „deportări în masă, politici educaționale strâmbe, excluderea din instituțiile publice a limbii materne într-un raion cu o populație românească sută la sută”, toate aceste modalități fiind folosite, așa cum subliniază editorialistul Ștefan Hostiuc, „de eliberatorii de odinioară și, din păcate, preluate, parțial, de succesorii lor, spre a-i elibera pe herțeni de ceea ce au mai sfânt: identitatea românească”. Mai semnează: Gheorghe Dolinski (Rădăuți), cu o cronică la o lucrare de referință privind heraldica teritorială a Bucovinei istorice, Hotinului și Herței; Dan Nicolau (Constanța), cu note de călătorie pe care le întitulează sugestiv: „Limba română la Cernăuți, o piesă de artizanat?”; Petru Bejinaru, cu o evocare a academicianului Vladimir Trebici, născut la Cernăuți, în suburbia Horecea Mănăstirii (la 100 de ani de la naștere). Mircea Lutic și Vasile Covalciuc publică, la rubrica „Bucovina multiculturală”, două eseuri despre doi poeți cernăuțeni, regretatul Vitalie Kolodii, cel mai bun traducător în limba ucraineană a poemului eminescian „Lucefărul”, și, respectiv, buna prietenă a literelor române în nordul bucovinean, Tamara Severniuc. La rubrica „In memoriam”, Ștefan Hostiuc publică un cuvânt de adio pentru scriitorul Eus Platcu, născut la Tărășeni, nordul Bucovinei, președinte al Societății „Dor de Bucovina” din Vulcana Băi. Coperta revistei consacrată românilor din Ținutul Herței conține picturi ale celebrului artist plas-

tic Arthur Verona, reprezentând scene din viața rustică a românilor herțeni. Împlinindu-se în primul semestru al anului 2016 șapte decenii și jumătate de la sângeroasele masacre de la Lunca și Fântâna Albă și de la primul val de deportări staliniste în masă a românilor din spațiile estice, numărul doi al revistei este o ediție specială consacrată comemorării martirilor neamului. Prin editorialul „Deportările staliniste: crime împotriva umanității”, revista atrage atenția opiniei publice asupra faptului că legislația internațională încă nu a inclus deportările staliniste în categoria crimelor împotriva umanității. Or, această nedreptate ar trebui, în sfârșit, să fie reparată. Ediția include: o prezentare a primului an de ocupație sovietică a Bucovinei și Basarabiei realizată de doctorul în științe istorice Viorica Olaru-Cemârtan, expert în domeniu; două reportaje de Ionică Vasilaș – unul de la dezvelirea, la 7 februarie a.c., a Crucifixului de la Lunca, unde în lunile ianuarie și februarie 1941 au fost mitraliați cca o jumătate de mie de români, celălalt, de la „Ziua națională a cinstirii memoriei românilor – victime ale masacrelor de la Fântâna Albă” marcată la 1 aprilie lângă monumentul memorial din poiana Varnița; un reportaj de Ștefan Hostiuc, „Mahala, un sat cu o mie de martiri”, de la evenimentul de comemorare a victimelor primului val de deportări staliniste, care a avut loc la monumentul țărăncii-deportate din comuna Mahala, localitatea cea mai afectată de sângeri

la frontieră (circa 400 de persoane) și deportări (peste 600 de suflete), baștina Aniței Nandriș-Cudla, autoarea cutremurătoarei cărții-document „20 de ani în Siberia” (editată la „Humanitas” și devenită bestseller); o cronică de prof. univ. dr. Dumitru Balan la „Cartea durerii”, vol. IV, despre masacrul de la Lunca, și vol. V, despre masacrul de la Fântâna Albă, cronică publicată în continuarea seriei de cronici la volumele anterioare, din numerele de anul trecut ale revistei; o corespondență a bloggerului Sergiu Barbuță din Costiceni despre victimele deportărilor din zona basarabeană a regiunii Cernăuți. Urmează mărturii cutremurătoare ale Aurorei Budnic, deportată la vârsta de 4 ani, care și-a petrecut copilăria în condiții de detenție, în nordul Rusiei (regiunea Komi) și un interviu la fel de zguduitor, cu Florica Hostiuc, deportată la vârsta de 10 ani, care și-a petrecut adolescența și tinerețea în Siberia. Revista publică, în premieră, primele scrisori din Siberia de nord ale Aniței Aniței Nandriș-Cudla, prezentate de dr. Gheorghe Nandriș. Seria materialelor scrise pe tema deportărilor se încheie cu o prezentare a cărții „Lupii. Amintiri din Siberia” de Margareta Cemârtan-Spănu, o altă deportată în Siberia la o vârstă fragedă (autor Liviu G. Stan, scriitor din București). În final revista publică studiul bine documentat al istoricului Constantin Ungureanu „Școala mixtă, un prim pas pe calea lichidării învățământului românesc în nordul Bucovinei”. Coperta este ilustrată cu fotografii ale

locurilor unde au avut loc masacrele de la Lunca și Fântâna Albă. Cel de-al treilea număr al revistei titrează pe prima pagină a copertei tema ediției: „Vestigii bucovinene – pradă nepăsării: monumente uitate, simboluri abandonate”. Editorialul semnat de redactorul șef, Ștefan Hostiuc, atrage atenția episcopiei din Cernăuți asupra ilegalității comise prin înlăturarea de pe frontispiciul Catedralei Ortodoxe din Cernăuți a inscripției românești „Unul în trei ipostasuri – Dumnezeu”, inscripție istorică datată din 1844, când această biserică a fost târnosită de episcopul Eugenie Hacman. Pentru a face mai vizibilă ilegalitatea comisă, editorialistul face o comparație dintre atitudinea nepăsătoare a sovieticilor și atitudinea părtinitoare a clerului ucrainean (chiar dacă e aservit Moscovei). Construcția fiind monument de istorie și arhitectură, înlăturarea acestei părți din ea constituie infracțiune și trebuie să fie pedepsită prin lege. Ionică Vasilaș punctează starea în care se află trei monumente de istorie și artă arhitectonică românească din interfluviul pruto-nistean din zona Bucovinei: cea mai veche biserică bucovineană, la care rar cine mai face referire, din Lujeni, și cele două biserici din Topărăuți cu hramul sfântul Ilie, una monument istoric medieval, ctitorie a primului domnitor martir Miron Barnovschi, iar cealaltă, târnosită în 1914, chiar în ziua primei năvale rusești în Bucovina, monument de artă arhitectonică moldovenească, copie fidelă a bisericii Mirăuți din Suceava și a Catedralei din Câmpulung Moldovenesc. Arhivistul Dragoș Olaru descoperă, în fostul cimitir Horecea, mormântul Aglaei Drogli, căutat de câteva decenii de biografii lui Eminescu, făcând publică pentru prima dată această descoperire în paginile revistei. Istoricul Arcadie Moisei relatează despre monumentele funerare rămase, în diverse locuri (Rarancea, Cotul Vânătorilor, Valea Cosminului), din timpul primului și celui de al doilea război mondial, între care și cele din cimitirul

satului ucrainean Ojeva de lângă Secu-
reni, unde sunt înmormântați cca cinci
sute de ostași români, căzuți pe câmpul
de bătaie la forțarea Nistrului în 1941.

Numărul patru al revistei reprezintă,
de asemenea, o ediție specială anunțată
prin titlul de pe copertă: „Românii din
Ucraina și recidivele crizei identitare”.

Divizarea artificială a conaționalilor
noștri în români și moldoveni, pusă
la cale de țarismul rusesc și preluată
de sovietici pentru a o transmite mai

departe noului stat ucrainean, are drept
scop fragmentarea comunității româ-
nești din Ucraina, astfel încât aceasta să
nu se situeze pe locul doi după minori-
tatea etnică rusă, fapt care i-ar acorda

mai multe drepturi comunitare. Atâta
timp cât oficialii ucraineni încearcă să
pună în cârcă românilor această diviza-
re, motivând-o prin rezultatele refe-
rendumurilor, adevărul trebuie scos la

iveală prin dezbate publică. Iar această
dezbateră trebuie să fie inițiată de presa
românească. Referendumurile au dat
rezultatele cunoscute tocmai pentru

că au fost concepute astfel. Or, lucrul
acesta trebuie demonstrat în primul
rând prin articole de presă. Mentalul
colectiv al comunităților românești din

sudul și nordul Basarabiei ce fac parte
acum din Ucraina mai păstrează urme-
le propagandei țaristo-bolșevice care,
inventând naționalitatea „moldoveneas-
că”, a opus-o tot timpul națiunii române.

Apartenența la lagărul comunist lipsea
România de posibilitatea de a protes-
ta împotriva Moscovei în legătură cu
această diversiune identitară. Acum, pe

România, care face parte din NATO și
Uniunea Europeană, nu ar mai trebui să
o rețină nimic în a riposta cu fermitate
la aplicarea unor asemenea metode fari-
seice de erodare a elementului românesc

din afara granițelor sale, în special din
statul ucrainean vecin. Având în vedere
că falsa teorie a moldovenismului guver-
nează oficialmente relațiile interetnice
din regiunea Odesa, realizatorii revistei

au considerat oportun să arate care este
punctul de vedere al românilor de acolo
în legătură cu această divizare. Între alte
materiale, găsim substanțiala analiză a

cunoscutului publicist din Odesa, Vadim
Bacinschi, care include și un studiu de
caz (școala din satul Babele, astăzi Ozer-
ne, baștina fostului prim-ministru al Ro-
mâniei, mareșalul Alexandru Averescu).

În acest număr mai semnează: Arcadie
Suceveanu cu un scurt eseu despre
actualitatea lui Grigore Vieru, Dragoș
Olaru, cu o cercetare de arhivă privind
activitatea lui I.G. Sbiera de custode al

Bibliotecii Țării Bucovina (la împlinirea
a 180 de ani de la nașterea sa a 100 de ani
de la moarte); Victor Iosif, cu un articol
despre tinerețea bucovineană a picto-
rului de talie europeană Eugen Drăgu-
țescu; Dan Nicolau, cu note de călătorie

(„puțin stranie”, spune autorul) la Ismail,
regiunea Odesa. Numărul se încheie cu
rubrica „In memoriam”, la care Mihai
Onciul și Mihai Prepelită publică două
evocări de personalități bucovinene –

Oltea Cojocariu, doctor în științe farma-
ceutice, și Vasile Andru, scriitor născut
la Bahrinești, nordul Bucovinei – care
ne-au părăsit recent.

Toate cele patru numere de revistă
conțin texte substanțiale, bine scrise și
se citesc cu mult interes.

Arcadie SUCEVEANU

VOX CLAMANTIS

POEZIA REALISTA de GRIGORE CHIPER

În cadrul primei ședințe a Întâlnirilor
literare din ianuarie 2017, eveniment
de lectură și dezbateri pe teme de
literatură, organizat la Uniunea Scriito-
rilor din Moldova, a fost pus în discuție
un ciclu de versuri inedite ale lui Dumitru
Crudu, citite de autor. Versurile fac
parte din ultima perioadă de creație,
vizibilă de la volumul *Eșarfe în cer*.

Poetul scrie acum o poezie a realismu-
lui tern, participativ, biografist. Fiecare
poem conține o dramă redată pe un
ton direct, frust, nepretențios, sfârșind
cu o suspensie sau aluzie. Uneori poe-
mele se integrează unui act dramatic
superior, transgresând granițele unui
singur text, cum e cazul volumului
amintit sau al altuia, *La revedere, tată*.

Realismul și biografismul aluvionare
ale scriitorului au surprins cumva pu-
blicul sau, cel puțin, o parte din el.

S-au făcut încercări de a analiza
poemele, „noul” stil al autorului, dar e
foarte dificil să analizezi poeme perce-
pute la auz, să faci o vivisecție aplicată
fără a cădea în eseism sau de-a dreptul
în divagație.

Poezia realistă, urmând foarte
aproape un scenariu prozastic, mai
șochează. Poezia europeană a început
în Antichitate cu modele epice, dar și
poezia lirică, precum cea a lui Sapho,
nu se baza în exclusivitate pe metaforă.

Abia romanticii au instituit supremația
metaforei, creând un model de poezie
valabil până în prezent. Poezia meta-
forică a devenit un fel de blazon inata-
cabil, cu care s-a confundat poetici-
tea însăși. După curentul romantic s-au

perindat mai multe școli moderniste,
care au căutat cu tot dinadinsul
originalitatea și depășirea tiparelor
romantice. În această cursă a inovației

perpetue trebuie situată descoperirea
tradiției poetice chineze (cea japoneză
se făcuse cunoscută mai înainte), carac-
terizată prin diferite maniere scriptura-
le, inclusiv prin disponibilitatea pentru

realismul intim, prin valorificarea deta-
liilor realiste redată într-o altă ambian-
ță decât cea presupusă de proză. Poezia
asiatică deschide mult posibilitățile ar-
tei poetice europene, ajunse într-o criză

accentuată de avangardă, și totodată
indică nebănuitele resorturi ale prozei,
dar altele decât cele explorate de poeții
antici. Acum se naște ceea ce va deveni
o butadă, că resursele inovative ale

poeziei se ascund în proză.

Astfel, în poezie se materializează
un fel de alternativă: când se ajunge
prea departe cu metaforizarea și în
general cu figuralizarea, încât limba-
jul poetic capătă un aspect excesiv de

abstract, abscons, ermetic, baroc, apare
tendința/tentația de a se îndrepta spre

proză și a extrage „elixirul” ei. Mai re-
cent, în literatura română, generația 80
a simțit poezia predecesorilor tocmai
ca o geometrizare a discursului poetic,
prea încărcat de podoabe dedicate unor
inițiați (tocmai asta optzeciștii îi impu-
taseră indirect lui Stănescu – stănescia-
nismul, manierizarea din anii 70 într-un
soi de autopastișă și contaminarea pei-
sajului poetic lipsit de imunitate la ast-
fel de fenomene), și atunci a dat curs
unui drum invers: detensionarea prin
ludic, dezangrenarea mijloacelor lirice,
demetaforizarea și deliricizarea, înlocu-
irea poemului rizomic cu unul având
caracter unitar, de story, în definitiv,
readucerea/reinstalarea simplității și a
prozaismului în poezie.

Promoțiile următoare au preluat șta-
feta, au adâncit și au nuanțat aspirațiile
optzeciste. E cazul să amintim de volu-
mul lui Caius Dobrescu (*Deadevă*, 1998)

sau cel al lui Andrei Bodiu (*Studii pe
viață și pe moarte*, 2000). Dacă modelul
preferat al optzeciștilor erau beatni-
cii, cel al nouăzeciștilor trebuie căutat

mai degrabă în biografismul lui Robert
Lowell, etalat cu finețe și convingere
mai cu seamă în volumul *Life studies*
(1959). Faptul că ambele promoții poe-
tice postdecembriste se îndreaptă spre

surse americane, excerptând de acolo
resurse realist-biografiste, nu este în-
tâmplător: poezia americană din trecut
este plină de urme sau căutări, de la

sfârșitul secolului al XIX-lea, pe do-
meniile realiste ale poeziei, fie că este
vorba de Masters sau Whitman. Însuși
Ezra Pound a fost o vreme captivat de

poezia chineză, a cărei paradigmă l-a
influențat și pe care a implementat-o în
propria artă poetică.

Prozaizarea discursului liric repre-
zintă un traseu firesc pentru vectorul
urmat în poezia română de la optzeciști
la douămiiști, trecând prin mizerabi-
lism și alte trenduri mai radicaliste.

Dumitru Crudu nu face decât să se
situeze la „capătul” acestui drum. Dar
nu este un drum nesfârșit. Și el poate
da semne de oboseală. Experimentarea

prozaismului în poezie conduce cu fie-
care pas la subțierea demarcației dintre
cele două genuri. Atunci când proza va
eclipsa poezia, calea va fi parcursă. Pro-
za se va considera trădată, iar poezia,
amenințată.

S-a spus în cadrul acelei ședințe a
cenaclului că autorul își asumă riscuri
prea mari, când adoptă persoana I sin-
gular (*Persoana întâi plural* se numea
volumul de debut al Anei Blandiana),
deși persoana I singular e doar persoa-
na autenticității, adecvată unui discurs

de natură biografistă. Aceasta este per-

soana lirismului subiectiv, tot așa cum
persoana I este și cea a prozei realiste
subiective (modelul camilpetrescian).

Altminteri, ambele tipuri de literatură,
obiectivă și subiectivă, au punctele lor
nevralgice. În primul caz, se poate con-
stata o anume superficialitate și chiar
limitele literaturii obiective. În cel de

al doilea, se invocă hipersensibilitatea
artistului, care poate împinge literatura
subiectivă spre jurnalul documentar,
sfidând astfel linia de rezistență psihică
a cititorului.

Nu trebuie neglijat nici faptul că și
proza a făcut mișcări de înaintare în
direcția poeziei. Mă gândesc, întâi de
toate, la realismul magic. Lectura, ana-
liza și redarea în rezumat ale romanelor

lui Marquez sunt mai complicate și pot
întâmpina dificultăți tocmai din cauza
poeticității lor.

O poezie cufundată în epic mai
trezește reacții neunivoce. Eu însumi
am încercat în cadrul ședinței să ofer
explicații care nu mă satisfăceau decât
parțial sau momentan.

Mai întâi, am zis că poezia prozasti-
că e aceeași proză doar că e la o scară
redușă. Chiar și cea mai scurtă proză
nu poate fi cât un poem (cu excepții-
le de rigoare). Poemul poate fi așezat
altfel în pagină, se recită altcumva.

Vorbim așadar despre ceva de genul
dictonului latin: *non idem est si duo
vident idem*.

Apoi mi s-a părut că efectul drama-
tic reliefat în textul poetic și în cel de
proză este diferit. În timp se drama din
poezie e asemenea unui arc voltaic dez-
amorsat brusc, cea din proză se destina-
de în voie, în mai mulți pași.

Dincolo de aceste explicații (dar și
multe altele), operele artistice trebuie
apreciate în planul valorii sau, cum ar
spune Vianu, „după meritul lor relativ”.

E singurul criteriu (estetic) valabil și
totodată eminamente subiectiv. Numă-
rul imens de autori și opere a condus la
o diversificare uriașă a literaturii/ poe-
ziei, încât formele literare/ poetice nu
mai contează atât de mult, nici nu tre-
buie să uimească și să trezească semne

de întrebare, atâta timp cât nu afec-
tează calitatea. Totuși, marele paradox
este că putem comenta la nesfârșit ori-
ginea/ forma/ construcția/ semnificația/
relația poeziei și doar afirma sau nega

valoarea ei. Dar felul în care se între-
prind toate tipurile de contact cu opera
de artă depinde de nivelul de pregătire
și de dotare al subiectului, principiu
care nu se va anula cât va exista arta.

Aplicarea criteriului axiologic depinde
de cât de dotat și pregătit este cel –
inclusiv criticul – care valorizează.

MERIDIAN

LITERATURA ROMÂNĂ DIN BASARABIA FĂRĂ FRONTIERE – PESTE MARI ȘI OCEANE

de EMILIAN GALAICU-PĂUN

I. ÎN MAREA BRITANIE, LITERATURA ROMÂNĂ NU SE TEME DE BREXIT

În mare, sunt două modalități de a ieși în larg: fie pui mâna pe vâsle și tragi la rame, fie... te muți pe o insulă. Prima îți oferă șansa să hotărăști de unul singur cât de departe vrei să ajungi (& cât te ține cureaua!), cu riscul să naufragiezi însă (la modul cel mai fizic cu putință); cea de-a doua îți oferă toată siguranța (sigur, dacă nu ajungi pe insulă ascuns în vreun camion obscur, ca în *Extraordinarul voiaj al unui fakir care a rămas blocat într-un dulap Ikea*, de Romain Puertolas, Baroque Books & Arts, 2013), fără adrenalina iminentă unei călătorii „peste țări și mări”.

Întrebarea este dacă e cu putință și una, și alta – și încă, în același timp. Este, mă grăbesc să afirm, cel puțin în materie de spiritualitate. Scurt pe doi, după ce niște poeți au tot vâslit, fiecare în bărcuța (de ce nu *bateau-mouche*? sau *Transatlantic*?) proprie, iată-i transferați pe o insulă, și nu pe una oarecare, ci chiar pe insula Britanică. Cum li s-a întâmplat minunea? Simplu – revista londonieză *Poem: International English Language Quarterly* publică un număr special – Vol. 4, numbers 3-4, september-december 2016

– dedicat poeziei române contemporane, *Romanian Special Issue*, în selecția americanului Adam J. Sorkin. Precizând în editorial că „*Poem* is a magazine, not an encyclopedia”, editoarea Fiona Sampson, ea însăși o poetă remarcabilă, face loc, nu atât pe insula, cât în Republica literelor britanice, unor „coloni” români, în număr de 25: Radu Andriescu, Linda Maria Baros, Daniel Bănulescu, Magda Cârneci, Mircea Cărtărescu, Ruxandra Cesereanu, Aura Christi, Denisa Comănescu, Daniela Crăsnaru, Nichita Danilov, Mircea Dinescu, Ioan Flora, Emilian Galaicu-Păun, Ioana Ieronim, Nora Iuga, Diana Manole, Mariana Marin, Nicolae Prelipceanu, Dan Sociu, Marin Sorescu, Grete Tartler, Mihai Ursachi, Liliana Ursu, Matei Vișniec, George Vulturescu. Și astfel ia ființă o Republică a literelor române în Marea Britanie, fix pe 200 de pagini, toate traducerile datorându-se lui Adam J. Sorkin (la patru mâini fie cu autorii traduși, fie cu George Volcianov, Lidia Vianu, Alina Cârâc, Cristina Hanganu-Bresch, Daniel Mangu, Radu Surdulescu, Petru Iamandi, Doru Motz, Elena Bortă, Diana Manole, Ioana Vlad, Georgiana Farnoaga, Ileana Orlich, Mihaela Moscaliuc, Olimpia Iacob). Impresionant, nu?! (Păcat doar că textele nu sunt însoțite și de scurte fișe personale, ceea ce ar fi transformat acest *Romanian Special Issue* într-o adevărată antologie.)

De menționat că *Poem: International English Language Quarterly* apare la Editura Routledge, una dintre cele mai importante din Anglia, și că fiecare poet are linkul lui (nu-i mai puțin adevărat că se deschide doar la primul poem, cât să dea o imagine a autorului selectat), deschinzându-se doar la primul poem (dacă vrei să i le citești pe toate, musai să cumperi revista). Toate pânzele sus!

II. DESCOPERIREA AMERICII

Titlul de mai sus poate fi interpretat în două feluri: fie că cineva (se știe cine) a descoperit America, fie că America tocmai descoperă ceva ce merită văzut. Eu zic să mergem pe mâna acestei a doua ipoteze, de dragul ineditului.

Ei bine, tocmai de editare e vorba, și încă în condiții demne de tot respectul – *The Review of Contemporary Fiction*, scoasă de Dalkey Archive Press din SUA, publică un număr special dedicat *Moldovan Literature Issue* (vol. XXXIV), proiect realizat cu suportul ICR. Coordonatorul proiectului se numește Alistair Ian Blyth, și tot domnia sa a selectat autorii (20 la număr) și a tradus textele alese.

O consistentă Introducere, semnată de același Alistair Ian Blyth, creează cadrul de referință necesar, pornind de la o succintă istorie a Moldovei, pentru a se întreba apoi ce este de fapt literatura moldovenească, încheind prin a contura profilurile celor 20 de autori aleși, din toate generațiile: de la seniorii Aureliu Busuioc (1928 – 2012), Vladimir Beșleagă (n. 1931); șaizeciștii Andrei Burac (n. 1938) și Vlad Zbârciog (n. 1943); șaptezeciștii Nicolae Rusu (n. 1948), Leo Butnaru (n. 1949), Claudia Partole (n. 1955), Lucreția Bârlădeanu (n. 1956); optzeciștii Nicolae Popa (n. 1959), Grigore Chiper (n. 1959), Nicolae Spătaru (n. 1961), Vitalie Ciobanu (și nu Ciabanu, cum se dă greșit la *Contents*] (n. 1964), Emilian Galaicu-Păun (1964); la nouăzeciștii (aici îi dau în ordinea debutului) Dumitru Crudu (1967), Iulian Ciocan (1968), Alexandru Vakulovski (1978), Vasile Ernu (1971), Mitoș Micleușanu (1972), Anatol Moraru (și nu Mararu, cum se

dă greșit la *Contents*] (1958), Mihaela Perciun (1957). Față cu antologia cehă, *Nase zrcadlo*, scoasă la Praga în 2014, înglobând același număr de autori, revista americană pierde trei scriitori (pe optzecistul Ghenadie Postolachi, n. 1964, nouăzecistul Mihail Vakulovski, n. 1972, și douămiistul Ion Buzu, n. 1990); în schimb recuperează un – deja – clasic, Aureliu Busuioc, și doi basarabeni stabiliți la București, Vasile Ernu și Mitoș Micleușanu. Se-nțelege că, nici într-un caz, nici în altul tabloul nu e complet – dar, în linii mari, reflectă peisajul prozei noastre la zi, iar pe alocuri chiar și relieful valoric.

Întrebarea este cum va fi receptată această literatură venită dintr-o țară greu de localizat nu doar de peste Ocean, ci și pe Bătrânul Continent (am mai povestit cum, o vreme, coletele cu cărți de la editurile pariziene Seuil, PUF sau Gallimard luau calea insulelor Maldive, înainte să ajungă în Moldavie!) – mărturisesc că abia aștept să văd primele reacții ale presei americane la apariția antologiei. (În cazul antologiei cehe, s-a citit la radioul național fragmente din vreo 7 autori basarabeni, iar câțiva dintre ei au și fost traduși cu volume, ceea ce într-o literatură care i-a dat pe Kundera sau Hrabal e chiar o performanță.) Să fi reușit oare harnicul traducător britanic să clădească astfel un cap de pod pentru literatura noastră în Lumea Nouă? Cine, dintre cei 20 de autori antologați, va trece primul – cu arme și bagaje – Atlanticul, înveșmântat în limba lui Faulkner & Hemingway? Pe cine-l va descoperi America (grație tălmăcirii aceluiași Alistair Ian Blyth, care povestea la o conferință consacrată traducerilor de-acum doi-trei ani că pe piața de carte din SUA ponderea autorilor străini abia dacă se ridică la circa... 2%)?

O dată în plus, îmi face plăcere să amintesc că, înainte să ajungă a fi publicat pe toate meridianele, turcul Orhan Pamuk (Premiul Nobel pentru Literatură, 2006) a avut mare noroc de o traducătoare de la Gallimard care, crezând în șansele pe-atunci încă tânărului autor, a făcut tot ce i-a stat în putință ca să fie tălmăcit în franceză. Cine-i va purtat noroc, pe plan mondial, literaturii române din Basarabia?

EVENIMENT

GRIGORE VIERU, ÎN VOLUM OMAGIAL

Editura „Princeps Edit” din Iași, patronată de poetul și editorul Daniel Corbu, a inaugurat colecția *Scriitori în amintirile contemporanilor*, în cadrul căreia au apărut Eminescu, Creangă, Topârceanu, Stănescu, Lovinescu, Cezar Ivănescu ș.a. Bucură faptul că, după edițiile nominalizate, editorul și-a îndreptat privirea binevoitoare spre spațiile românești urgisite – nordul Bucovinei și Basarabia.

În 2009 apare volumul *Vasile Levițchi* (antologare și cuvânt înainte Vasile Tărățeanu, itinerar biobibliografic Șt. Hostiuc), în 2010 – unitatea editorială *Grigore Vieru* (selecție, itinerar biografic și prefață de însuși întemeietorul editurii nominalizate), iar la finele anului 2015 a ieșit de sub tipar cartea *Grigore Bostan*, îngrijită de V. Tărățeanu. Volumele, prin întreaga materie pe care o conțin, depășesc simțitor cadrul de amintiri, prezentând concomitent meditații eseistice și analitice asupra activității literare, publicistice, cetățenești și patriotice a personalităților onorate cu ediții omagiale.

În cele ce urmează vom expune câteva impresii de lectură asupra volumului omagial con-

sacrat lui Grigore Vieru. Zestrea literară ce ne-a lăsat-o poetul a avut un mare ecou în epocă. Anume acești parametri ai tezaurului literar vierian au determinat numărul mare de figuri culturale notorii care s-au pronunțat despre poetul, eseistul și omul Gr. Vieru. Numărul impunător de materie verbală și diversitatea naturii ei l-au determinat pe Daniel Corbu s-o aranjeze în două compartimente: primul – opinii despre scriitorul Gr. Vieru, al doilea – confesiunile acestuia din interviurile oferite.

În prefața ediției, antologatorul ne mărturisește: „După ce am dat zvon că încercăm a alcătui o asemenea carte [...], a trebuit să selectăm doar 500 de pagini. Răsfoind pagini semnate de Alex Ștefănescu, Eugen Simion, Mihai Cimpoi (urmează un șirag solid de nume – n.n.), cititorul va avea revelația unui poet popular și național, oracular, mesianic, dar și a unui personaj fabulos, unul din rarii patrioți ai acestor timpuri, dedicat patriei, neamului, limbii” (p. 7-8).

Nestăvilită este dorința oamenilor de a-și lega numele de cel al creatorilor de valori artistice perene. Prin asta se lămurește, credem,

lista atât de numeroasă a personalităților și atât de diversă ca preocupări a celor prezenți între copertele ediției: academicieni, scriitori, savanți, filologi, istorici, actori, publiciști, slujitori ai bisericii, muzicieni, juriști, foști președinți de țară, politicieni, cântăreți etc. Ne limităm la câteva nume (C. Ciopraga, Th. Codreanu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Dan Mănuță, P. Ursache, Tr. Băsescu, I. Ungureanu, Sp. Vangheli, F. Neagu, Gh. Zamfir, S. Vicoveanca, Fuego, A. Păunescu) și la un grupaj restrâns de consistente și merituoase aprecieri: *ființă întru poezie* (M. Cimpoi), *destin re-întemeietor* (C. Ciopraga), *ostaș al cauzei naționale* (Al. Zub), *fratele lui Eminescu*, *Dumnezeu l-a sărutat pe frunte* (N. Dabija), *legendă vie* (A.D. Rachieru), *poezie care poate face lumea mai bună* (Arc. Suceveanu), *făuritor de vise* (Teo Chiriac), *tristețea Basarabiei* (F. Neagu), *om al crucii* (Gh. Zamfir), *întruchipa lacrimile mele pentru Basarabia* (V. Socaciu), cu *Dumnezeu în inimă*, cu *condeiul în mână* (Ioan Ciuntu), *poezie genial de simplă* (M. Ghimpu). Vom adăuga aici și două-trei dintre confesiunile protagonistului cărții: *limba în care creezi trebuie*

să fie atotcuprinzătoare mișcării sufletului și cugetului; vin ca poet dintr-o mare suferință; nu sunt altceva decât o lacrimă de-a lui Eminescu; Dacă a existat cândva România ca Imperiu, acel Imperiu se numește Eminescu.

Potențialul revelator al neordinării Cărții consacrate lui Gr. Vieru îl sporesc și cele peste 90 de pagini iconografice: poze în locuri memorabile din Țară și de peste hotare, portrete de Igor Crețu, Gleb Sainciuc, Ion Popa's, copii ale unor poezii în manuscris, coperte ale cărților proprii și ale unora despre scriitor, apărute în Țară și peste hotare etc.

În încheiere, ne exprimăm sentimentul de adâncă recunoștință față de actele de noblețe săvârșite de editura „Princeps Edit” din Iași (redenumită recent „Princeps Multimedia”). Scoțând de sub tipar aceste volume omagiale, editura menține vie flacăra memoriei unor personalități care, prin activitatea lor diversă, dar, în primul rând, prin slova lor artistică, au sporit substanțial „a lumii taină”, astfel înveșnicindu-și numele.

Dumitru APETRI